

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้
(SAT การศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1)
สัญญาเลขที่ ORG65OI007

คณะทำงานวิชาการ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิชัย วิชัยดิษฐ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ออมสิน จตุพร
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ
5. อาจารย์บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ

สังกัด

- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มิถุนายน 2566

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ระบบเพื่อทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย (Meta Analysis) ด้านการศึกษาทั้งในระบบ Schooling และ Future Learning (2) ค้นหาและเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อค้นหาจุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน และ Actor/เครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกันในระยะต่อไป และ (3) สังเคราะห์องค์ความรู้และข้อเสนอ เพื่อได้ข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

การดำเนินโครงการเป็นไปตามยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ โดยจัดทำบหลังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ จัดทำบหลังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคตงานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ และจัดทำข้อเสนอแนะในการทำงานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้ระดับพื้นที่ผ่านเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System ภายใต้เวทีสัมมนาวิชาการ Education Journey Forum ทั้ง 8 ครั้ง และยุทธศาสตร์ที่ 3 การสื่อสารสาธารณะ โดยถ่ายทอดสดเวที Education Journey Forum จัดทำบทความขนาดสั้นและ VTR สั้นเพื่อเผยแพร่ทางสาธารณะต่างๆ

ผลลัพธ์ของโครงการนำเสนอผ่านบหลังเคราะห์ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต 10 บทความ/ Data Dashboard นำเสนอข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบ และข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับจัดแผน ววน.

รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี และคณะ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
สารบัญ	3
สารบัญตาราง	4
สารบัญภาพ	4
บทที่ 1 : บทนำ	5
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	5
1.2 วัตถุประสงค์โครงการ	6
1.3 ขอบเขตการดำเนินงาน	6
1.4 กรอบแนวคิดการศึกษา	6
1.5 แผนการดำเนินงาน	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
1.7 สรุปกิจกรรมตามข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง	10
บทที่ 2 : ผลการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์ที่ 1.1 และ 1.2)	14
2.1 ประเด็นการสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นที่สำคัญในอนาคต	14
2.2 ผลการสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นที่สำคัญในอนาคต	14
บทที่ 3 : งานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์ที่ 1.3)	18
3.1 ผลการดำเนินงานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้	19
3.2 ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน	25
บทที่ 4 : การสื่อสารสาธารณะ (ยุทธศาสตร์ที่ 3)	28
4.1 สรุปผลการสื่อสารสาธารณะจากเวที Education Journey Forum	28
4.2 สรุปผลการจัดทำบทความขนาดสั้นและ VTR เพื่อเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะ	32
บทที่ 5 : สถานการณ์ องค์ความรู้ และแนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้	34
5.1 ระบบและฉันทกทัศน์การศึกษาไทย	34
5.2 ผู้กระทำการ ระบบโครงสร้าง และชุดความคิดในการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้	45
5.3 แนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้	56
5.4 สรุปประเด็นข้อเสนอแนะกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้	60
บทที่ 6 : ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับการจัดทำแผน ววน.	62
6.1 ข้อเสนอแนะด้านระบบการศึกษา	62
6.2 ข้อเสนอแนะด้านระบบการผลิตและพัฒนาครู	63
6.3 ข้อเสนอแนะด้านนิเวศการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้	66
6.4 ข้อเสนอแนะด้านการขับเคลื่อนงานวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้	64
6.5 กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework)	64

6.6	ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction)	65
6.7	โจทย์สำคัญสำหรับ ววน. เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้	67
6.8	ขอบเขตของการสังเคราะห์องค์ความรู้และข้อเสนอแนะในการทำงานในระยะถัดไป	68

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 1	แผนการดำเนินงาน	10
ตารางที่ 2	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
ตารางที่ 3	สรุปกิจกรรมตามข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง	13
ตารางที่ 4	หน่วยงานที่ทำงานด้านขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้	20
ตารางที่ 5	กำหนดการกิจกรรมระดมสมองเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565	22
ตารางที่ 6	กำหนดการกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565	22
ตารางที่ 7	กรอบแนวคิดการสื่อสารผ่านบทความและ VTR	33

สารบัญภาพ

	หน้า	
ภาพที่ 1	องค์ภาพทางการศึกษาและการเรียนรู้	7
ภาพที่ 2	เว็บไซต์ https://satedu.tsri.or.th	23
ภาพที่ 3	ภาพสรุปของข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม ทั้ง 34 หน่วยงาน	24
ภาพที่ 4	ระบบคำค้นของ Dashboard ทำโดยระบบแท็ก (Tag)	24
ภาพที่ 5	รูปแบบเรื่องเล่า (Storytelling) แต่ละหน่วยงาน	25
ภาพที่ 6 – 9	Education Journey Forum ครั้งที่ 1 – 2	28
ภาพที่ 10 – 11	Education Journey Forum ครั้งที่ 3	28
ภาพที่ 12 – 14	Education Journey Forum ครั้งที่ 4	29
ภาพที่ 15 – 16	Education Journey Forum ครั้งที่ 5	29
ภาพที่ 17 – 20	Education Journey Forum ครั้งที่ 6	29
ภาพที่ 21 – 24	Education Journey Forum ครั้งที่ 7	30
ภาพที่ 25 – 28	Education Journey Forum ครั้งที่ 8	30
ภาพที่ 29	นักการศึกษา แนะนำสร้าง ‘ครูยุคใหม่’ หลุดกรอบรัฐ กล้าตั้งคำถาม เปลี่ยนสังคม	31
ภาพที่ 30	เด็กไทย เจอ 3 วิฤต! ย้ำ ครูไม่เข้าใจ ‘สิทธิเด็ก’ แก้ปัญหายาก	31
ภาพที่ 31	ข้อเสนอแนะด้านระบบการศึกษา	62
ภาพที่ 32	ข้อเสนอแนะด้านระบบการผลิตและพัฒนาครู	63
ภาพที่ 33	ข้อเสนอแนะด้านนิเวศการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้	64
ภาพที่ 34	การวิเคราะห์กรอบการวิจัยเชิงระบบ	65
ภาพที่ 35	การวิเคราะห์กรอบการวิจัยเชิงนิเวศการเรียนรู้	66

บทที่ 1 : บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ในห้วงเวลาที่ผ่านมามีความพยายามในการสร้างองค์ความรู้และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการศึกษาอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด มีโครงการวิจัยในรูปแบบต่างๆ ทั้งขนาดเล็กใหญ่จำนวนมาก แต่ดูเหมือนว่าความพยายามต่างๆ ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปได้ไม่มากนัก กอรปกับสถานการณ์ต่างๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและอาชีพ การขับเคลื่อนของแหล่งการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน ความรับรู้และความต้องการของผู้เรียนรุ่นใหม่เปลี่ยนไป ผลกระทบที่เกิดจากการระบาดของโควิดต่อระบบการศึกษาและผู้เรียนอย่างกว้างขวาง ขนาดของประชากรที่เปลี่ยนไป เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ได้ลงมือปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการศึกษาในพื้นที่ทำงานของตนเองนั้น มีชุดความรู้จากการปฏิบัติ (practical knowledge) และชุดความรู้เชิงพื้นที่ (situated knowledge) เป็นจำนวนมาก ทั้งปัจจัยแห่งความสำเร็จและปัจจัยความล้มเหลว ที่ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน องค์ความรู้เหล่านี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ของการกำหนดทิศทางการปฏิรูปทางการศึกษาในเชิงนโยบาย และการยกระดับการขับเคลื่อนในเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น กระบวนการเชื่อมร้อยดังกล่าว ต้องการพื้นที่ให้เครือข่ายเหล่านี้ (agency) ได้มองเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ต่อยอดงาน สร้างเครือข่ายใหม่ มองเห็นจุดคานงัด มีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมการศึกษา และให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

นอกจากนี้ การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถเกิดขึ้นโดยง่าย เนื่องจากระบบการศึกษานั้นมีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในภาพใหญ่ เช่น เศรษฐกิจและสังคม การเมืองวัฒนธรรม การกำหนดนโยบาย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และการปรับกระบวนการทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งตัวบุคคล และองค์กร เพื่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนจากฐานราก (bottom-up) สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะและแนวทางเพื่อจินตนาการใหม่และรูปธรรมในการขับเคลื่อนทางการศึกษาใหม่ๆ กระบวนการทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในเชิงระบบ และการเปิดพื้นที่ให้เครือข่ายการขับเคลื่อนด้านการศึกษา รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็น และโจทย์การพัฒนาเชิงขับเคลื่อนจึงมีความจำเป็น เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถค้นหาจุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน ที่สร้างผลกระทบที่รากของปัญหา และข้อเสนอแนะในการทำแผนพัฒนาการเรียนรู้และการศึกษาของประเทศ

ดังนั้น ด้วยภารกิจสำคัญของ สกสว. ที่มุ่งสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ ด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) สามารถพัฒนากรอบแผนงานการสนับสนุนการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้หน่วยผลิตองค์ความรู้สามารถสร้างงานวิจัยและนวัตกรรมได้อย่างมีทิศทาง จึงเห็นควรจัดตั้ง Strategic Agenda Team (SAT) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการพัฒนากรอบแนวทางการสนับสนุนดังกล่าว โดยคำนึงถึงการรับมือกับโลกแห่งอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้ง รูปแบบ วิธีการ และกลไกต่างๆ ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการปรับเปลี่ยนระดับวิถีคิด (mindset) และจินตนาการต่อระบบการศึกษาและวิธีการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์โครงการ

- (1) วิเคราะห์ระบบ เพื่อทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย (Meta Analysis) ด้านการศึกษาทั้งในระบบ Schooling และ Future Learning
- (2) ค้นหาและเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อค้นหาจุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน และ Actor/เครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกันในระยะต่อไป
- (3) สังเคราะห์องค์ความรู้และข้อเสนอ เพื่อได้ข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

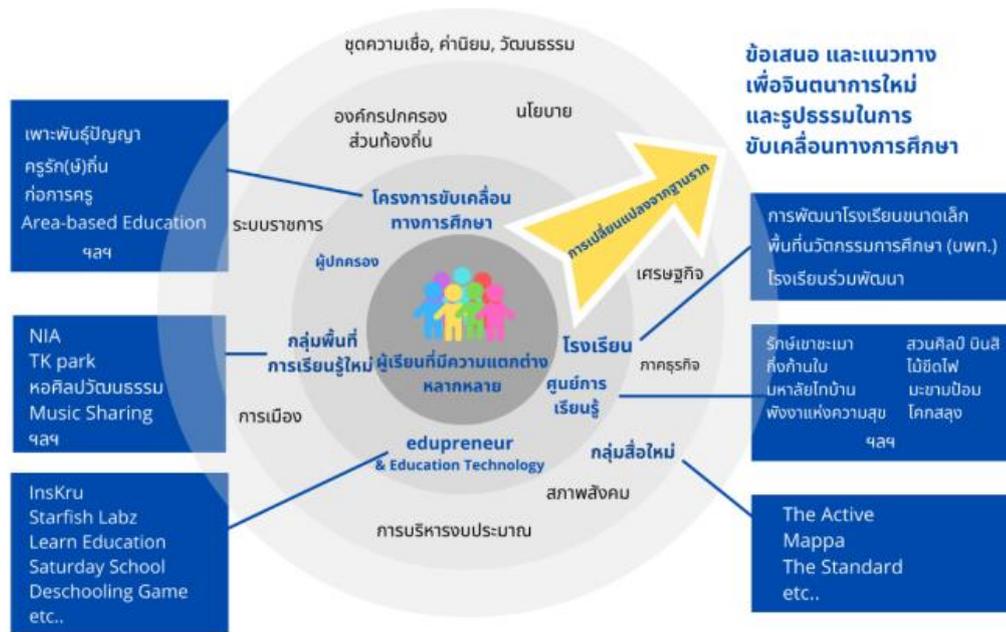
1.3 ขอบเขตการดำเนินงาน

- (1) ทบทวนนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงติดตามสถานการณ์การพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย โดยจัดทำบทสังเคราะห์ และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ เพื่อทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย (Meta-Analysis) ด้านการศึกษา
- (2) จัดทำรายงานวิชาการ (Content Report) โดยจัดทำบทสังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต
- (3) สำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้
- (4) จัดทำข้อเสนอแนะในการทำงานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ข้อเสนอแนะกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) และโจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้
- (5) สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเปิดบทสนทนาในสังคม
- (6) สนับสนุนข้อมูลเพื่อการทำงานของกลุ่มภารกิจต่างๆ ของ สกสว

1.4 กรอบแนวคิดการศึกษา

โครงการการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ มุ่งค้นหาแนวทางใหม่และหลักฐานที่เป็นรูปธรรมในการขับเคลื่อนทางการศึกษาจากฐานราก (bottom-up) จากเครือข่ายผู้ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการศึกษา เช่น โรงเรียนแกนนำ ศูนย์การเรียนรู้ โครงการขับเคลื่อนทางการศึกษาต่างๆ กลุ่ม Edupreneurs & Education Technology ผ่านเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System ผสมกับการวิเคราะห์เชิงระบบที่ทำให้มองเห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยต่างๆ ในระบบใหญ่ เช่น ระบบราชการ เศรษฐกิจ สังคม นโยบาย เป็นต้น ทำให้ได้ข้อเสนอในการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

การทำงานของ SAT ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ จึงมุ่งเน้นให้ความสำคัญใน 2 มิติหลัก คือ (1) เป็นการสร้างและจัดการองค์ความรู้แนวขับเคลื่อนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ที่มีปฏิบัติการจริงบนฐานความรู้ (Research Movement and Grounded Practical Knowledge) และ (2) เป็นการสังเคราะห์งานเชิงระบบ (System Research) มองภาพรวม ค้นหาจุดคานงัดเพื่อการเปลี่ยนแปลง จัดลำดับความสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นจริงในระยะยาว

ภาพที่ 1 องค์ภาพพทางการศึกษาและการเรียนรู้

ยุทธศาสตร์การทำงานของโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ยุทธศาสตร์ คือ (1) การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ (2) การขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้ระดับพื้นที่ และ (3) การสื่อสารสาธารณะ โดยมีเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและมีอิทธิพลต่อการศึกษาเข้าด้วยกัน เพื่อต่อยอด สังเคราะห์องค์ความรู้และเผยแพร่สู่สังคมต่อไป

1.5 แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม	เวลา (ช่วงเดือน)
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้				
1.1 จัดทำทสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย (Meta Analysis) ด้านการศึกษาทั้งในระบบ Schooling และระบบ Future Learning เช่น องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิตและพัฒนาครู การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน	นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญใน ประเด็นที่กำหนด	- ติดต่อ ประสานงาน นักวิชาการ - จัดประชุมย่อย เพื่อกำหนดโจทย์ วิจัยและติดตาม ความก้าวหน้า	บทความจำนวน 3 ฉบับ	ก.ค. - ธ.ค. 2565
1.2 จัดทำทสังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต เสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต (Synthesis) เช่น มายาคติทางการศึกษา	นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญใน ประเด็นที่กำหนด	- ติดต่อ ประสานงาน นักวิชาการ	บทความจำนวน 7 ฉบับ	ก.ค. - ธ.ค. 2565

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม	เวลา (ช่วงเดือน)
กับการปฏิรูปการศึกษา ทักษะแห่งอนาคต และการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม ระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่าน ระบบการศึกษา ระบบนิเวศการเรียนรู้ รอบตัวเด็ก บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบ เป็นต้น		- จัดประชุมย่อย เพื่อกำหนดโจทย์วิจัยและติดตามความก้าวหน้า		
1.3 งานสำรวจและจัดระบบข้อมูล เครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้าน การศึกษาและการเรียนรู้ Mapping หน่วยงาน/โครงการขับเคลื่อน ด้านการศึกษา เพื่อให้เห็นภาพของ องค์สภาพพและสถานการณ์การเคลื่อนงาน ด้านการศึกษาในสังคมไทย	(1) โครงการ ต่อเนื่องระยะยาว (2) หน่วยงาน/ องค์กรขับเคลื่อน ระดับพื้นที่ (3) องค์กรที่ทำงาน ด้านพื้นที่การ เรียนรู้ (Organization & learning space) (4) Edupreneurs (5) Learning technology & media	- กำหนดตัวแปร - รวบรวมข้อมูล - วิเคราะห์และจัด กลุ่มข้อมูล - นำเสนอผ่าน Data Dashboard - พัฒนาระบบ ค้นหาแหล่ง เรียนรู้ และ ตัวอย่าง บทเรียน เครื่องมือ	- ข้อมูลเครือข่ายที่มี ศักยภาพในการ ขับเคลื่อนการปฏิรูป การศึกษาเชิงระบบ ร่วมกัน ในรูปแบบ ของ Data Dashboard - Data storytelling ที่นำเสนอ สถานการณ์การขับเคลื่อนงานด้าน การศึกษาของกลุ่ม/ เครือข่าย ในประเด็น ต่างๆ - ระบบค้นหาแหล่ง เรียนรู้ โดยแบ่งตาม Location Content และ Theme	ก.ค. 2565 - มิ.ย. 2566
1.4 จัดทำข้อเสนอแนะในการทำงาน ด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) เพื่อเสนอการปรับปรุงแผนด้าน ววน. ปี 2567 และ ครั้งที่ 2 (ก.ค. 2566) และเพื่อ ทบทวนแผนด้าน ววน. ปี 2568	-	สังเคราะห์ความรู้ สรุบบทเรียน และ จัดทำรายงาน	- ข้อเสนอแนะกลไก ขับเคลื่อนงานด้าน การศึกษาและการ เรียนรู้ - ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ม.ค. 2566 และ ก.ย. 2566
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้ระดับพื้นที่				
2.1 เวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System	- เครือข่ายผู้มี ศักยภาพในการ	- ออกแบบหัวข้อ สนทนาและ กระบวนการจัด	- เข้าใจแนวทางและ ความสำคัญของการ	ส.ค. 2565 - ก.ย. 2566

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม	เวลา (ช่วงเดือน)
เชิญเครือข่ายผู้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการศึกษา ทั้งโรงเรียนแกนนำ เครือข่าย Edupreneurs & EdTech หรือ โครงการเชิงขับเคลื่อนทางการศึกษา มาร่วมนำเสนอ แลกเปลี่ยน ทั้งในส่วนของ Best Practices ปัจจัยความสำเร็จ และ ปัจจัยความล้มเหลว นอกจากนี้ เวทีเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น กลุ่มครูและเด็กข้ามพันครอบครัวชาติแต่ปฏิบัติการสอนอยู่ในประเทศไทย และนักเรียนเจ้าของอนาคตที่มีภูมิหลังหลากหลายทั้งด้านชนชั้น เพศสภาพ ชาติพันธุ์/ ความพิการ ฯลฯ รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ที่ไม่ได้ทำงานอยู่ในระบบการศึกษาโดยตรง	ขับเคลื่อนการศึกษา - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา - ผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ที่ไม่ได้ทำงานอยู่ในระบบการศึกษาโดยตรง	กิจกรรม เพื่อการขับเคลื่อนในประเด็นที่สำคัญกับวงการการศึกษา ทั้งในเชิงนโยบายและการลงมือปฏิบัติ - จัดเวทียุทธศาสตร์จำนวน 6 ครั้ง	ทำงานขับเคลื่อนการศึกษาในระดับพื้นที่ - โมเดลการขับเคลื่อนเครือข่ายด้านการศึกษาและการเรียนรู้ด้วยองค์ความรู้ พร้อมปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลว	
2.2 จัดทำเอกสารสรุป จากเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการเสนอการปรับปรุงแผน ด้าน ววน. ปี 2567 และครั้งที่ 2 (ก.ค. 2566) และเพื่อทบทวนแผนด้าน ววน. ปี 2568 และเพื่อจัดทำข้อมูลสำหรับการเผยแพร่ส่งสาธารณชน	-	สังเคราะห์ความรู้สรุปบทเรียน และจัดทำรายงาน	- กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) - ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) - โจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ - ข้อมูลเพื่อการเผยแพร่และสื่อสารสาธารณะความยาว 3-5 หน้า	ส.ค. 2565 - ก.ย. 2566
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสื่อสารสาธารณะ				
3.1 ถ่ายทอดสดจากเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System	- ภาควิชาเครือข่ายทั้งระดับปฏิบัติการและระดับนโยบายในการขับเคลื่อนเรื่องปฏิรูปการศึกษา	ถ่ายทอดกิจกรรมผ่านทาง Facebook Live	การถ่ายทอดสด Facebook Live 6 ครั้ง	ส.ค. 2565 - ก.ย. 2566

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม	เวลา (ช่วงเดือน)
3.2 จัดทำบทความขนาดสั้นเพื่อเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะต่างๆ สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเปิดทสนทนาในสังคม	ผู้สนใจทั่วไป	จัดทำบทความขนาดสั้นจากประเด็นที่ได้จากการจัดการองค์ความรู้	บทความจำนวน 6 ชิ้น	ส.ค. 2565 - ก.ย. 2566
3.3 จัดทำ VTR สั้น สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเปิดทสนทนาในสังคม	- สื่อมวลชน - ผู้สนใจทั่วไป	สื่อสารผ่าน FB Live และส่งสำนักข่าว	VTR จำนวน 2 ชิ้น	ส.ค. 2565 - ก.ย. 2566

ตารางที่ 1 แผนการดำเนินงาน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลลัพธ์ที่จะส่งมอบเมื่อสิ้นสุดโครงการ	ตัวชี้วัดผลลัพธ์
1. องค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย ด้านการศึกษาในระบบ Schooling และ Future Learning	- กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) - ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) - โจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้
2. จุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน และ Actor/ เครื่องมือด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในระยะต่อไป	- ข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบร่วมกัน ในรูปแบบของ Data dashboard - Data storytelling ที่นำเสนอสถานการณ์การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาของกลุ่ม/เครือข่าย ในประเด็นต่างๆ - ระบบค้นหาแหล่งเรียนรู้ โดยแบ่งตาม Location Content และ Theme
3. ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับจัดทำแผน ววน.	- ข้อเสนอแนะกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ - ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่สำคัญ

ตารางที่ 2 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7 สรุปกิจกรรมตามข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง

การดำเนินงานโครงการในระยะที่ 1 ตามข้อเสนอโครงการทั้งยุทธศาสตร์ที่ 1-3 นั้น อาจพอสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบได้ ดังนี้

กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	เวลา (ตามข้อเสนอ)	กิจกรรมที่ทำจริง
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้		
1.1 จัดทำบทสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ		
จัดทำบทสังเคราะห์ และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย (Meta-Analysis) ด้านการศึกษาทั้งในระบบ Schooling และระบบ Future Learning เช่น องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิต	เดือนที่ 1 - 6	คณะทำงานได้เชิญนักวิจัยรับเชิญ 3 ท่าน เพื่อจัดทำบทสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ ได้แก่ 1. องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิตและพัฒนาครู โดย ผศ.ดร. อมลวรรณ วีระธรรมโม

กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	เวลา (ตามข้อเสนอ)	กิจกรรมที่แท้จริง
และพัฒนาคู การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน		<p>2. การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดย รศ.ดร.สันต์ สุวัจนารักษ์</p> <p>3. การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดย ผศ.ดร. มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ</p> <p>และได้นำเสนอทสังเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวในเวที Education Journey Forum เพื่อเผยแพร่ประเด็นสังเคราะห์ในวงกว้าง และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์</p>
1.2 จัดทำทสังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต		
<p>คัดเลือกประเด็นใหม่ที่มีความสำคัญจำนวน 7 ประเด็น เพื่อจัดทำทสังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต (Synthesis) ทั้งนี้ ผู้เขียนจะถูกเชิญให้นำเสนอในที่ประชุม Education and Learning Forum) อาทิมายาคติทางการศึกษากับการปฏิรูปการศึกษา ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ระบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบการศึกษา ระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็ก บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบ เป็นต้น</p>	<p>เดือนที่ 1 - 6</p>	<p>คณะทำงานได้เชิญนักวิจัยรับเชิญ 7 กลุ่ม เพื่อจัดทำทสังเคราะห์และเสนอประเด็นที่สำคัญกับอนาคต ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การปฏิรูปการศึกษา กับ มายาคติในสังคมไทย โดย ผศ.ดร. อติศร จันทรสข 2. ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ โดย อ.ดร.สทวรรษัญ พลหาญ 3. ระบบการเรียนรู้พัฒนาธรรม โดย ผศ.ดร.พิสิษฐ์ นาสี 4. กรอบความรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบนิเวศการศึกษาและการเรียนรู้ โดย คุณณิชา พิทยาพงศกร 5. ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็กโดย คุณธนากร คมกฤส, คุณวันชัย บุญประชา และคุณฐานิชา ลิ้มพานิช 6. บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยครูธนาวรรณ สุวรรณपाल 7. ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อเชื่อมโยงการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน โดย ผศ.ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ <p>และได้นำเสนอทสังเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวในเวที Education Journey Forum เพื่อเผยแพร่ประเด็นสังเคราะห์ในวงกว้าง และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์</p>
1.3 งานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้		
<p>Mapping หน่วยงาน/โครงการขับเคลื่อนด้านการศึกษา เพื่อให้เห็นภาพขององคาพยพและสถานการณ์การเคลื่อนงานด้านการศึกษาในสังคมไทย</p> <p>- ข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบร่วมกัน ในรูปแบบของ Data dashboard</p> <p>- Data storytelling ที่นำเสนอสถานการณ์</p>	<p>เดือนที่ 1 - 12</p>	<p>ดำเนินการคัดเลือกองค์กรที่มีส่วนในการพัฒนาการศึกษาในประเทศไทย โดยแบ่งเป็น 5 ประเภทหน่วยงาน ได้แก่ (1) โครงการต่อเนื่องระยะยาว (2) หน่วยงาน/องค์กรขับเคลื่อนระดับพื้นที่ (3) องค์กรที่ทำงานด้านพื้นที่การเรียนรู้ (Organization & learning space) (4) Edupreneurs และ (5) Learning technology & media</p> <p>และได้จัดกิจกรรมจัดเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากองค์กรต่างๆ สำหรับนำไปจัดทำฐานข้อมูล</p>

กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	เวลา (ตามข้อเสนอ)	กิจกรรมที่แท้จริง
		ออนไลน์และจัดระเบียบเพื่อพัฒนาเป็นแผนภาพแสดงข้อมูลทางเว็บไซต์ (Dashboard)
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้ระดับพื้นที่		
2.1 เวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System		
<p>เชิญเครือข่ายผู้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการศึกษา ทั้งโรงเรียนแกนนำ เครือข่าย Edupreneurs & EdTech หรือ โครงการเชิงขับเคลื่อนทางการศึกษา มาร่วมนำเสนอ แลกเปลี่ยน ทั้งในส่วนของ Best Practices ปัจจัยความสำเร็จ และ ปัจจัยความล้มเหลว นอกจากนี้เวทีเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น กลุ่มครูและเด็กข้ามพรมแดนสุขภาพ แต่ปฏิบัติการสอนอยู่ในประเทศไทย และนักเรียนเข้าของอนาคตที่มีภูมิหลังหลากหลาย ทั้งด้านชนชั้น เพศสภาพ ชาติพันธุ์/ความพิการ ฯลฯ รวมถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ที่ไม่ได้ทำงานอยู่ในระบบการศึกษาโดยตรง</p>	เดือนที่ 2 - 15	<p>คณะทำงานวิชาการได้ร่วมจัดเวที Education Journey Forum ครั้งที่ 1 - 2 ร่วมกับคณะทำงาน SAT (การศึกษาและการเรียนรู้) สกสว. และได้จัดเวที Education Journey Forum ครั้งที่ 3 ในหัวข้อ “ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้เชิงระบบ” ครั้งที่ 4 ในหัวข้อ “Storytelling from the ground” ครั้งที่ 5 ในหัวข้อ “เปลี่ยนผ่านระบบการศึกษา” ครั้งที่ 6 ในหัวข้อ "ครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเรียนรู้บนความแตกต่างหลากหลาย" ครั้งที่ 7 ในหัวข้อ "จินตนาการใหม่ของการเรียนรู้และการศึกษา" และครั้งที่ 8 "กระบวนการขับเคลื่อนนโยบายและการเปลี่ยนแปลงการศึกษาเชิงระบบ" โดยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในแวดวงการศึกษาและการเรียนรู้มาร่วมแลกเปลี่ยนเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นต่างๆ รวมทั้งเชิญสื่อมวลชนเพื่อนำเสนอข่าวในประเด็นสำคัญไปยังสาธารณะ</p>
2.2 จัดทำเอกสารสรุป จากเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System		
<p>เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการเสนอการปรับปรุงแผนด้าน ววน. ปี 2567 และ ครั้งที่ 2 (ก.ค. 66) และเพื่อทบทวนแผนด้าน ววน. ปี 2568 เพื่อจัดทำข้อมูลสำหรับการเผยแพร่สู่สาธารณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม:</p> <ul style="list-style-type: none"> - กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) - ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) - โจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ - ข้อมูลเพื่อการเผยแพร่และสื่อสารสาธารณะ <p>ความยาว 3-5 หน้า</p>	เดือนที่ 2 - 15	<p>คณะทำงานได้จัดทำเอกสารสรุปจากเวทียุทธศาสตร์ทั้ง 8 ครั้ง เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการเสนอการปรับปรุงแผนด้าน ววน. ปี 2567 และ ครั้งที่ 2 (ก.ค. 66) และเพื่อทบทวนแผนด้าน ววน. ปี 2568</p>
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสื่อสารสาธารณะ		
3.1 ถ่ายทอดสดจากเวทียุทธศาสตร์ Education and Learning System		
<p>สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษา เพื่อเปิดบทสนทนาในสังคม</p>	เดือนที่ 2 - 15	<p>เวทียุทธศาสตร์ Education Journey Forum ครั้งที่ 1 - 2 และครั้งที่ 5 - 8 ได้รับความร่วมมือจาก ThaiPBS ในการถ่ายทอดสดผ่าน Facebook Live และ YouTube Live</p>

กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	เวลา (ตามข้อเสนอ)	กิจกรรมที่ทำจริง
3.2 จัดทำบทความขนาดสั้นเพื่อเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะต่างๆ		
สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเปิดบทสนทนาในสังคม	เดือนที่ 2 - 15	คณะทำงานได้มอบหมายให้ บริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด (นิตยสารสารคดี) ดำเนินการผลิตบทความสั้นจำนวน 6 ชิ้น โดยสื่อสารครอบคลุม 6 ประเด็น ได้แก่ 1) ประเด็นการศึกษากับการค้นพบตัวเอง 2) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) 3) ค่านิยมที่เปลี่ยนไปในระบบการศึกษาไทย 4) โรงเรียนของเราไม่น่าอยู่ 5) ความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษา 6) การศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐ (อำนาจนิยม)
3.3 จัดทำ VTR สั้น		
สื่อสารประเด็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาเพื่อเปิดบทสนทนาในสังคม	เดือนที่ 2 - 15	คณะทำงานได้มอบหมายให้ บริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด (นิตยสารสารคดี) ดำเนินการผลิต VTR สั้นจำนวน 2 ชิ้น โดยสื่อสารครอบคลุม 2 มิติ ได้แก่ มิติเชิงคุณค่าภายใน และ มิติเชิงระบบ

ตารางที่ 3 สรุปกิจกรรมตามข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง

บทที่ 2 : ผลการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์ที่ 1.1 และ 1.2)

2.1 ประเด็นการสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นที่สำคัญในอนาคต

คณะทำงานได้กำหนดหัวข้อการจัดการจัดทำบทสังเคราะห์ พร้อมเชิญนักวิจัยรับเชิญสาขาวิชาที่มีความเชี่ยวชาญในหัวข้อดังกล่าวเพื่อเขียนบทสังเคราะห์ โดยในช่วงเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม นักวิจัยรับเชิญได้กำหนดประเด็นในการเขียนและจัดทำบทสังเคราะห์ฉบับร่างเพื่อนำเสนอในเวที Education Journey Forum และได้จัดทำบทสังเคราะห์ฉบับสมบูรณ์ โดยพิจารณาประเด็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะและผู้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพิ่มเติม ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

- (1) องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิตและพัฒนาครู
โดย ผศ.ดร.อมลวรรณ วีระธรรมโม เลขาธิการคุรุสภา
- (2) การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
โดย รศ.ดร.สันต์ สุวัจนราภินันท์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- (3) การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
โดย ผศ.ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
- (4) การปฏิรูปการศึกษาและมายาคติในสังคมไทย
โดย ผศ.ดร.อดิสร จันทรสุข คณะบดีคณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- (5) ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่
โดย อ.ดร.สทวรรษัญ พลหาญ คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- (6) ระบบการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม
โดย ผศ.ดร. พิสิษฐ์ นาสี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- (7) กรอบความรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบนิเวศการศึกษาและการเรียนรู้
โดย คุณณิชา พิทยาพงศกร นักวิจัยอิสระ
- (8) ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก
โดย คุณชนากร คมกฤส กรรมการและเลขานุการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว
คุณวันชัย บุญประชา ผู้อำนวยการเครือข่ายรณรงค์หยุดพนัน และ
คุณฐาณิชชา ลีมีพานิช ผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว
- (9) บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง
โดย ครูฉนวนวรรณ สุวรรณपाल ครูโรงเรียนราชดำริ กรุงเทพมหานคร และตัวแทนกลุ่มครูขอสอน
- (10) ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อเชื่อมโยงการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน
โดย ผศ.ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มศว.

รายงานทั้ง 10 บทความ อยู่ในภาคผนวก

2.2 การสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นที่สำคัญในอนาคต

จากบทสังเคราะห์เพื่อทบทวนความรู้เชิงระบบและนำเสนอประเด็นสำคัญสำหรับอนาคตของการศึกษาไทย ผ่านบทความทั้งหมด 10 เรื่องซึ่งล้วนมุ่งการทบทวนความรู้ สถานการณ์ นโยบายด้านการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนจนสำรวจความเป็นไปได้ใหม่ของระบบการเรียนรู้ที่มีแนวโน้มจะ

เกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่น ประเด็นการผลิตและพัฒนาครู ประเด็นการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ ประเด็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังนำเสนอประเด็นที่มีความสำคัญต่อระบบการเรียนรู้ในอนาคต เช่น มายาคติทางการศึกษากับการปฏิรูปการศึกษา ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม ระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบการศึกษา ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบ เป็นต้น

การทบทวนประเด็นเพื่อมองให้เห็นถึงความเป็นไปได้ใหม่ๆ ทั้งในมิติ สถานการณ์ ด้านความรู้ และด้านนโยบาย พบว่า ด้านการผลิตและการพัฒนาครู ต้องสร้างให้เกิดการเชื่อมโยงเชิงระบบและมีกระบวนการสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับผู้ปฏิบัติงาน โดยควรมีระยะในการพัฒนา 4 ระยะได้แก่ (1) ระยะก่อนการเข้าเรียนรู้ผ่านหลักสูตรครู (2) ระยะเข้าเรียนรู้ผ่านหลักสูตรครูตามมาตรฐานของสภาวิชาชีพ (3) ระยะเข้าสู่วิชาชีพครูเริ่มต้นใหม่ และ (4) ระยะอยู่ในวิชาชีพครูประจำการ ขณะที่ด้านการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ก็เป็นประเด็นที่เปิดโอกาสให้เห็นถึงการก้าวข้ามศาสตร์ที่เชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ทั้งสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ รวมถึง สถาปัตยกรรมศาสตร์ การสร้างความรู้ใหม่เหล่านี้ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้ผ่านวิธีการตั้งคำถามใหม่ๆ เพื่อให้เห็นแง่มุมทางความคิดที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่การเรียนรู้ในห้องเรียน เนื้อหาตำราเรียนหรือตัวบุคคล ขณะเดียวกัน การสร้างสรรค์ของระบบและในเชิงนโยบายที่ต่อยอดเปิดพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนให้สามารถเรียนรู้เชิงลึกผ่านการปฏิบัติและการฝึกฝนหลากหลายรูปแบบทั้งฝึกการฟัง อ่าน สังเกต ตั้งคำถามและการลงมือทำ ทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การสร้างประสบการณ์เพื่อก่อรูปความรู้ในระยะยาว ทั้งนี้ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนก็ยังสามารถสานพลังเพื่อการออกแบบและกำหนดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ที่จะเอื้อให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ขยายความเป็นไปได้ให้ครอบคลุมเป้าหมายได้มากที่สุด ดังนั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนจึงต้องเน้นสนับสนุนให้ระบบการศึกษาสามารถสร้างการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความสนใจและการพัฒนาการของกลุ่มบุคคลทุกช่วงวัย ตลอดจนมีการจัดแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เพื่อพัฒนาคนตลอดชีวิต บนฐานความเสมอภาค

หลายทศวรรษที่ผ่านมา พบว่ามีทั้งปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เผยให้เห็นถึงความพยายามในการปฏิรูประบบการเรียนรู้และการศึกษาขึ้นในสังคมไทย มุมมองที่มีต่อสถานการณ์การศึกษาและการเรียนรู้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงมีความจำเป็นที่ต้องตระหนักต่อมายาคติที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย โดยความตระหนักดังกล่าว ย่อมเปิดพื้นที่และชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ที่ให้อิสรภาพทางความคิดและการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมในภาพกว้างจะช่วยให้เราก้าวข้ามพ้นไปจากกรอบการแก้ปัญหาด้วยมุมมองและความเชื่อทางการศึกษาแบบเดิมๆ ปรากฏการณ์สำคัญทางการศึกษาที่เกิดขึ้น ดำเนินอยู่และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นสังคมไทยนั้น มีทั้งการแยกตัวของทักษะและวุฒิการศึกษา ท่ามกลางความเสื่อมถอยของการศึกษาในระบบโรงเรียนรัฐและการเติบโตของทางเลือกการศึกษานอกภาครัฐ ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความจำเป็นของการปรับระบบการศึกษาให้มีความเท่าทัน ความจำเป็นดังกล่าวนี้จึงไม่ใช่แค่หน้าที่แต่คือความจำเป็นทางศีลธรรมของสังคมที่ต้องรับผิดชอบและส่งต่อสังคมที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่

ในขณะที่บางพื้นที่ทางสังคมและการศึกษาไทยในเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย รวมถึงเงื่อนไขความเป็นสถานะรองและความเป็นชายขอบทางสังคมในทุกมิติ พบว่าระบบการศึกษาและการเรียนรู้ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้ดีและมีคุณภาพเท่าที่ควร ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาและการเรียนรู้ในสังคมไทย มีความจำเป็นที่ต้องอาศัยแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางสร้างการเรียนรู้ในสังคมทั้งในระดับห้องเรียน ระดับโรงเรียนและระดับชุมชนรอบโรงเรียน โดยสามารถดึงเอาครอบครัวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนให้เกิดมุมมองและประสบการณ์ที่มีความหลากหลายและความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้จากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมมาพัฒนาศักยภาพและสานเป็นเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสานพลังกันอย่างสร้างสรรค์

อย่างไรก็ตาม นิเวศวิทยาการศึกษาและการเรียนรู้ ครู คือ ผู้กระทำการ (Agency) ที่มีความสำคัญ ทว่าบทบาทครูในสังคมไทยกลับถูกรอบงำด้วยมายาคติและภาพแทนของครูในบทบาทของผู้ขัดเกลาทางสังคม ผู้ถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ตลอดจนผลิตซ้ำค่านิยมและความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว แต่การสร้างเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาไปสู่ความก้าวหน้ากลับมีความจำเป็นต้องสร้างการขับเคลื่อนผ่านครู โดยต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านบทบาทของครูในฐานะกลไกอำนาจรัฐมาสู่ครูในฐานะนักขับเคลื่อนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น ครูต้องมีความเป็นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง (Agency) และเป็นนักเคลื่อนไหว (Activist) ที่มองเห็นบทบาทของตนเองมากกว่าการเป็นผู้ขัดเกลา ผู้ถ่ายทอดและผู้ผลิตซ้ำ

ด้วยเหตุนี้ ครูจึงต้องจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองเป็นทำงานทางวัฒนธรรม (Teacher as cultural workers) และเป็นปัญญาชนเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง (Teacher as Transformative Intellectuals) ให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนและสังคม ซึ่งการสร้างสำนึกในการรวมตัวกันของครู การเพิ่มความสามารถในการสร้างเครือข่ายที่จะเป็นพื้นที่ให้ครูเกาะเกี่ยวกัน เป็นพลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนพื้นที่การรวมตัวแลกเปลี่ยนในชุมชนวิชาชีพครู ตลอดจนเครือข่ายนอกวิชาชีพเพื่อให้เกิดความรู้และการสั่งสมทุนทางสังคม เพื่อให้ครูได้แสดงบทบาทในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และชีวิตของผู้เรียน รวมถึงการทำให้สังคมก้าวหน้าและเป็นธรรมได้ในที่สุด

นอกจากนี้ ประเด็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต การตราพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้และการเทียบโอนประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน/ประชาชนสามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษา (Credit Transfer) และจัดให้มีระบบธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) ซึ่งการสร้างระบบการศึกษาและการเรียนที่นำไปสู่การสร้างโอกาสให้กว้างขวางและลดปัญหาคนหลุดออกจากระบบการศึกษาทำให้เกิดการพัฒนาตนเองจากการที่มีความเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการทำงาน

แม้ความเชื่อที่มีต่อทักษะแห่งอนาคต (Future Skills) หรือทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) จะสามารถเป็นหลักคิดพื้นฐานในการเตรียมผู้เรียนให้เท่าทันต่ออนาคตและความท้าทายใหม่ๆ ซึ่งผู้คนและองค์กรจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่ทางการศึกษาต่างเล็งเห็นและให้ความสำคัญต่อการศึกษาว่าต้องเป็นทั้งเครื่องมือหรือพื้นที่ปฏิบัติการเตรียมคนรุ่นต่อไปให้มีความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ภาครัฐบาลจำเป็นต้องออกแบบนโยบายที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาทักษะเดิม และเพิ่มเติมทักษะใหม่เพื่อยกระดับชุดทักษะปัจจุบันขึ้นสู่ชุดทักษะแห่งอนาคต

ทั้งนี้ การสังเคราะห์บทความทั้งหมด 10 เรื่องนี้ จึงเป็นการชี้ให้เห็นการศึกษาในฐานะสิ่งประกอบสร้างการเรียนรู้เพื่ออนาคตในมิติที่มีความหลากหลายและใช้การศึกษาในฐานะหมุดหมายการสร้างพลังความร่วมมือและการพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีความสำคัญ การทบทวนและการแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดการตอบโต้ต่อการบริหารและการจัดการกับปรากฏการณ์ทางสังคมและการศึกษาที่ล้นนำมาซึ่งความท้าทายใหม่ๆ จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เผยให้เห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นตามมา ทั้งนี้ จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยศาสตร์และความรู้ที่มีความหลากหลายและสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้คนในหลายภาคส่วนเพื่อการส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้นการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในทิศทางดังกล่าวให้มั่นคงและยั่งยืน

บทที่ 3 : การสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์ที่ 1.3)

ในปัจจุบัน การทำงานด้านการศึกษาปรากฏอยู่ในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมอย่างกว้างขวาง สอดรับกับแนวโน้มในการเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพประชากรขององค์กรที่มีความหลากหลาย จนเกิดเป็นชุดความรู้จากการปฏิบัติ (practical knowledge) และชุดความรู้เชิงพื้นที่ (situated knowledge) เป็นจำนวนมาก การเชื่อมโยงของข้อมูลเหล่านี้ มีความสำคัญทั้งในการกำหนดทิศทางการปฏิรูปทางการศึกษาในเชิงนโยบาย และการยกระดับการขับเคลื่อนในเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น จึงเป็นที่มาของงานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (Dashboard Development)

การดำเนินงานนี้จึงเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ภายใต้โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลหน่วยงาน หรือโครงการที่ทำงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ มีความมุ่งมั่น และแนวทางการทำงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ที่ชัดเจน เพื่อนำเสนอประสบการณ์ในการทำงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ผ่านรูปแบบที่สามารถสื่อสารให้คนที่สนใจด้านการพัฒนาการเรียนรู้ได้เห็นภาพทั้งเรื่องเล่า เส้นทางการทำงาน ปัจจัย หรือองค์ประกอบที่พบเจอระหว่างการลงมือปฏิบัติงานด้านการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และเพื่อให้เห็นภาพขององค์ภาพและสถานการณ์การดำเนินงานด้านการศึกษาในสังคมไทยผ่านการรายงานข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมกับการสื่อสาร (Dashboard) ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจในการทำงานการขับเคลื่อนด้านการศึกษา ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินงานทั้งสิ้น 12 เดือน

หน่วยงานที่พัฒนาการศึกษาในประเทศไทย ที่ควรแก่การเผยแพร่ข้อมูลการทำงานเป็นต้นแบบกับกลุ่มคนที่สนใจงานด้านพัฒนาการเรียนรู้ แบ่งเป็น 5 ประเภทหน่วยงาน ได้แก่ (1) โครงการต่อเนื่องระยะยาว (Long-Term Project) (2) หน่วยงานขับเคลื่อนระดับพื้นที่ (Area-based Movement) (3) องค์กรจัดตั้งเพื่อการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Organization and Learning Space) (4) ผู้ประกอบการด้านการศึกษา (Edupreneurs) และ (5) เทคโนโลยีการเรียนรู้และสื่อ (Learning Technology and Media)

กลุ่มเป้าหมายหลักที่คาดว่าจะเข้ามาสืบค้น และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานที่พัฒนาการเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และกลุ่มคนทั่วไปที่สนใจการพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชนและสังคม ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหา จึงมุ่งเน้นเล่าเรื่องราวการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นของแต่ละหน่วยงาน กิจกรรมที่เกิดขึ้น และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความท้าทายที่แต่ละหน่วยงานพบเจอ เพื่อเป็นประโยชน์ทั้งสร้างแรงบันดาลใจ สร้างเครือข่ายการทำงาน สะท้อนให้เห็นภาพคนทำงานด้านการศึกษาที่มีจุดร่วมเดียวกัน และเป็นแบบอย่างในการทำงานที่จะสร้างนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษารุ่นต่อไป

การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อนำเสนอภาพรวมสถานการณ์การพัฒนาการเรียนรู้ของหน่วยงานต่างๆ เกิดจากการดำเนินงาน 2 กระบวนการหลัก ได้แก่ (1) การกำหนดและคัดเลือกหน่วยงานที่ทำงานด้านขับเคลื่อนการศึกษา และ (2) การรวบรวมข้อมูลการทำงานและเส้นทางการเติบโตของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งกระบวนการทำงานของคณะทำงาน ประกอบด้วย การสำรวจข้อมูลหน่วยงานที่ทำงานด้านการศึกษา การเก็บข้อมูลหน่วยงานที่ขับเคลื่อนด้านพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ในประเทศ ทั้งที่อยู่ในระบบและกระแสรอง การเก็บข้อมูลดังกล่าวเป็นการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์และระดมสมอง และข้อมูลทุติยภูมิ จากการสืบค้นในแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อรวบรวมเนื้อหาที่นำไปสังเคราะห์และสร้างสรรค์การนำเสนอด้วยรูปแบบ Dashboard

3.1 ผลการดำเนินงานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้

(1) การกำหนดและคัดเลือกหน่วยงานที่ทำงานด้านขับเคลื่อนการศึกษา

หน่วยงานที่พัฒนาการเรียนรู้ในประเทศไทย มีจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศ ทั้งหน่วยงานที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่ขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ ซึ่งแต่ละหน่วยงานล้วนมีเรื่องเล่าที่น่าสนใจ ทั้งหลักการจัดตั้ง แนวคิดเบื้องหลัง และเส้นทางการเติบโตในฐานะหน่วยงานที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ โดยมีหลักการคัดเลือกหน่วยงาน ดังนี้

- (1.1) เป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นมิติคนในชุมชน ท้องถิ่น หรือกลุ่มคนทั่วไป โดยไม่จำกัดอายุ เพศ ความเชื่อ
- (1.2) เป็นหน่วยงานที่มีพันธกิจ หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นในเชิงกระบวนการ เวทีเสวนา การอบรม หรือสื่อสร้างสรรค์
- (1.3) หน่วยงานดังกล่าวยินดีให้ข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์ และ/หรือแลกเปลี่ยนเอกสาร รายละเอียดโครงการ หรือกิจกรรมในโครงการ เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นเส้นทางการเล่าเรื่อง และ Dashboard

โดยหากพิจารณาหน่วยงานจากหลักการดังกล่าว สามารถคัดเลือกหน่วยงานเพื่อรวบรวมข้อมูล จำนวนรวมทั้งสิ้น 34 หน่วยงาน

ประเภทหน่วยงาน	รายชื่อหน่วยงาน
1. โครงการต่อเนื่องระยะยาว (Long-Term Project)	1.1 โครงการก่อการครู 1.2 โครงการครูรัก(ษ์)ถิ่น 1.3 โครงการโรงเรียนพัฒนาตนเอง 1.4 โรงเรียนบ้านปลาดาว
2. หน่วยงานขับเคลื่อนระดับพื้นที่ (Area-based Movement)	2.1 กิ่งก้านใบ 2.2 กลุ่มมะขามป้อม 2.3 กลุ่มไม้ขีดไฟ 2.4 กลุ่มรักษ์เขาชะเมา 2.5 เครือข่ายพื้นที่นี้ดีจัง 2.6 บ้านไร่อุทัยยิ้ม 2.7 พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ 2.8 มหาวิทยาลัยไทยบ้าน 2.9 สถาบันการเรียนรู้ไทยเบ็ง 2.10 สถาบันการเรียนรู้พังงาแห่งความสุข 2.11 สวนศิลป์บดินลี 2.12 โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
3. องค์กรจัดตั้งเพื่อการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Organization and Learning Space)	3.1 สถาบันอุทยานการเรียนรู้ (TK Park) 3.2 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) 3.3 ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) 3.4 ทอภาพยนตร์
4. ผู้ประกอบการด้านการศึกษา (Edupreneurs)	4.1 กลุ่มเถื่อนเกม (Deschooling Game) 4.2 ครูขอสอน

ประเภทหน่วยงาน	รายชื่อหน่วยงาน
	4.3 มูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ (Saturday School Foundation) 4.4 A-chieve 4.5 BASE Playhouse 4.6 BlackBox 4.7 insKru
5. เทคโนโลยีการเรียนรู้และสื่อ (Learning Technology and Media)	5.1 อะโระไรท์ครู 5.2 Mappa 5.3 StartDee 5.4 Thai MOOC 5.5 The Active 5.6 The KOMMON 5.7 The Standard

ตารางที่ 4 หน่วยงานที่ทำงานด้านขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

(2) การรวบรวมข้อมูลการทำงานและเส้นทางเติบโตของหน่วยงานต่างๆ

การเก็บข้อมูลรายละเอียดของแต่ละหน่วยงาน เบื้องต้นทำโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการจัดกิจกรรมระดมสมอง เพื่อรวบรวมรายละเอียดของแต่ละหน่วยงานเป็นแหล่งข้อมูลหลัก และใช้ข้อมูล การจากการสืบค้น หรือเอกสารรายงานสรุปโครงการและรายงานกิจกรรมที่แต่ละหน่วยงานดำเนินงานมาเป็นส่วน เสริม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนข้อมูลเชิงปริมาณของโครงการที่ได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่แลกเปลี่ยน ข้อมูลเหล่านั้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบ Dashboard

(2.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้เกิดการสื่อสารโดยตรงระหว่างผู้ รวบรวมข้อมูลและตัวแทนจากแต่ละหน่วยงาน โดยมีกรอบประเด็นในการสัมภาษณ์ ได้แก่

- ภาพรวมของหน่วยงาน
- โครงการดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จ
- โครงการ/ทิศทางในอนาคต
- กลุ่มเป้าหมายที่หน่วยงานมุ่งเน้น ทิศทางการทำงาน และผลลัพธ์
- ปัญหา อุปสรรค ความท้าทายในการทำงาน

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของแต่ละหน่วยงานจะนำมาสรุปและจัดทำเป็นเรื่องเล่าแต่ละหน่วยงาน และสรุปภาพรวม รวมทั้งสังเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอในรูปแบบการเล่าเรื่องแต่ละหน่วยงาน (Storytelling) และ Dashboard ผ่านหน้าเว็บไซต์

(2.2) การจัดกิจกรรมระดมสมองและรายละเอียดของแต่ละหน่วยงาน

กิจกรรมระดมสมอง จัดขึ้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 มีเป้าหมายเพื่อถอดบทเรียนจาก หน่วยงานที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ โดยความคาดหวังของผู้รวบรวมข้อมูล คือ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ หน่วยงาน ทั้งด้านแนวคิดการก่อตั้งหน่วยงานนั้น การดำเนินงาน การสรรค์สร้างกิจกรรมที่พัฒนาการเรียนรู้ตาม

พันธกิจของหน่วยงาน ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งอุปสรรค หรือความท้าทายที่แต่ละองค์กรพบเจอ เพื่อหาจุดร่วม และเพื่อให้เกิดเป็นเครือข่ายการทำงานพัฒนาการเรียนรู้ อันเป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นโดยทางอ้อม กิจกรรมดังกล่าวมีผู้เข้าร่วม จำนวน 15 หน่วยงาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานได้มีการถอดบทเรียนผ่านกระบวนการสะท้อนคิด เกี่ยวกับสิ่งที่เป็เป้าหมาย ทิศทาง และกิจกรรมที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาจัดตั้ง นอกจากนี้ยังเป็นการหาจุดร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ภายใต้ประเภทหน่วยงานเดียวกัน ทั้งสิ่งที่เป็นจุดเด่น ปัจจัยความสำเร็จของหน่วยงานในกลุ่มที่ทำงานเรื่องเดียวกัน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้

กิจกรรมระดมสมองมีเป้าหมายเพื่อถอดบทเรียนและรวบรวมข้อมูลการทำงานและกิจกรรมของแต่ละหน่วยงานซึ่งถือเป็นข้อมูลเชิงลึกที่แท้จริง (Insight) ที่อาจจะไม่ได้มีการนำเสนอในบทสัมภาษณ์ (Primary Data) หรือข้อมูลที่น่าเสนอผ่านเว็บไซต์ต่างๆ (Secondary Data) โดยกิจกรรมระดมสมองมีรายละเอียดกำหนดการ ดังนี้

เวลา	กิจกรรม
08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 - 09.30 น.	แนะนำหน่วยงานที่เข้าร่วม
09.30 - 10.00 น.	นำเสนอเป้าหมายงานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่าย การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษา และการเรียนรู้
แบ่งกลุ่มเสวนาตามประเภทของหน่วยงาน (ช่วงที่ 1 ทบทวนความเป็นเรา) (120 นาที)	
10.00 - 10.05 น.	แนะนำทีมงาน
10.05 - 10.20 น.	ทำความรู้จักเพื่อนร่วมทาง
10.20 - 10.30 น.	Who am I?
10.40 - 10.50 น.	กลุ่มเป้าหมายที่เราทำงานด้วยคือใคร (Whom)
10.30 - 10.40 น.	Why
10.50 - 11.00 น.	How
11.00 - 11.20 น.	อะไรคือ DNA ของหน่วยงาน
11.20 - 11.50 น.	จับกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานประเภทเดียวกัน
11.50 - 12.00 น.	Travel Journal Time
แบ่งกลุ่มเสวนาตามประเภทของหน่วยงาน (ช่วงที่ 2 ขยายความเป็นเรา) (120 นาที)	
13.00 - 13.10 น.	กิจกรรมปลุกพลัง
13.10 - 13.40 น.	Diary 4 ช่อง
13.40 - 13.50 น.	วงกลมศีย์เวิร์ดที่สกัดจาก Diary 4 ช่อง
13.50 - 14.20 น.	ระดมคำ ระดมความคิด
14.20 - 14.40 น.	ถอดบทเรียนหลังจากผ่านกระบวนการทั้ง 9 ข้อ วงย่อย
14.40 - 14.50 น.	Travel Journal Time
กระบวนการสังเคราะห์ภาพรวมของกลุ่มหน่วยงาน (150 นาที)	
15.00 - 15.10 น.	กิจกรรมปลุกพลัง
15.10 - 15.15 น.	อธิบายเป้าหมายการทำงาน บอกปลายทางของข้อมูล
15.15 - 16.05 น.	จับกลุ่มทำงานร่วมกับหน่วยงานประเภทเดียวกัน
16.05 - 16.30 น.	ทำความรู้จักกับ Visual Note เบื้องต้น
16.30 - 16.40 น.	ลองฝึกมือทำใช้ภาพในการสื่อสารง่ายๆ (ทดลองทำ Mini Visual Note)

เวลา	กิจกรรม
16.40 - 17.30 น.	สร้างสรรค์ผลงานกลุ่มลงบนกระดาษ (Visual Note)
แลกเปลี่ยนร่วมกันและเตรียมการนำเสนอแก่นสำคัญของหน่วยงาน (90 นาที)	
18.30 - 18.40 น.	กิจกรรมปลุกพลัง
18.40 - 19.50 น.	แลกเปลี่ยนร่วมกัน

ตารางที่ 5 กำหนดการกิจกรรมระดมสมองเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

ข้อมูลที่แต่ละหน่วยงานสะท้อนและร่วมกันสร้างเป็นภาพเล่าเรื่องในแต่ละกลุ่มประเภทหน่วยงานนั้น ได้รวบรวมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งที่น่าเสนอประกอบเรื่องราวที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นรายละเอียดของแต่ละหน่วยงาน พร้อมกันนี้ยังเป็นการสะท้อนภาพการทำงานของแต่ละหน่วยงานที่มีจุดร่วมคือสร้างการเปลี่ยนแปลงในการศึกษา ซึ่งได้นำเสนอผ่านกิจกรรมเวที Education Journey Forum เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 เช่นกัน ซึ่งมีรายละเอียดกำหนดการดังนี้

เวลา	กิจกรรม
09.00 - 09.30 น.	ลงทะเบียน
09.30 - 09.45 น.	วิทยากรหลักแนะนำกิจกรรมภาพรวม
กระบวนการ Open Market โดยเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้ต่างๆ (120 นาที)	
09.45 - 10.00 น.	ภาพข้อมูลที่ทำงานร่วมกัน ผ่าน Visual Note
10.00 - 10.30 น.	เล่าภาพรวมหน่วยงานประเภทเดียวกันผ่าน Visual Note กลุ่มเทคโนโลยีการเรียนรู้และสื่อ (Learning Technology and Media)
10.30 - 11.00 น.	เล่าภาพรวมหน่วยงานประเภทเดียวกันผ่าน Visual note กลุ่มหน่วยงานขับเคลื่อนระดับพื้นที่ (Area-based Movement)
11.00 - 11.30 น.	เล่าภาพรวมหน่วยงานประเภทเดียวกันผ่าน Visual note กลุ่มองค์กรจัดตั้งเพื่อการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Organization and Learning Space)
11.30 - 12.00 น.	เล่าภาพรวมหน่วยงานประเภทเดียวกันผ่าน Visual note (Edupreneurs) กลุ่มผู้ประกอบการด้านการศึกษา (Edupreneurs)
แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (120 นาที)	
13.00 - 13.40 น.	“Systematic Mind Mapping” ระบบการศึกษาและการเรียนรู้
13.40 - 14.30 น.	แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
14.30 - 14.40 น.	สรุปการเรียนรู้
14.40 - 15.00 น.	กล่าวปิดงานและถ่ายภาพร่วมกัน

ตารางที่ 6 กำหนดการกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

(2.3) การเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสืบค้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการเข้าร่วมกิจกรรมระดมสมอง ทำให้ได้รับข้อมูลปฐมภูมิจากหลายหน่วยงาน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ข้อมูลการทำงานครบถ้วนและสามารถร้อยเรียงเป็นเรื่องราวได้ จึงสืบค้นและขอความอนุเคราะห์เอกสารที่เป็นรายละเอียดเพิ่มเติม โดยเฉพาะส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลสนับสนุนสิ่งที่แต่ละหน่วยงานได้ให้เบื้องต้นในช่วงสัมภาษณ์และระดมสมองแล้ว รวมทั้งบางหน่วยงานที่อาจไม่

สะดวกให้สัมภาษณ์ หรือเข้าร่วมกิจกรรมระดมสมอง ซึ่งยินดีแลกเปลี่ยนข้อมูลเอกสารรายงานสรุป หรือรายงานกิจกรรมต่างๆ พร้อมทั้งการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ ทั้งบทสัมภาษณ์ ร่องรอยกิจกรรมในสื่อสังคมออนไลน์หรือสำนักข่าวต่างๆ จึงจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาร้อยเรียงและเล่าเรื่องผ่านหน้าเว็บไซต์

ข้อมูลที่ได้จากการสืบค้น ประกอบด้วย กิจกรรมที่แต่ละหน่วยงานดำเนินการตั้งแต่จัดตั้งขึ้นจนถึงปัจจุบัน ความเป็นมา กระบวนการทำงาน ปัญหา ความท้าทาย และอุปสรรค รวมทั้งผลงานที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งข้อมูลหลายส่วนช่วยเติมเต็มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และกิจกรรมระดมสมอง

(3) การสรุปผลและจัดทำเป็น Storytelling และนำเสนอผ่าน dashboard

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 34 หน่วยงาน และสังเคราะห์เรื่องเล่า ของ 34 หน่วยงาน โดยนำเสนอต้นแบบผ่านทาง https://dev-satedu.pantheonsite.io/home_test_001/ ซึ่งจะนำมาร้อยเรียงต่อกับส่วนของ Dashboard ที่จะนำเสนอข้อมูลภาพรวมทุกหน่วยงาน และสามารถเลือกดูข้อมูล อาทิ ปัจจัยกลุ่มเป้าหมายที่สนใจ ผ่านหน้าเว็บไซต์ <https://satedu.tsri.or.th>

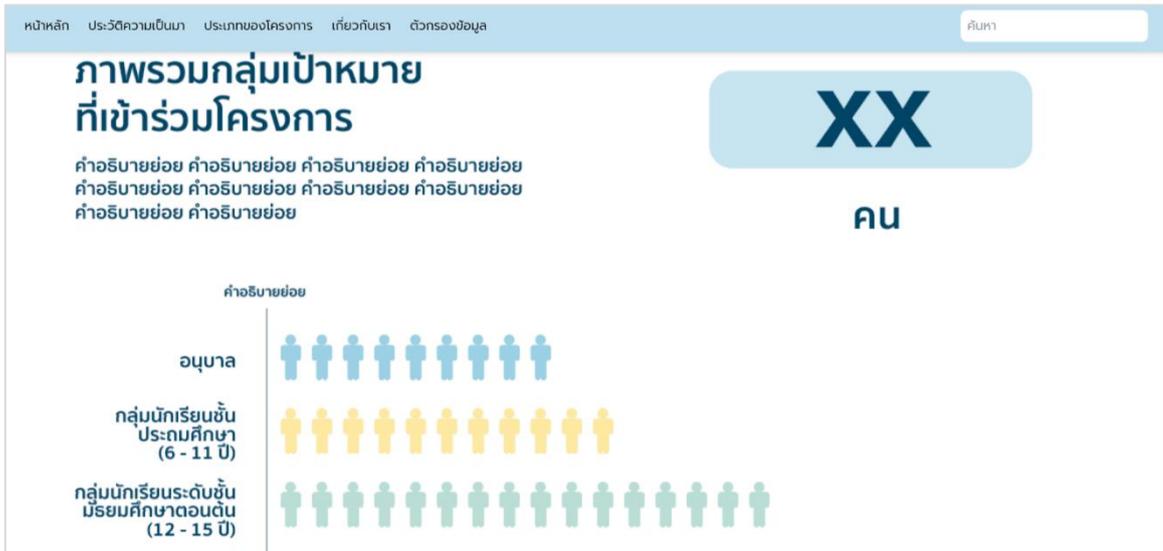

ภาพที่ 2 เว็บไซต์ <https://satedu.tsri.or.th>

องค์ประกอบของ Dashboard ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ส่วนแสดงภาพสรุป

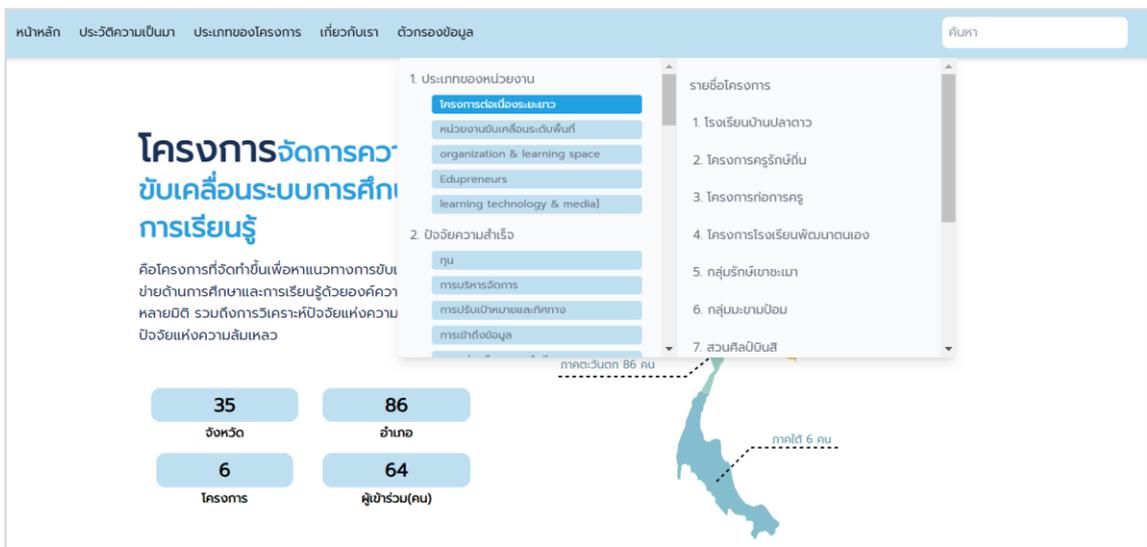
ส่วนแสดงภาพสรุปนี้จะรวมข้อมูลที่ถูกรวบรวม ทั้ง 34 หน่วยงาน ในรูปแบบของ Dashboard โดยจะมีการรายงานพื้นที่ที่มีการดำเนินการหน่วยงานบนแผนที่ประเทศไทย ข้อมูลเชิงปริมาณของผู้ร่วมโครงการแยกตามพื้นที่และช่วงอายุ จากทุกหน่วยงานที่ได้มีการเก็บข้อมูลไว้

ภาพที่ 3 ภาพสรุปของข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม ทั้ง 34 หน่วยงาน

ส่วนที่ 2 ส่วนระบบและคำค้น

ระบบคำค้นของ Dashboard ทำโดยระบบแท็ก (Tag) ที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้รวบรวมข้อมูลได้รวบรวมไว้ ให้เกิดเป็นคำสั้นๆ ในรูปแบบคำสำคัญของชุดข้อมูล โดยลักษณะการค้นข้อมูลด้วยระบบแท็ก (Tag) นี้ นอกจากจะสะดวกต่อการค้นหา ช่วยลดความซับซ้อนในการเข้าใช้ฐานข้อมูลให้น้อยลงแล้ว ผู้รวบรวมข้อมูลยังมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เข้ามาสืบค้นสามารถเห็นภาพของงานที่ผู้สืบค้นสนใจ แสดงเป็นหมวดหมู่ และอาจใช้เป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางการทำงานด้านการศึกษาหน่วยงาน หรือหากเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ทางกายภาพ จะสามารถสร้างความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายการทำงาน

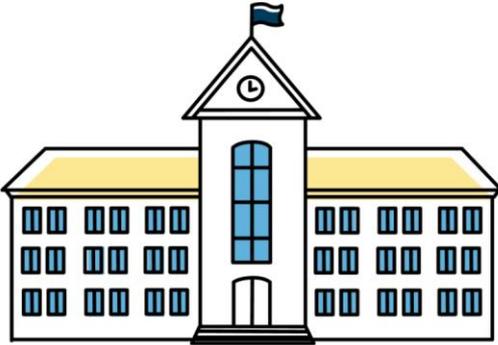
ภาพที่ 4 ระบบคำค้นของ Dashboard ทำโดยระบบแท็ก (Tag)

ส่วนที่ 3 ส่วนข้อมูลรายหน่วยงาน ซึ่งจะนำเสนอเป็นเรื่องเล่า (Storytelling)

เมื่อผู้เข้าชมเว็บไซต์ เห็นข้อมูลภาพรวมในหน้าแรก และเลือกคำสำคัญที่สนใจแล้ว หน้าเว็บไซต์จะแสดงผลหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคำสำคัญนั้น ซึ่งสามารถเลือกเข้าดูรายละเอียดเพิ่มเติมของแต่ละหน่วยงานได้ โดยจะนำเสนอแยกหน่วยงานละ 1 หน้า ในรูปแบบเรื่องเล่า (Storytelling) ที่ได้จากการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาสังเคราะห์และเรียบเรียงให้กระชับ น่าสนใจ พร้อมทั้งสามารถเชื่อมโยงไปยังต้นทางของหน่วยงานนั้นๆ ได้

หน้าหลัก ประวัติความเป็นมา ประเภทของโครงการ เกี่ยวกับเรา ตัวกรองข้อมูล ค้นหา

โครงการครุรัก(๖)ต้น

6 **หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง**

- กระทรวงศึกษาธิการ
- กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ และ นวัตกรรม
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

ดำเนินงานภายใต้แผนพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนาครูสำหรับพื้นที่ห่างไกล กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา มีเป้าหมายที่จะ **สร้างโอกาสทางการศึกษาให้นักเรียนด้วยโอกาสในพื้นที่ห่างไกล ผ่านกระบวนการผลิตและพัฒนาครูให้มีคุณภาพสูง เพื่อไป พัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนที่ห่างไกล**

ภาพที่ 5 รูปแบบเรื่องเล่า (Storytelling) แต่ละหน่วยงาน

3.2 ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน

จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 ส่วน ผู้เก็บรวบรวมมีข้อค้นพบเกี่ยวกับหน่วยงานที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(1) ภาพรวมของหน่วยงาน ภารกิจหรือเป้าหมาย และทิศทางของหน่วยงาน พบว่าในแต่ละหน่วยงานล้วนมี

เป้าหมายในการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ได้แก่

- การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Engagement)
- ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
- การรู้สารสนเทศ (Information Literacy)
- ภูมิปัญญา (Wisdom)
- ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent)
- ทักษะการสื่อสาร (Communication Skill)
- เรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)
- การทำงานร่วมกัน (Collaboration)
- ความต้องการในพื้นที่ (Needs in Area)

(2) โครงการที่สำเร็จ โครงการที่กำลังดำเนินการ กับกลุ่มเป้าหมาย และความสำเร็จของแต่ละหน่วยงาน

พบว่า โครงการที่ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่มีปัจจัยความสำเร็จ ดังนี้

- การมีเครือข่าย
- การเข้าถึงข้อมูล
- การบริหารจัดการ
- การได้ลงมือทำ
- การขยายมุมมอง เครือข่าย ทุน
- ความสามารถในการปรับตัว
- ความร่วมมือของชุมชนนิเวศเชิงพื้นที่
- การมีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน

- การร่วมมือของคนในทีม
- (3) ทิศทางในอนาคตของการทำงานแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ

- การขยายกลุ่มเป้าหมายและจำนวน
- เพิ่มความร่วมมือในระดับพื้นที่
- สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ
- เป็นพื้นที่การเรียนรู้ให้กับชุมชน สังคม ในทุกช่วงวัย
- มีทุนในการขับเคลื่อน ฟังพาดตนเองได้
- สนับสนุนการทำงานของครู
- สร้างความรู้จักหน่วยงานให้กับผู้คน

(4) กลุ่มเป้าหมาย จากการรวบรวมข้อมูล มีกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มคนที่ได้รับการพัฒนาที่ผ่านมา พบว่า มีหลากหลายช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นเด็กในระดับอนุบาล นักเรียน นักศึกษา คนทำงาน และผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ดังนี้

- ผู้สูงอายุ (อายุมากกว่า 60 ปี)
- กลุ่มคนทำงาน
- นักศึกษาระดับอุดมศึกษา (อายุ 18 - 25 ปี)
- นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (อายุ 16 - 18 ปี)
- นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (อายุ 12 - 15 ปี)
- นักเรียนระดับประถมศึกษา (อายุ 6 - 11 ปี)
- เด็กระดับปฐมวัย
- ผู้ปกครอง

- (5) ปัญหา อุปสรรค ความท้าทายในการทำงาน พบปัญหาใหญ่ๆ ซึ่งสามารถสรุปออกมาได้ 5 ขอบเขต ดังนี้

- ทรัพยากรบุคคล ความคิดสร้างสรรค์และการทำงานของคนในองค์กร จำนวน หรืออาสาสมัครที่เข้าร่วม
- โครงสร้างของรัฐ การปิดกั้นหรือเงื่อนไขที่เกิดจากระบบของภาครัฐ
- การละลายจากภาครัฐ การขาดการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ
- สวัสดิการ และการเปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วม หรือแสดงความคิดเห็น
- ความขัดแย้งทางความคิดภายในเครือข่าย ความคิดเห็นที่แตกต่าง หรือจุดยืนที่อยู่คนละด้าน
- ด้านอื่นๆ การทำงานซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงาน และความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ

งานสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (Dashboard Development) ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ มีภารกิจย่อย คือ การสำรวจและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ และนำเสนอข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบร่วมกัน ในรูปแบบของ Data Dashboard รวมทั้ง Data Storytelling ที่นำเสนอสถานการณ์การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษา ซึ่งกลุ่มและเครือข่ายในประเด็นต่างๆ และระบบค้นหาแหล่งเรียนรู้ จะนำเสนอแบ่งตาม Location Content และ Theme ภายใต้ประเด็น 1) ภาพรวมของหน่วยงาน 2) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้หน่วยงานนั้นประสบความสำเร็จ 3) ทิศทางในอนาคต และ 4) กลุ่มคนที่หน่วยงาน

นั้นๆ มุ่งเป้าพัฒนา 5) ปัญหา อุปสรรค ความท้าทาย ซึ่งประเด็นเหล่านี้เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลของแต่ละองค์กรที่รวบรวมได้จากข้อมูลปฐมภูมิ ผ่านการสัมภาษณ์และการสะท้อนคิดในกิจกรรมระดมสมอง และข้อมูลทุติยภูมิจากข้อมูลในหน้าเว็บไซต์ต่างๆ และเอกสารรายงานของแต่ละโครงการ

บทที่ 4 : การสื่อสารสาธารณะ (ยุทธศาสตร์ที่ 3)

4.1 สรุปผลการสื่อสารสาธารณะจากเวที Education Journey Forum

คณะทำงานฯ ได้จัดเวทียุทธศาสตร์ Education Journey Forum จำนวน 8 ครั้ง โดยในครั้งที่ 1 และ 2 ได้จัดร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 ในวันเสาร์ที่ 13 สิงหาคม 2565 และวันเสาร์ที่ 20 สิงหาคม 2565 ในหัวข้อ “50 ปี การศึกษาไทย” ร่วมกับคณะทำงานวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ณ ห้องประชุมอารีย์ ชั้น 22 โรงแรม The Quarter Ari (อาคาร Ari Hills) กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 6 – 9 Education Journey Forum ครั้งที่ 1 - 2

ครั้งที่ 3 ในวันอังคารที่ 6 กันยายน 2565 ในหัวข้อ “ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้เชิงระบบ” ณ ห้องประชุมหลานหลวง ชั้น 1 โรงแรมรอยัลปรี๊นเซสหลานหลวง กรุงเทพมหานคร โดยมีเป้าหมายเพื่อ (1) สำรวจความรู้และทบทวนสถานการณ์ในการศึกษาโดยวิเคราะห์เชิงระบบ (2) ค้นหาและเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการศึกษา และ (3) สังเคราะห์ความรู้และข้อเสนอแนะเพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้เชิงระบบ

ภาพที่ 10 – 11 Education Journey Forum ครั้งที่ 3

ครั้งที่ 4 ในวันเสาร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2565 ในหัวข้อ “Storytelling from the ground” ณ ศูนย์ฝึกอบรมงานอภิบาลบ้านผู้หว่าน ต.ท่าข้าม อ.สามพราน จ.นครปฐม โดยมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนร่วมกันสังเคราะห์ความรู้และข้อเสนอแนะเพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ในเวทีนี้ ทางโครงการฯ ได้เรียนเชิญเครือข่ายการทำงานจากภาคส่วนต่างๆ อันประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ เครือข่าย Edupreneurs

สื่อใหม่ โครงการขับเคลื่อนทางการศึกษา กลุ่มพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ครู รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าร่วม โดยใช้กระบวนการ Open Market และการเสวนาแลกเปลี่ยนเป็นแนวทาง

ภาพที่ 12 – 14 Education Journey Forum ครั้งที่ 4

ครั้งที่ 5 ในวันเสาร์ที่ 21 มกราคม 2566 ในหัวข้อ “เปลี่ยนผ่านระบบการศึกษา” ณ ห้องประชุม Ballroom A ชั้น M โรงแรมปทุมวันปริ๊นเซส กรุงเทพมหานคร โดยมีเป้าหมายเพื่อ (1) สืบค้นความรู้ และทบทวนสถานการณ์ในการศึกษาโดยวิเคราะห์เชิงระบบ (2) ค้นหาและเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการศึกษา และ (3) สังเคราะห์ความรู้และข้อเสนอแนะประเด็นที่สำคัญกับอนาคต

ภาพที่ 15 – 16 Education Journey Forum ครั้งที่ 5

ครั้งที่ 6 ในวันเสาร์ที่ 18 กุมภาพันธ์ 2566 ในหัวข้อ “ครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเรียนรู้บนความแตกต่างหลากหลาย” ณ ห้องประชุมพระมาตุลี 2 โรงแรมอควินแกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร โดยมีเป้าหมายเพื่อนำเสนอบทสังเคราะห์ประเด็นด้านการศึกษาและการเรียนรู้ 10 หัวข้อ พร้อมบรรยายนำและตั้งข้อสังเกตโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

ภาพที่ 17 – 20 Education Journey Forum ครั้งที่ 6

ครั้งที่ 7 ในวันเสาร์ที่ 18 มีนาคม 2566 ในหัวข้อ “จินตนาการใหม่ของการเรียนรู้และการศึกษา” ณ ห้องประชุมพระแม่ธรณี 4 - 5 โรงแรมอควินแกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร โดยมีเป้าหมายเพื่อนำเสนอบท

สังเคราะห์ประเด็นด้านการศึกษาและการเรียนรู้ 10 หัวข้อ พร้อมบรรยายนำและตั้งข้อสังเกตโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
เพื่อการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

ภาพที่ 21 – 24 Education Journey Forum ครั้งที่ 7

ครั้งที่ 8 ในวันเสาร์ที่ 22 เมษายน 2566 ในหัวข้อ “กระบวนการขับเคลื่อนนโยบายและการเปลี่ยนแปลง
การศึกษาเชิงระบบ” ณ ห้องประชุมพระแม่ธรณี 4 - 5 โรงแรมอัสวีนาแกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร โดยมี
เป้าหมายเพื่อนำเสนอผลลัพธ์การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบ
การศึกษาและการเรียนรู้ และการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

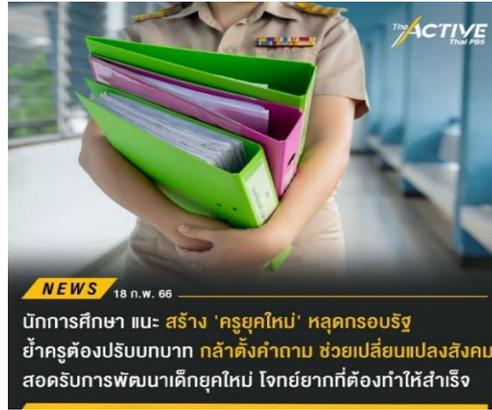

ภาพที่ 25 – 28 Education Journey Forum ครั้งที่ 8

นอกจากนี้ได้เชิญสื่อมวลชนเข้าร่วมเวทีข้างต้น โดยได้รับความร่วมมือจาก The Active ในการเขียนข่าว
นำเสนอประเด็นสำคัญในเวที Education Journey Forum

นักการศึกษา แนะนำ ‘ครูยุคใหม่’ หลุดกรอบรัฐ กล้าตั้งคำถาม เปลี่ยนสังคม
เปิดข้อค้นพบ งานวิจัยเกี่ยวกับ ครูยุคใหม่ ที่จำเป็นต้องปรับบทบาท กล้าตั้งคำถาม ให้สอดรับกับการพัฒนา
เด็กยุคใหม่ และแก้ปัญหาในสังคม โจทย์ยากที่ต้องทำให้สำเร็จ

 อ่านเนื้อหาฉบับเต็ม <https://theactive.net/news/learning-20230218/>
<https://www.facebook.com/theactive.net/posts/pfbid0zHGstYvxfaruBjTWXJTzAUF3ce25Bc833tiHc3N8PiqK9XABEmLMJuwYZXqoMzhl>

ภาพที่ 29 นักการศึกษา แนะนำสร้าง ‘ครูยุคใหม่’ หลุดกรอบรัฐ กล้าตั้งคำถาม เปลี่ยนสังคม

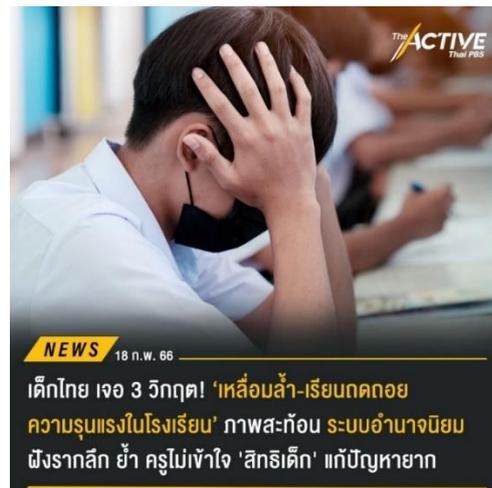
เด็กไทย เจอ 3 วิกฤต! ย้ำ ครูไม่เข้าใจ ‘สิทธิเด็ก’ แก้ปัญหายาก

เสวนาวิชาการ Education Journey Forum “ครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเรียนรู้บนความแตกต่าง หลากหลาย” พบ เด็กไทยเจอวิกฤต ความเหลื่อมล้ำ เรียนถดถอย ความรุนแรงในรั้วโรงเรียน ภาพสะท้อน ระบบ อำนาจนิยมฝังรากลึก เชื่อแก้ยาก ถ้าระบบผลิตครู ไม่เปลี่ยน

📌 อ่านเนื้อหาฉบับเต็ม <https://theactive.net/news/learning-20230218-3/>

[https://www.facebook.com/theactive.net/posts/pfbid02bruewAOK92AWHAFFinKdK1E8xtcmn2i1](https://www.facebook.com/theactive.net/posts/pfbid02bruewAOK92AWHAFFinKdK1E8xtcmn2i1Wpbbp5xkfoKoKJhgqgdfkCzrz2q5K6gHjI)

[Wpbbp5xkfoKoKJhgqgdfkCzrz2q5K6gHjI](https://www.facebook.com/theactive.net/posts/pfbid02bruewAOK92AWHAFFinKdK1E8xtcmn2i1Wpbbp5xkfoKoKJhgqgdfkCzrz2q5K6gHjI)

ภาพที่ 30 เด็กไทย เจอ 3 วิกฤต! ย้ำ ครูไม่เข้าใจ ‘สิทธิเด็ก’ แก้ปัญหายาก

Education Journey Forum ครั้งที่ 1 - 2 และ ครั้งที่ 5 - 8 มีการถ่ายทอดสดผ่าน Facebook และ YouTube โดยได้รับความร่วมมือจาก Thai PBS มีผู้เข้าร่วมรับชมมากกว่า 10,000 คน/วัน สามารถเข้าถึงได้จาก ลิงก์ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 “50 ปี การศึกษาไทย”

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=rB1NcGR4vyA>

(ช่วงบ่าย) <https://www.youtube.com/watch?v=0FWCGNYfqfQ>

ครั้งที่ 2 “50 ปี การศึกษาไทย”

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=v1ivCzUCWS0>

(ช่วงบ่าย) https://www.youtube.com/watch?v=5w1Ng1D_bvk

ครั้งที่ 5 "การเปลี่ยนผ่านระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของไทย"

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=1W6gcDBfiM>

(ช่วงบ่าย) <https://www.youtube.com/watch?v=ZCdsOmyzRhY&t=43s>

ครั้งที่ 6 "ครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเรียนรู้บนความแตกต่างหลากหลาย"

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=3Z3Y-al3IQg&t=6742s>

(ช่วงบ่าย) <https://www.youtube.com/watch?v=EdSV83JMqjA>

ครั้งที่ 7 "จินตนาการใหม่ของการเรียนรู้และการศึกษา"

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=S9f3OBx2ZsE>

(ช่วงบ่าย) <https://www.youtube.com/watch?v=IAKG5eVw5LU>

ครั้งที่ 8 "กระบวนการขับเคลื่อนนโยบายและการเปลี่ยนแปลงการศึกษาเชิงระบบ"

(ช่วงเช้า) <https://www.youtube.com/watch?v=g51ZyokpA58>

(ช่วงบ่าย) <https://www.youtube.com/watch?v=mPODD4AOKEs>

Education Journey Forum ครั้งที่ 3 และ 4 เป็นเวทีสื่อสารภายในเพื่อกำหนดทิศทางและจัดเก็บข้อมูล จึงไม่มีการสื่อสารภายนอก

4.2 สรุปผลการจัดทำบทความขนาดสั้นและ VTR เพื่อเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะ

คณะทำงานได้มอบหมายให้บริษัท วิริยะธุรกิจ จำกัด (นิตยสารสารคดี) จัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่สาธารณะ โดยมีแนวคิดในการสื่อสาร ดังนี้

การสื่อสารครอบคลุม 2 มิติหรือประเด็นหลัก คือ

มิติเชิงคุณค่าภายใน หน้าที่ของการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนตระหนักได้ถึงคุณค่าบางอย่างในตนเอง อันนำไปสู่การประกอบอาชีพซึ่งสร้างความหมายในการดำรงชีวิตอยู่

มิติเชิงระบบ การบริหารจัดการระบบ อันก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ รวมถึงบทบาทของรัฐที่เข้ามามีอำนาจในการกำหนดทิศทางการศึกษา

ทั้ง 2 มิติแบ่งเป็น 6 ประเด็นย่อย มิติ 1 ครอบคลุมหัวข้อ 1 - 3 และ มิติ 2 ครอบคลุมหัวข้อ 4 - 6 โดยประเด็นจะเหมือนคู่สะท้อนปัญหาซึ่งกันและกัน ในการมองเชิงคุณค่า และเชิงระบบ คือ ประเด็น 1 กับ 4 ประเด็น 2 กับ 5 และประเด็น 3 กับ 6

มิติเชิงคุณค่าภายใน	มิติเชิงระบบและโครงสร้าง
<p>1. ประเด็นการศึกษากับการค้นพบตัวเอง</p> <p>เรียนจบแล้วไปไหน? คำถามสะท้อนความคาดหวังต่อการศึกษา ระยะเวลา 12 ปี ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมถึงการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาสามารถทำให้มนุษย์คนหนึ่งเรียนรู้ทักษะอันจำเป็นต่อการมีชีวิตกระทั่งค้นพบคุณค่าในการดำรงอยู่ได้หรือไม่ ทั้งปัจจุบันและในอนาคต?</p> <ul style="list-style-type: none"> • เนื้อหาในห้องเรียนมากเกินไปจนจำ? • ความสำคัญของคะแนน VS การเรียนรู้ของผู้เรียน • ห้องเรียนแบบไหนเอื้อให้ผู้เรียนรู้จักตัวเองได้ดี	<p>4. โรงเรียนของเราไม่น่าอยู่</p> <p>สิ่งใดบ้างในที่ทำให้ “โรงเรียน” ไม่ใช่สถานที่ที่พึงปรารถนาของผู้เรียนและผู้สอน ระเบียบวินัย งานเอกสาร การประเมิน การบ้าน หรือภาระงานอันนอกเหนือการเรียนการสอน สิ่งใดบั่นทอนคุณค่า ทำให้ครูและนักเรียนหมดกำลังใจและออกจากระบบการศึกษาให้ไวที่สุด</p> <ul style="list-style-type: none"> • ระเบียบทรงผม และเครื่องแต่งกายที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ • เอกสารประเมินหรือเครื่องมือสะท้อนความไม่ไว้วางใจครู • PLC วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้หรือภาระที่เพิ่มขึ้น?

มิติเชิงคุณค่าภายใน	มิติเชิงระบบและโครงสร้าง
<ul style="list-style-type: none"> • Gap year ช่องว่างระหว่างระบบการศึกษาและชีวิตที่ต้องการ • ท่องจำ สู่ นิเวศการเรียนรู้ 	
<p>2. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)</p> <p>เมื่อการศึกษาไม่ได้หยุดแค่ในห้องเรียน วัฒนธรรมการเรียนรู้ในสังคมไทยตอบโจทย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไร? แหล่งเรียนรู้ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ และอื่นๆ รวมถึงระบบการสะสมหน่วยการเรียนรู้ที่สามารถรองรับการศึกษาทุกรูปแบบ รวมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกกลุ่มทุกวัย</p> <ul style="list-style-type: none"> • ความพร้อมของห้องเรียน & แหล่งเรียนรู้อื่นๆ Startup ด้านการศึกษา • แพลตฟอร์มการสะสมหน่วยกิตการเรียนรู้ • สถาบันการศึกษา & สถานที่ทำงาน • เมื่อชีวิตจริงไม่เหมือนที่เรียนมา Upskill & Reskill วิชาที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัยไม่เคยสอน • เรียนอย่างไรให้เกิด “ความสนุกและอยากรู้” ต่อไปในชีวิต 	<p>5. ความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษา</p> <p>เมื่อสถานศึกษามีคุณภาพหลายระดับ และความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท การเข้าถึงการศึกษาจึงขึ้นอยู่กับต้นทุนชีวิต ทั้งเศรษฐกิจและพื้นที่ชายขอบ ความไม่เท่าเทียมในโอกาสการเข้าถึงการศึกษา สื่อสมัยใหม่ แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ ปัจจัยใดบ้างในระบบการศึกษาและสังคมที่ขยายขอบเขตความเหลื่อมล้ำให้เพิ่มขึ้น</p> <ul style="list-style-type: none"> • คุณภาพของสถานศึกษา (ขยายโอกาส/รัฐบาล/เอกชน/นานาชาติ) • ต้นทุนชีวิตที่ต่าง: การเข้าถึงอุปกรณ์เพื่อเรียนรู้ (เช่น กรณีเรียนออนไลน์) • ครู: กระจายบุคลากรที่มีคุณภาพไปในสถานศึกษาทุกประเภท • คนชายขอบ คนหลุดจากระบบการศึกษา ฯลฯ
<p>3. ค่านิยมที่เปลี่ยนไปในระบบการศึกษาไทย</p> <p>รวบรวมค่านิยม ความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับระบบการศึกษาที่ต่างยุคสมัย ฉายภาพการเปลี่ยนผ่านทางความคิดของผู้คน สะท้อนแนวทางของค่านิยม ความคิด ความเชื่อซึ่งอาจกลายเป็นหลักคิดใหม่ของคนส่วนใหญ่ต่อไป</p> <ul style="list-style-type: none"> • ความหมายของ “ครู” สมัยก่อน: แม่พิมพ์, เรือจ้าง, ผู้ให้ / ปัจจุบัน: ผู้อำนวยการเรียนรู้, โค้ช • ความนิยมในมหาลัยดัง / การขึ้นป้ายแสดงความยินดีแก่นักเรียนที่สอบติด • การเรียนต่อมหาวิทยาลัยคือความสำเร็จในชีวิต? • อาชีวศึกษา ≠ เรียนไม่เก่ง แต่คือแรงงานฝีมือดีที่ภาคเศรษฐกิจต้องการ 	<p>6. การศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐ (อำนาจนิยม)</p> <p>การส่งผ่านอำนาจรัฐในระบบการศึกษา หนังสือเรียน การแต่งกาย กฎระเบียบวินัยที่เอื้อให้ระบบอำนาจนิยมครอบงำระบบการศึกษา เข้าไปถึงวิถีคิดของผู้มีอำนาจ ตั้งแต่ระดับบนถึงระดับล่าง ความแตกต่างของคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ รวมถึงผู้ปกครองที่ผ่านการศึกษาแบบเก่าหรือขาดทักษะความเป็นพ่อแม่</p> <ul style="list-style-type: none"> • แบบเรียนที่เน้นความรู้เฉพาะส่วนกลาง เน้นย้ำความรักชาติ ทว่าทอดทิ้งอัตลักษณ์ท้องถิ่น • ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูและนักเรียน • โรงเรียนผลิตครู ต้นธารการจำยอมต่ออำนาจนิยม • ความสัมพันธ์ โรงเรียน ผู้ปกครอง เด็ก

ตารางที่ 7 กรอบแนวคิดการสื่อสารผ่านบทความและ VTR

บทที่ 5 : สถานการณ์ องค์ความรู้ และแนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

5.1 ระบบและฉากทัศน์การศึกษาไทย

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปทั้งจากคนที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษาว่า ระบบการศึกษาไทยมีปัญหามายาวนาน ระบบการศึกษาไทยเป็นระบบใหญ่ที่ซับซ้อนครอบคลุมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ ต่อด้วยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพ ไปจนถึงระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ การสนับสนุนการวิจัยหรือการศึกษาด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาระบบให้ดียิ่งขึ้นกลับไม่ได้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งที่กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นกระทรวงหลักในการจัดการดูแลเรื่องการศึกษาชาติมีงบประมาณมหาศาล ข้อเขียนในบทนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อคลี่ประเด็นการศึกษาของประเทศไทย เริ่มจากการวางระบบการจัดการศึกษาสืบเนื่องมาจากอดีตที่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ของรัฐ จนมาถึงแนวโน้มการศึกษาในทั้งทางบวกและทางลบ จากนั้นจะนำเสนอสถานการณ์ปัจจุบันทั้งในส่วนของ การเรียนรู้ของเยาวชนรุ่นใหม่ วิกฤตการณ์การเรียนรู้ในโรงเรียน และสถานการณ์การเรียนรู้ของเด็กชายขอบ เพื่อแสดงให้เห็นถึงช่องว่างในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม สุดท้ายคือการนำเสนอความเป็นไปได้ใหม่ทั้งการเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ และโลกดิจิทัลกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นฉากทัศน์แสดงการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาต่อไปในอนาคต

5.1.1 ระบบการศึกษาที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ของรัฐ

การวางระบบการศึกษาของประเทศไทย เกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2441 โดยปรากฏอยู่ใน “โครงการศึกษา” ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเป็น แผนงานหลัก “Master Plan” ในการจัดการศึกษาของประเทศ (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539) หลังจากนั้นประเทศไทยมี “แผนงานหลักทางการศึกษา” มาอย่างต่อเนื่องอีกหลายฉบับที่สะท้อนความสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ณ ขณะนั้น เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่มีการเน้นย้ำเรื่องสิทธิเสรีภาพภายใต้ระบบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นัยยะของการมีแผนการศึกษาแห่งชาติ คือการกำหนดเป้าหมาย รูปแบบ และเนื้อหา ในการจัดการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ของรัฐ นับตั้งแต่ การศึกษาเพื่อพัฒนาและเพิ่มจำนวนข้าราชการเข้าไปทำงานในหน่วยงานของรัฐ ในสมัยรัชกาลที่ 5 การศึกษาเพื่อเพิ่มจำนวนประชากรที่มีความรู้สามารถเป็นพลเมืองในระบบการปกครองประชาธิปไตย ในสมัยคณะราษฎร หรือการศึกษาที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสังคมและประชาชน มาจนถึงการศึกษาที่ยึดโยงกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของไทย และสร้างความมั่นคงของประเทศในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ระบบการจัดการศึกษาในประเทศไทยยังได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากประเทศตะวันตก นับตั้งแต่โครงการศึกษา ฉบับที่ 1 ที่จำลองแบบระบบการศึกษาในประเทศอังกฤษ ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม การเรียนในโรงเรียนที่มุ่งผลิตแรงงานเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม มุ่งเน้นการท่องจำ การอ่านออก เขียนได้ การปฏิบัติตามคำสั่งอย่างชัดเจน เพื่อเป็นแรงงานชั้นดีในอุตสาหกรรม เช่น ทอผ้า เครื่องกล ที่ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของระบบบนสายพานการผลิตที่ถูกออกแบบไว้แล้วล่วงหน้า ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนในห้องเรียนที่นักเรียนทุกคนมีบทบาทให้ทำทุกอย่างเหมือนกันกับเพื่อนที่นั่งข้างๆ มีคุณครูหน้าชั้นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้จากหนังสือ ตำราเรียน หรือ หลักสูตรที่ถูกกำหนดไว้ จึงสะท้อนลักษณะการจัดการศึกษาที่

เชื่อมโยงกับการการผลิตแรงงานเข้าสู่อุตสาหกรรมในอดีต และฝังรากเป็นวิถีปฏิบัติปกติในการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เมื่อผนวกกับระบบราชการที่มีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติดังกล่าวทำให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศึกษาไปสู่แนวทางใหม่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายในระบบการศึกษาเดิม

ปัจจุบันหน่วยงานจัดการศึกษาของไทย คือ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดระบบการศึกษาไทยตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2545) มาตรา 15 ประกอบด้วย 3 รูปแบบ ได้แก่

- (1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษากำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน
- (2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม
- (3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษานำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

ด้วยเหตุนี้ สถานศึกษาสามารถการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบตามกรอบระเบียบของกฎหมาย และให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ โดยระบบการศึกษาของไทยเป็นระบบ 6+3+3 โดยมีรายละเอียดดังนี้

- (1) ระดับปฐมวัย (Primary) ระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 6 ปี เด็กจะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุ 6 ปี การศึกษาในระดับนี้คือการศึกษากภาคบังคับ ในเกรด 1 ซึ่งเป็นการศึกษาระดับขั้นต้นของนักเรียนที่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษา
- (2) ระดับมัธยมศึกษา (Secondary) ซึ่งแบ่งเป็น 2.1) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (Lower-Secondary) เป็นช่วงการศึกษาที่สูงขึ้นมาจากการศึกษาปฐมวัยระยะเวลาเรียน 3 ปี ช่วงอายุนักเรียนอยู่ระหว่าง 12-14 ปี 2.2) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Upper-Secondary) เป็นช่วงการศึกษาที่สูงขึ้นมาจากมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ระยะเวลา เรียน 3 ปี ช่วงอายุนักเรียนจะอยู่ระหว่าง 15-17 ปี
- (3) ระดับอาชีวศึกษา (Vocational Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ ในการประกอบอาชีพ หรือศึกษาต่อในระดับอาชีพขั้นสูงต่อไป
- (4) ระดับอุดมศึกษา (Higher Education) ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาใช้เวลา 4-6 ปี ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา การใช้คำว่า "อุดมศึกษา" แทนคำว่า "การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย" ก็เพื่อให้ครอบคลุมการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ที่เรียนภายหลังที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว

การจัดระบบการศึกษาแยกเป็นระดับ แต่ละระดับมีหลักสูตรและโครงสร้างที่เฉพาะเจาะจงโดยให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิชาและเวลาเรียน เป็นระบบที่ง่ายในการบริหารจัดการ เนื่องจากสามารถบริหารผู้เรียนเป็นจำนวนมากไปพร้อมๆ กันได้ แต่มีข้อจำกัดในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการรายบุคคล และสังคม แม้ใน พ.ร.บ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จะเปิดโอกาสให้มีการจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบ ตามสภาพปัญหา

และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่การดำเนินงานในทางปฏิบัติยังเป็นไปได้น้อยและยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง ขบวนการการศึกษาทางเลือกจึงถือกำเนิดขึ้น ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและกระแสของภาคประชาชน โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ.2540 และ พ.ร.บ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ช่วยเปิดทางการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (ชัชวาล ทองดีเลิศและคณะ , 2563) การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) มีหลักการจัดการศึกษาบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายและควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและเชื่อมโยงกับบริบท ชุมชน สิ่งแวดล้อม (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2564)

ประหยัด พิมพา (2561) ได้วิเคราะห์การศึกษาในประเทศไทยภายใต้การใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งความพยายามของทุกส่วน ในการพัฒนาการศึกษาในประเทศไทยที่ผ่านมานั้นสามารถมองเห็นถึงสภาพที่ยังไม่มีการพัฒนาอย่างชัดเจนที่ควร ซึ่งสรุปเป็นทางบวกและทางลบ ได้ดังนี้

การวิเคราะห์ที่ได้ผลเชิงบวก

1) หลักสูตรใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก จากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้คนในสังคมต้องการเพิ่มความรู้ความสามารถให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงจึงหันมาสนใจศึกษาต่อในหลักสูตรที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคม สถาบันการศึกษาจึงมุ่งพัฒนาหลักสูตรใหม่ๆ อาทิ หลักสูตรที่บูรณาการระหว่างสองศาสตร์ขึ้นไป เช่น ระดับ อาชีวศึกษาหลักสูตรเดียวจะมีหลายสาขาวิชาเรียนช่วงยนต์จะผนวกการตลาดและการบัญชีเข้าไปด้วย เป็นต้น หลักสูตรที่ให้ปริญญาบัตร 2 ใบ และมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยตลอดเวลา

2) หลักสูตรนานาชาติมีแนวโน้มมากขึ้น เนื่องจากสภาพยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงด้านการค้าและการลงทุน ทำให้ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการคนที่มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศ ส่งผลให้ความต้องการ การศึกษาที่เป็นภาษาสากลมีมากขึ้น ที่สำคัญคือการเปิดเสรีทางการศึกษา ยังเป็นโอกาสให้สถาบันการศึกษาจาก ต่างประเทศเข้ามาจัดการศึกษาในประเทศไทย และเปิดหลักสูตรภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ฯลฯ ยังมีส่วนกระตุ้นให้หลักสูตรการศึกษานานาชาติมีแนวโน้มได้รับความนิยมมากขึ้น แต่เนื่องจาก หลักสูตรนานาชาติมีค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้น การเรียนในหลักสูตรนี้ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้เรียนที่มีเศรษฐกิจฐานะของ ครอบครัวดี

3) การจัดการศึกษามีความเป็นสากลมากขึ้น สภาพโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงในทุกด้านร่วมกันทั่วโลก ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้ กฎ กติกา การดำเนินการด้านต่างๆ ทั้งการค้า การลงทุน การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม เชื่อมต่อถึงกัน ประกอบการเปิดเสรีทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหล หลักสูตรการเรียน การสอน บุคลากรด้านการสอน หลักสูตรจากสถาบันการศึกษาต่างประเทศเข้าสู่ไทยอันมีผลทำให้เกิดการเปรียบเทียบและผลักดันให้สถาบันการศึกษาไทยต้องพัฒนาการจัดการศึกษาที่มีความเป็นสากลที่เป็นที่ยอมรับ อีกทั้งการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนกับนานาชาติประเทศไทย ได้ส่งผลให้เกิดความต้องการ การศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมในระดับสากล

4) โอกาสรับบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นเมื่อเปิดเสรีทางการศึกษา จะก่อให้เกิดการแข่งขันในการจัดการศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น หากพิจารณาในแง่บวกการเปิดเสรีทางการศึกษา เป็นการสร้างโอกาส ให้คนไทยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เนื่องด้วยสถาบันแต่ละแห่งจะแข่งขันด้านคุณภาพ

มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันอุดมศึกษาคุณภาพการศึกษาจะเพิ่มขึ้นค่อนข้างมากเนื่องจากการเปิดเสรีทางการศึกษา ที่เปิดโอกาสให้สถาบันอุดมศึกษาต่างชาติเข้ามาเปิดการเรียนการสอน จึงเป็นแรงกดดันให้สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น

การวิเคราะห์ที่ได้ผลเชิงลบ

1) การเพิ่มช่องว่างด้านคุณภาพในการจัดการศึกษา แม้ว่าสภาพ การแข่งขันทางการศึกษาจะเป็นแรงผลักดันให้สถาบันการศึกษาต่างๆ เร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น แต่เนื่องจากทรัพยากรตั้งต้นของแต่ละสถาบันการศึกษามีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถและปริมาณของบุคลากรการศึกษางบประมาณ เงินทุนเทคโนโลยีสถานที่ความมีชื่อเสียงส่งผลให้โอกาสพัฒนาคุณภาพการศึกษาย่อมแตกต่างกันด้วย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาขนาดเล็ก หรือสถาบันการศึกษาที่ยังไม่มีความพร้อม มีทรัพยากรตั้งต้นไม่มาก ย่อมมีศักยภาพไม่เพียงพอในการพัฒนาคุณภาพมากนัก

2) การผลิตบัณฑิตเกินความต้องการของตลาด เนื่องจากความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามีสูงขึ้น และการพัฒนาไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ต้องหาเลี้ยงตนเอง มีอิสระในการบริหารและเปิดหลักสูตรเพื่อหาผู้เรียนเข้าเรียนให้ได้จำนวนมากสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อระยะยาวคือ มีบัณฑิตจบเป็นจำนวนมาก ตลาดแรงงานไม่สามารถรองรับได้หมดโดยกลุ่มแรงงานระดับอุดมศึกษาที่ไม่มีคุณภาพหรือไม่จบจากสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการจะถูกผลักสู่แรงงานนอกระบบ หรือหาทางออกโดยเรียนต่อระดับสูงขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาวะแรงงานระดับปริญญาโทและเอกไม่มีคุณภาพและล้นตลาดตามมา เช่นกัน

3) การสอนทักษะการคิดและทักษะทางอารมณ์ยังไม่มีคุณภาพ สภาพเศรษฐกิจที่มุ่งแข่งขัน ทำให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาทางวิชาการเป็นสำคัญในขณะที่ระบบการศึกษาไทยยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนได้เท่าที่ควร เนื่องจากการเรียนการสอนยังมุ่งสอนให้ผู้เรียนคิดตามสิ่งที่ผู้สอนป้อนความรู้มากกว่าการคิดสิ่งใหม่ๆ ประกอบกับครูผู้สอนมีภาระงานมาก จนส่งผลต่อการพัฒนาบุคคลในด้านอื่น เช่น การพัฒนาเชิงสังคม รวมถึงการพัฒนาทักษะทางอารมณ์นอกจากนี้การใช้เทคโนโลยีในกิจวัตรประจำวันหรือใช้ในการเรียนการสอน ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ลดลง ส่งผลให้ช่องทางการพัฒนาทักษะทางอารมณ์และทักษะทางสังคมของผู้เรียนลดลงด้วย

อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษา ยังคงเป็นปัญหาใหญ่แม้ว่าจะมีการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นกระแสระดับโลกเกิดขึ้น ควบคู่กับคลื่นประชาธิปไตยแผ่ขยายวงกว้างถึงไทย ในทางปฏิบัติ โอกาสทางการศึกษา ความเท่าเทียมกันของการจัดการศึกษา ยังคงมีปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ให้ได้รับทราบกันอยู่ตลอดเวลา เช่น การเปรียบเทียบกันของคุณภาพการศึกษาของสถาบันการศึกษาของรัฐและของเอกชน โอกาสในการเข้าเรียนในระบบการศึกษาที่สูงขึ้นสำหรับผู้เรียนที่ครอบครัวมีรายได้น้อย เป็นต้น

5.1.2 สถานการณ์ปัจจุบันของการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (2560) รายงานพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนา เปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสื่อสารไว้ว่า โดยส่วนใหญ่ผู้เรียนต้องการเพิ่มความรู้ทั้งในด้านทักษะการทำงานและทักษะชีวิตและความรู้ในชีวิตประจำวัน วิธีการหาความรู้เพิ่มเติมที่คนรุ่นนี้ที่นิยมใช้คือการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ นิตยสาร โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น นอกจากนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้พบว่าปัญหาในการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างในทัศนคติ ทัศนคติ และวิจารณ์ญาณของแต่ละบุคคล สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้มักเป็นการผสมผสานระหว่างสื่อที่สามารถมีการโต้ตอบในกระบวนการเรียนรู้และสามารถเรียนรู้

ร่วมกันได้อย่างง่ายดาย เช่น วิดีโอ Social Media ร่วมกับสื่อแบบดั้งเดิมเช่นหนังสือ ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนในยุคปัจจุบันมีความต้องการการเรียนรู้ที่ตอบสนองเป็นรายบุคคลสูงมาก ต้องการความยืดหยุ่นของการจัดการศึกษาทั้งในระดับโครงสร้างเนื้อหา เวลาเรียน และรูปแบบการเรียนรู้

การศึกษาในระบบที่มีความเข้มงวดทั้งในเชิงโครงสร้างเนื้อหาในหลักสูตร เวลาเรียน และรูปแบบการเรียนรู้ จึงไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการเป็นรายบุคคลของผู้เรียนปัจจุบันได้ดีนัก สถิติล่าสุดขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organisation: ILO) ระบุว่ามียาวชนที่ไม่ได้อยู่ในการทำงาน การศึกษา หรือการฝึกอบรม (Youth Not in Employment, Education, or Training: NEET) อายุตั้งแต่ 15 ปีถึง 24 ปี กว่า 1.4 ล้านคน (หรือคิดเป็นร้อยละ 15) ซึ่งเหตุผลหนึ่งของการไม่เรียนต่อในระบบมาจากการมองไม่เห็นคุณค่า และประโยชน์ของการเรียนรู้ หรืออีกนัยหนึ่ง การเรียนในระบบไม่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของพวกเขา โดยรายงานการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในการทำงาน การศึกษา หรือการฝึกอบรม ในประเทศไทย โดยวิทยาลัยประชากรศาสตร์ (2566) ระบุว่า

“หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนยังไม่สามารถทำให้เยาวชนมีโอกาสได้พัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับตลาดการทำงานทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ตลอดจนทักษะทางพฤติกรรม (Non-Cognitive Skills) เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีความสามารถและมีทัศนคติรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าเยาวชน NEET ส่วนใหญ่ที่ออกจากโรงเรียนนั้นมีหลักสูตรการเรียนการสอนไม่สัมพันธ์กับตลาดแรงงานหรืออาชีพที่เยาวชนต้องการ”

วิกฤตการณ์การเรียนรู้ในโรงเรียนยังมีสาเหตุมาจากประเด็นอำนาจนิยมในโรงเรียน โดย มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ(2566) ได้เสนอว่า การเกิดขึ้นของระบบโรงเรียนในประเทศอุตสาหกรรมมีเป้าหมายหลักคือการควบคุมตรวจสอบและเตรียมคนให้เป็นชนชั้นใต้การปกครองในที่ทำงานและในสังคม รูปแบบของโรงเรียนแบบอำนาจนิยมมีลักษณะที่เน้นความไม่เท่าเทียมกันบนพื้นฐานของเชื้อชาติ ชนชั้น และเพศ โรงเรียนแบบนี้มักสัมพันธ์กับเรื่องเชื้อชาติ และเน้นการควบคุมบังคับและการเคารพเชื่อฟัง ซึ่งอาจนำไปสู่ความรุนแรงระหว่างนักเรียน ระบบการศึกษาที่ไม่ให้ความสำคัญกับการเอาเปรียบทางเพศ (Sexism) อาจผลิตซ้ำความคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับการเอาเปรียบทางเพศหรือการแบ่งแยกเพศ และอาจนำไปสู่ความรุนแรงทางเพศที่กระทำผ่านระบบโรงเรียน โรงเรียนแบบอำนาจนิยมมักให้ความสำคัญกับการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า โดยห้ามมิให้มีการตั้งคำถาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นผู้อาวุโสที่เป็นเพศชาย ซึ่งสิ่งนี้อาจทำให้ยากสำหรับนักเรียนหญิงที่ต้องการสอบถามและยืนยันสิ่งที่ไม่ต้องการหรือการแสวงหาความยุติธรรม ระบบโรงเรียนแบบอำนาจนิยมยังใช้วัฒนธรรมอำนาจของเพศชายที่กดทับให้เพศหญิงอยู่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียม ซึ่งไม่เพียงแต่ใช้ความรุนแรงในเรื่องเพศเท่านั้น แต่ยังมีรุนแรงทั่วไปอื่นๆ ด้วย สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งทวีความรุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

พิสิษฐ์ นาสี (2566) นำเสนอสถานการณ์การเรียนรู้ของคนชายขอบ (marginal people) โดยให้ความหมายคนชายขอบว่าเป็นกลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางทั้งในภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม เด็กชายขอบเป็นทายาทของแรงงานข้ามชาติและเด็กชาติพันธุ์ชนพื้นเมือง เด็กชายขอบปรากฏทั้งพื้นที่สูง พื้นที่ชายแดน และใจกลางเมืองใหญ่ โดยมีวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ของสังคม ปัญหาที่เด็กกลุ่มที่เผชิญ เช่น การเข้าไม่ถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ไร้สิทธิ์ในการเข้าถึงทุนและกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) การเดินทางออกนอกพื้นที่ การทำงานจนกระทั่งถึงการใช้บริการสาธารณสุขและสวัสดิการของรัฐ ที่ผ่านมา รัฐไทยได้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในปี 2535 หลังจากนั้นคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ได้ปรากฏในแผนพัฒนามาระดับชาติหลาย

ฉบับ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 และแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) อย่างไรก็ตามพบว่ารัฐยังเน้นแนวคิดเอกวัฒนธรรม (Monocultural) เพื่อออกแบบนโยบายและระบบการเรียนรู้สำหรับเด็กพหุวัฒนธรรม โดยกลืนกลายให้ทุกคนมีสำนึกเน้นความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติและความเป็นไทย รัฐมีแนวคิดเปิดโอกาสให้องค์กรนอกระบบเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการเรียนรู้ของเด็ก โดยเฉพาะผ่านนโยบายให้ศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ขึ้นทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ในปี 2550 สะท้อนการมุ่งเน้นควบคุมเป็นหลัก มากกว่าสร้างความยืดหยุ่นให้กับเด็กในบริบทเชิงพื้นที่

5.1.3 พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ โอกาสในการเปลี่ยนการศึกษาในระบบของไทย

เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566 เผยแพร่พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พุทธศักราช 2566 ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 60 วันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป และให้ยกเลิกพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พุทธศักราช 2551 โดยยกระดับจากสำนักงาน กศน. เป็น “กรมส่งเสริมการเรียนรู้” มีหน้าที่จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 54 วรรคสาม ประกอบกับมาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา (4) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษา โดยสร้างโอกาสให้ผู้ซึ่งอยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียน หรือผู้ซึ่งพ้นวัยที่จะศึกษาในโรงเรียนหรืออยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร มีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึงและพัฒนาศักยภาพ ทักษะ ความเชี่ยวชาญได้ตามความถนัด สมควรปรับปรุงการจัดการเรียนรู้และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ หน้าที่ของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่จะเป็นหน่วยงานใหม่ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้แก่

- (1) การเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดให้มีเพื่อให้บุคคลทุกช่วงวัยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในสิ่งที่ตนสนใจหรือตามความถนัด เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความรู้ของแต่ละบุคคลและนำไปสู่การสร้างสังคม ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
- (2) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความสนใจ หรือตามความถนัดของตนเพื่อการประกอบอาชีพ ยกกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม
- (3) การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ มีเป้าหมายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่อยู่ในวัยเรียน แต่ไม่ได้รับการศึกษาในสถานศึกษา หรือผู้ซึ่งพ้นวัยที่จะศึกษา อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร ในต่างประเทศ เพื่อให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตลอดจนเพื่อให้ได้รับการศึกษาที่สูงกว่าระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามศักยภาพของผู้เรียน

กระบวนการจัดการศึกษาดังกล่าว ยังหมายรวมไปถึงการสนับสนุนการเรียนรู้ หรือระบบการศึกษาในรูปแบบอื่นที่จะก่อประโยชน์แก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการจัดการศึกษาในอนาคต ที่รูปแบบการศึกษาอาจเปลี่ยนแปลงไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ซึ่งไม่มีใครสามารถคาดเดาได้ แนวคิดสำคัญประการต่อไปคือ เนื่องจากโดยนัยที่ถูกระบุไว้ภายใต้กฎหมายนี้ การเรียนรู้ที่จัดขึ้นจะต้องตอบสนองคนทุกช่วง

วัยไม่ว่าจะเป็นเด็กตั้งแต่แรกเกิดหรือปฐมวัย ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอาชีพ การศึกษาสำหรับวัยแรงงาน และผู้สูงวัย จนกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ ตั้งแต่แรกเกิดไปจนตลอดชีวิต ไม่อาจจัดได้โดยหน่วยงานใดเพียงหน่วยงานหนึ่ง หรือมอบเป็นภาระของกระทรวงศึกษาธิการดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องมีการสนับสนุนให้หน่วยงานอื่นเป็นผู้จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ซึ่งจัดโดยประชาชนชาวบ้าน สถานศึกษาของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการศึกษาที่มีวิธีการหลากหลายผ่านระบบปกติ ระบบออนไลน์ และสื่อมัลติมีเดีย ซึ่งผู้เรียนสามารถเก็บความรู้ หรือนับเวลาเรียนมาเทียบเป็นหน่วยกิต ด้วยระบบเครดิตแบงก์ และเมื่อครบจำนวนตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ก็สามารถได้รับวุฒิปริญญาตรี หรือประกาศนียบัตรรับรองเพื่อศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น หรือใช้ในการทำงาน ทั้งนี้ จะต้องสามารถเชื่อมโยงได้ทั้งในระหว่างการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ และทุกหน่วยงาน ซึ่งการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร หรืออุปกรณ์ในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ อาจใช้ระบบงบประมาณแบบเดิมของรัฐ หรือองค์กรท้องถิ่น รวมทั้งอาจจะมีการจัดการในลักษณะของ PPP (Public Private Partnership) เช่น มอบช่องสัญญาณโทรทัศน์เพื่อการศึกษาบางช่วงเวลาให้เอกชนใช้เพื่อจัดรายการด้านการศึกษาหรือสารคดี โดยมีผลตอบแทนกลับคืนมาสู่ภาครัฐในอัตราส่วนที่เหมาะสม หรือจ้างเอกชนมาบริหารศูนย์วิทยาศาสตร์ในบางส่วนงาน การลงทุนศูนย์ฝึกอาชีพของ กศน. กับสถาบันอุดมศึกษาหรือภาคเอกชน การเปิดให้เช่าสถานที่จัดกิจกรรมในห้องสมุด เป็นต้น ในส่วนของการส่งเสริมเป็นการเน้นไปที่การจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างและเติมเต็มความรู้ให้กับประชาชน ซึ่งนอกจากแหล่งเรียนรู้ในสังกัด กศน. แล้ว ยังมีแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งมีอยู่แล้วอย่างหลากหลายในสังคม เช่น สถานีโทรทัศน์ วิทยุพิพิธภัณฑสถานเสริมทักษะ ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ของท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ของประชาชนท้องถิ่น ศิลปิน ภูมิปัญญาชาวบ้าน รัฐเพียงเข้าไปช่วยกระตุ้น ยกย่อง ให้รางวัล ให้แหล่งเรียนรู้ของภาคราชการ ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเหล่านี้ได้พัฒนาเพื่อสร้างโอกาสให้คนได้เข้าถึงความรู้ที่หลากหลาย โดยอาจดำเนินการในรูปแบบของการประกวดผลงาน ยกย่องแหล่งเรียนรู้ ยกย่องภูมิปัญญาดีเด่น เป็นต้น การจัดการศึกษาไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและพลิกโฉมครั้งใหญ่ (กมล รอดคล้าย, 2565)

พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ฉบับนี้จึงอาจจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้ขาดโอกาสหรือผู้ที่ไม่พึงพอใจต่อระบบการศึกษาปกติที่รัฐจัดให้ แต่เห็นว่าความรู้นั้นมีหลากหลาย ทั้งในสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้หรือแม้แต่ในสื่อมัลติมีเดียต่างๆ ทางเลือกนี้จึงอาจจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมและทันสมัย เหมาะกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต ในขณะเดียวกันอาจจะเป็นทางรอดอีกทางหนึ่งสำหรับผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา หรือผู้ที่มีความต้องการพัฒนาตนเองให้สามารถประกอบอาชีพที่หลากหลายได้มากขึ้นเพื่อการมีรายได้สำหรับดำรงชีวิตและเลี้ยงดูครอบครัว ที่สำคัญที่สุดหากการศึกษาภายใต้ระบบที่กำลังจัดให้มีขึ้นนี้ เป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ก็น่าจะเป็นทางรอดของสังคมไทยในการก้าวผ่านจากสังคมแบบเดิมๆ ที่เป็นอยู่ไปสู่การเป็นสังคมอุดมปัญญาในอนาคต

5.1.4 การพัฒนาการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์

ยุคโลกาภิวัตน์ หรืออาจจะเรียกว่า ยุคดิจิทัล ดิสรัปชันได้เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและการจัดการศึกษาในทุกมิติ ทำให้เกิดกระบวนการและการจัดการที่แตกต่างไปจากการศึกษายุคเดิมๆ ยิ่งในยุคการระบาดของเชื้อโควิด-19 ยิ่งทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในด้านการศึกษาโดยทั้งผู้เรียน ผู้สอน หรือแม้แต่ผู้ปกครองที่อยู่ในระบบนิเวศการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร

การเรียนรู้และการพัฒนาตนเองตามลักษณะและกลยุทธ์ของสถานศึกษาที่นำมาใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอน จนทำให้ผู้ปกครองต้องเกิดความกังวลและมีภาระทางด้านการศึกษาที่ดูจะย้อนยุคไปสู่ยุคดั้งเดิม เช่นในอดีตที่พ่อแม่ต้องสอนบุตรหลาน หรือแม้กระทั่งความอ่อนด้อยการศึกษาที่สืบเนื่องจากการใช้เทคโนโลยี จนมีกระแสข้อเสนอให้มีการพักการเรียนรู้ของผู้เรียนไปถึง 12 ปีเพื่อรอให้มีการจัดการโรคระบาดได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ถึงอย่างไรก็ตามกระบวนการและยุทธศาสตร์ที่เคยกำหนดไว้จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทหรือสถานการณ์ ในห้วงของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ปรากฏวิถีการที่แสดงถึงการพัฒนาการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนี้ (ลักษณ์ ไชยฤทธิ์, 2564)

(1) การสร้างโรงเรียนต้นแบบและหลักสูตรสำหรับการพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่างจังหวัดต้องมีสถาบันอย่างน้อย 1 แห่งต่อหนึ่งจังหวัดเพื่อการสร้างเด็กเยาวชนไทยให้มีความเก่งทางด้านนี้ให้มากขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีโรงเรียนที่พัฒนาไปสู่โรงเรียนคุณภาพ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีตามมาตรฐาน สสวท. จำนวน 6,000 โรงเรียน ประกอบด้วยระดับประถมศึกษาประมาณ 5,000 โรงเรียน และระดับมัธยมศึกษาประมาณ 1,000 โรงเรียนในทุกอำเภอทั่วประเทศ ซึ่งการจัดตั้งอาจจะปรับสถาบันทางการศึกษาที่มีอยู่เดิมผ่านการคัดเลือกโรงเรียนที่มีพร้อมมาก่อนให้กลายเป็นโรงเรียนทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์พร้อมกับการออกแบบหลักสูตรและครูอาจารย์ที่มีความสามารถหรืออาจจะอาศัยบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญจากภาคเอกชนก็ได้ ทั้งนี้ การสร้างโรงเรียนต้นแบบและจัดให้หลักสูตรจะช่วยให้เกิดการวางรากฐานของการศึกษาไทยในด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์มากขึ้นทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเมื่อมีความเก่งเฉพาะด้านแล้วก็สามารถส่งเสริมความเป็นเอตตะทัคคะไปสู่ระดับอุดมศึกษาได้อย่างมีพื้นฐานที่ดี เช่น โรงเรียนกีฬาระดับจังหวัด โรงเรียนเกษตรระดับจังหวัด หรืออาจจะปรับวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง เป็นต้น ไปสู่สถาบันทางด้านเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ก็ได้

(2) การสร้างแรงจูงใจทางการศึกษาให้มากขึ้นด้วยการันตีคุณภาพที่เน้นไปที่ภาคปฏิบัติมากกว่าตัวทฤษฎี โดยเฉพาะตัวของผู้สอนที่ต้องมีทักษะสมัยใหม่ในหลายๆ ด้านผ่านการทดสอบอย่างเข้มงวดก่อนการเป็นครูในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ซึ่งส่วนการศึกษาของประเทศไทยมักจะมีปัญหาเป็นอย่างมากที่บุคคลหลายๆ มักจะไม่เข้าสู่อาชีพของความเป็นครูหันไปสู่อะไรที่ประกอบอาชีพทางธุรกิจของตนเองมากขึ้น ทำให้อาชีพครูจึงเป็นอาชีพทางเลือกของคนที่ไม่ค่อยขวนขวายแสวงหาโอกาสทางสังคม หรือการสร้างคนเก่งๆ ให้สมัครเข้าโครงการครูพันธุ์ใหม่ที่มีทักษะสูงๆ โดยให้เข้ารับราชการหรือมีค่าตอบแทนที่สูงและต้องปฏิบัติหน้าที่ตามขอบเขตหรือพื้นที่ห่างไกลก่อนจะย้ายไปอยู่โรงเรียนใกล้บ้านของตนเองก็ได้ ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาในรอบทศวรรษที่ผ่านมาพยายามยกระดับคุณภาพครูรุ่นใหม่ โดยการยกระดับสถานะอาชีพครูเพื่อดึงดูดคนเก่งเข้าสู่วิชาชีพครู เช่น ยกกระดานเงินเดือนของข้าราชการครูให้ทัดเทียมกับอาชีพอื่น และสร้างตำแหน่งวิทยฐานะซึ่งคล้ายกับตำแหน่งวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัย เพื่อให้ครูมีความก้าวหน้าทางอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ฟิสิกส์ ชีววิทยา เคมี เป็นต้น ซึ่งยังมีความต้องการครูที่มีทักษะและเก่งในด้านนี้จำนวนมาก หรืออาจจะใช้แนวทางของการดึงดูดผู้เชี่ยวชาญจากสาขาอาชีพที่ขาดแคลนเข้ามาเป็นครูและการคัดเลือกเด็กเรียนเก่งในชนบทให้ได้ทุนเรียนเพื่อกลับไปเป็นครูในท้องถิ่นของตน ดังนั้น ความเป็นครูสามารถสร้างได้ด้วยบุคลากรที่มีอยู่เดิมซึ่งจะต้องมีงบประมาณและเวลาเพื่อการพัฒนาครูให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อเป้าหมายที่เร็วกว่าอาจจะปรับแผนสำหรับคนที่มีความเก่งอยู่ให้เข้ามาสู่อาชีพครูมากขึ้นผ่านการสร้างแรงจูงใจให้กับคนเก่งเหล่านั้นให้สร้างสังคมได้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มโรงเรียนตามชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล

ในกรณีดังกล่าวนี้ อมลวรรณ วีระธรรมโม (2566) เลขาธิการคุรุสภา กล่าวว่า ปัจจุบันการศึกษาไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งพัฒนาการการผลิตครูในประเทศไทยเป็น 4 ยุค คือ ยุคที่ 1 ยุคก่อนผลิตครูระดับประกาศนียบัตร คือก่อน พุทธศักราช 2435 ซึ่งเป็นยุคการผลิตครูแบบไม่เป็นทางการและยังไม่มี การจัดตั้งสถาบันผลิตครู ยุคที่ 2 ยุคการผลิตครูระดับประกาศนียบัตร ตั้งแต่พุทธศักราช 2435 ถึง 2487 หรือยุคของการวางรากฐานการผลิตครู ที่เน้นการผลิตครูระดับประกาศนียบัตรโดยการต่อยอดองค์ความรู้ของการฝึกหัดครูและปรับเปลี่ยนระบบจาก Teacher Training เป็น Teacher Education มาจนถึงปัจจุบัน โดยการใช้ระบบจากต่างประเทศผสมผสานกับความเป็นไทย ยุคที่ 3 ยุคการผลิตครูระดับปริญญา ตั้งแต่พุทธศักราช 2488 ถึง 2541 เป็นยุคที่เริ่มให้ความสำคัญกับมาตรฐาน ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท อีกทั้งจุดประกายการปฏิรูปการฝึกหัดครู และ ยุคที่ 4 การผลิตครูและบุคลากรทางการศึกษาระดับวิชาชีพชั้นสูง ตั้งแต่พุทธศักราช 2542 ถึงปัจจุบัน เป็นยุคการผลิตครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความเป็นมืออาชีพในฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพชั้นสูง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ซึ่งจากการศึกษาการพัฒนาการผลิตครู ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ข้อค้นพบว่า วิวัฒนาการระบบการผลิตครู ทั้งในส่วนของ การคัดคนเข้าเรียนครู ที่จำเป็นต้องมีการออกแบบระบบการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้วิชาชีพครูอย่างจริงจัง กระบวนการฝึกหัดครู ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน รวมถึงกระบวนการบ่มเพาะความเป็นครู ตลอดจนกระบวนการประเมินความเป็นครู หรือ วิทยฐานะ ที่ครอบคลุม ทั้งความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ที่จำเป็นของครูตลอดจนการออกแบบความร่วมมือของภาคี และเครือข่าย ทั้งภายนอกและภายในสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ในการผลิตครู ที่จะเข้ามาช่วยการออกแบบ มาช่วยกันออกแบบการขับเคลื่อนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคสมัยต่อไป

(3) การจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงประถมศึกษาผ่านการจัดการของรัฐที่ไม่มีภาคเอกชนมาเกี่ยวข้องเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 54 ระบุว่า ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา และเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู และหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ วรรค จ ด้านการศึกษา วรรค 1 ระบุว่า เด็กต้องได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย สังคมและสติปัญญา โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และวรรค 3 ต้องมีกลไกเพื่อการพัฒนาคุณภาพของครูรวมทั้งค่าตอบแทนที่เหมาะสมทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นภาพกว้างที่มองเห็นว่าเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอาจมีได้เพียงแนวทางของการดำเนินของรัฐแต่โอกาสที่รัฐจะดำเนินการอาจจะรอเวลาและงบประมาณอย่างมหาศาล ซึ่งแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้แก่ (1) การจัดการศึกษาบนหลักแห่งการกระทำที่ทัดเทียมกันหรือเสมอภาคกัน (2) การศึกษาฟรี มีคุณภาพถ้วนหน้าสำหรับเด็กทุกคน (3) การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (4) การจัดการศึกษาควรคำนึงถึงการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ (5) การปฏิรูปครู และ (6) การพัฒนาการเรียนการสอนเสริมด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่สภาพพื้นที่ของผู้เรียน เพราะหลายปีที่ผ่านมาตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 การศึกษาของประเทศไทยได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความเหลื่อมล้ำบนฐานของคุณภาพการศึกษาของกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมที่ดี และทอดทิ้งกลุ่มเด็กและเยาวชนไว้ข้างหลังมากมายกลายเป็นความเหลื่อมล้ำในศตวรรษใหม่ของสังคมโดยเฉพาะเด็กที่มีครอบครัวฐานะยากจนไม่สามารถเข้าโรงเรียนที่มีคุณภาพอย่างภาคเอกชนได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางบรรทัดฐานทางสังคมในระดับการแบ่งชนชั้นที่รุนแรงอย่างมาก เพราะฉะนั้น การปฏิรูปการศึกษาครั้งใหม่ที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้จริงจะต้องให้เด็กทุกคน

ไม่ว่าจะเป็นคนรวยหรือคนจนสามารถนั่งเรียนร่วมกันได้ กินข้าวร่วมกันได้ วิ่งเล่นกันได้ ได้รับการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมๆ กัน ที่สามารถช่วยเหลือกันในอนาคต เป็นต้น หากจะสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้จริงต้องมีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงประถมศึกษาผ่านการจัดการของรัฐเองและมีคุณภาพเท่าเทียมกันด้วย

(4) การกระจายอำนาจการบริหารจัดการโรงเรียนไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือเข้าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรส่วนท้องถิ่นในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งปัจจุบันอำนาจของท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาในระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมศึกษาหรือวิทยาลัยต่างๆ ได้ก็ด้วยบริบทของท้องถิ่นนั้นมิงบปีประมาณในการจัดการศึกษา หากเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะมีข้อจำกัดอยู่มากทำให้เห็นว่า คุณภาพการศึกษาที่ต่างๆ พื้นที่ที่มีคุณภาพของการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งภาครัฐอาจจะต้องมีการปฏิรูประบบโครงสร้างการศึกษาให้เป็นตามลักษณะของพื้นที่ที่ภาคเอกชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดเรื่องของการมีส่วนร่วมได้มากขึ้น เพื่อวางระบบการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่นั้นๆ ในรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนจากภาคเอกชน นายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตำแหน่ง ตัวแทนจากศิษย์เก่า ตัวแทนจากผู้ประกอบการ ตัวแทนจากชุมชน ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพ ตัวแทนจากสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ตัวแทนจากสถาบันศาสนา ตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล ตัวแทนจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่อย่างน้อย 15 คน ซึ่งทั้งหมดควรมีการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรีและมีระดับปริญญาโทอย่างน้อยกึ่งหนึ่งขึ้นไปเข้าทำหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษาร่วมกัน หากเป็นพื้นที่ห่างไกลอาจปรับคุณสมบัติให้ต่ำกว่าก็ได้แต่ควรอยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการ

(5) การปรับรูปแบบบทบาทครูสอนตามปกติให้กลายเป็นโค้ชที่ทรงพลังในการพัฒนาผู้เรียนเพราะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติตามแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูให้มีศักยภาพการเป็นโค้ชที่ตอบโจทย์บริบทการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น สิ่งที่โค้ชต้องสร้างให้มี คือ การสร้างการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องกับตนเองให้ได้เมื่อโค้ชทำเช่นนั้นได้ ก็ง่ายที่จะเข้าใจเงื่อนไขสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดความต่อเนื่องแก่ตัวผู้เรียน ซึ่งความสามารถสำคัญ ที่โค้ชต้องมีในเบื้องต้น คือการรับฟัง อันเป็นเครื่องมือแนวทางและตัวอย่างการพัฒนา เป็นโค้ช ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยการจัดการจัดความสำคัญของงาน การจับประเด็น การจัดการเอกสาร และการวางแผนการทำงาน เป็นต้น เพราะฉะนั้น ครูยุคใหม่บทบาทของครูในยุคนี้จะต้องเป็นโค้ชที่ช่วยส่งเสริมองค์ความรู้ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้น บทบาทของครูแบบเก่าอาจจะจะเป็นทั้งพ่อแม่ เป็นทั้งครู เป็นทั้งผู้อุปถัมภ์ และผู้ลงโทษจนยุคหนึ่งมักจะยินคำว่า ได้ดีเพราะไม่เรียวกุณครู แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ครูในปัจจุบันจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทมากขึ้นผ่านการปรับบทบาทของตนเองไปสู่การเป็นโค้ชที่เก่งในการถ่ายทอดและฝึกฝนผู้เรียนให้มีความเก่ง ดีและมีความสุขไปด้วยคุณธรรมต่างๆ ที่อนาคตมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก

หลักการทั้ง 5 ประการชี้ให้เห็นว่าการศึกษา คือ คำตอบสำหรับการพัฒนาประเทศ นั่นคือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ จึงจำเป็นต้องวางรากฐานให้กับสังคมในยุคต่อไป หากช้าหรือหรือวางระบบต่างๆ ที่ขาด

ความยืดหยุ่นก็จะทำให้ระบบการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคตไม่สามารถตอบโจทย์ตลาดแรงงาน หรือสร้าง ความเจริญแก่สังคมได้ ยิ่งนับวันการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากทำให้สังคมปรับตัวได้ช้า ในขณะที่บางพื้นที่ยังไม่ สามารถปรับเปลี่ยนระบบได้ยังคงใช้การศึกษาแบบดั้งเดิมหรือยังไม่ถึงเวลาที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจะเริ่มลงมือพัฒนา การศึกษาของไทย หากเป็นดังนี้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยอาจจะยิ่งตกต่ำลงไม่สามารถอยู่ในวงจรของ การแข่งขันแม้กระทั่งภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน

5.1.5 โลกดิจิทัลกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการพัฒนาด้านดิจิทัล ทำให้สถาบันการศึกษาหลายแห่งปรับหลักสูตรและ วิธีการสอนที่เน้นการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ความนิยม การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน มีมากขึ้น ผู้คนมองหารูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนได้รวดเร็ว นอกจากนี้ ยังเกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่สามารถตอบโจทย์และรองรับการใช้งานอย่างเหมาะสมของคนแต่ละกลุ่ม อาทิ เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน คนในยุคนี้จำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ ทั้งในแง่การทำงาน และใช้ชีวิต สถานศึกษาจำเป็นต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่มีความยืดหยุ่น ให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน เพราะรูปแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลนี้เปลี่ยนแปลงไป (ปุนณิษฐา มาเชค, 2565)

พฤติกรรมการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่เปลี่ยนไปอย่างมาก เกิดความรู้ใหม่ๆ มากมายนอกห้องเรียน ทำให้ผู้คน ในยุคนี้แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและดิจิทัลมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตแทบตลอดเวลา โลกดิจิทัลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในปัจจุบันและทำให้เกิด ลักษณะเฉพาะของความรู้ในโลกดิจิทัล (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2561) ได้แก่ (1) มีความหลากหลายมิติ เชื่อมโยงกัน อย่างเป็นพลวัต โดยศาสตร์ต่างๆ ในโลกยุคดิจิทัลนี้จะมีลักษณะที่เป็นศาสตร์เชิงซ้อน ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้แบบ บูรณาการโดยใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย การจะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น นอกจากผู้เรียนจะต้องมีทักษะ การคิดวิเคราะห์เป็นพื้นฐานแล้ว จะต้องมีความคิดเชื่อมโยง และทักษะการคิดสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การสร้าง นวัตกรรมใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ได้ (2) ความรู้สามารถเปลี่ยนแปลงได้และอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย กล่าวคือ สามารถสร้างขึ้นได้ใหม่ และความรู้เก่าบางอย่างก็อาจจะไม่ใช่ความรู้ที่เหมาะสมหรือใช้ได้กับยุคปัจจุบันหรือ ความรู้ที่ใช้ได้ในปัจจุบันก็อาจจะไม่ได้หมายความว่าใช้ได้ตลอดไปในอนาคต โดยรูปแบบของความรู้อาจจะไม่ได้ อยู่ในรูปแบบของตัวอักษรในหนังสือต่างๆ เพียงอย่างเดียว แต่อาจจะอยู่ในรูปแบบของภาพ และเสียงที่มีสีสันที่มี ความน่าสนใจ และจัดเก็บได้ง่ายหยิบใช้สะดวก (3) สามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเข้าถึงวิทยาการหรือ ความรู้ในโลกใบนี้ จากทุกมุมของโลกจะมีความแตกต่างกันน้อยลง สิ่งที่จะแตกต่างกันบ้าง ก็คือความสามารถใน การเข้าถึงวิทยาการหรือความรู้ เช่น ข้อจำกัดในการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้เรียนในบางพื้นที่ ข้อจำกัดในด้าน ภาษาต่างประเทศ ซึ่งนับวันข้อจำกัดเหล่านี้จะลดน้อยลง เนื่องจากศักยภาพที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้ จากความสามารถของโปรแกรมการแปลภาษาของกูเกิ้ล (Google Translate) ที่สามารถแปลไปมาระหว่างภาษา ต่างๆ ด้วยการพิมพ์ข้อความหรือการพูดแล้วเชื่อมโยงด้วยอินเทอร์เน็ตเพื่อแปลเป็นภาษาที่ต้องการได้หลากหลาย ภาษา เป็นต้น

การจัดการเรียนการสอนในยุคโลกดิจิทัลนั้นควรห้องเรียนที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ให้โลกคือห้องเรียนผู้เรียนมี คุณลักษณะที่เป็นผู้ขึ้นนำตนเองได้ หลักสูตรมีความยืดหยุ่นคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การสอนไม่ยึด หนังสือเรียนเป็นหลักเช่นปัจจุบัน ไม่เน้นการเรียนแบบท่องจำ เน้นให้คิดเป็นแก้ปัญหาได้ ต้องเป็นการเตรียมผู้เรียน ให้พร้อมเพื่อใช้ชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งแม้เทคโนโลยีจะมีบทบาทสูงขึ้น แต่ครูยังเป็นหัวใจที่สำคัญมากใน

การศึกษา สิ่งที่ได้ทำคือต้องให้ครูเป็นอิสระ โดยต้องพัฒนาให้ครูเป็น (1) นวัตกรรม (Innovator) ครูที่คิดค้น นวัตกรรมในการแก้ปัญหาได้เพื่อให้เด็กได้เห็นตัวอย่างจากครู (2) นักออกแบบ (Designer) ครูต้องออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมและตอบโจทย์ความต้องการของเด็กแต่ละคน (3) โค้ช (Coach) ครูต้องตั้งคำถามให้เด็กคิดเป็น (4) คนกลางที่เชื่อมคนทำงานเข้าด้วยกัน (Facilitator) ครูต้องเป็นผู้สร้างพื้นที่ของการเรียนรู้ให้เด็กได้แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และ (5) ผู้เปิดใช้งานดิจิทัล (Digital enabler) ครูต้องดึงจุดแข็งของเทคโนโลยี เข้ามาในห้องเรียน เพื่อให้ครูและเด็กได้เปิดโลกในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้เด็กมีโอกาสและทางเลือก

การศึกษาไทยนับแต่บัดนี้ ย่อมต้องพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจถึงสิทธิความเป็นมนุษย์ เคารพความแตกต่าง หลากหลายมากขึ้น ทั้งยังต้องสามารถพัฒนาจิตสำนึกของผู้เรียนในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา และพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นผู้พร้อมในการเสาะหาความรู้เพื่อบรรณาการองค์ความรู้ต่างๆ ได้เนื่องจากความรู้ที่แยก ศาสตร์จะน้อยลงไปทุกที พร้อมทั้งมีความสามารถในการหยั่งรู้ ว่า สิ่งไหนต้องทำ สิ่งไหนควรทำ และทำอะไรใน ฐานะที่เป็นพลเมืองทั้งของไทยและของโลกได้บ้าง รวมทั้งการมุ่งมั่นพัฒนาให้มีฐานคติ ทักษะด้านจิตวิญญาณทาง วิทยาศาสตร์ เน้นความมีเหตุและผล ตรวจสอบได้ เพียงเท่านี้การศึกษาไทยก็สามารถทำให้เด็กและเยาวชนไทย หรือผู้ที่อยู่ในระบบของการเรียนรู้ยืนอยู่ในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข และที่สำคัญสามารถ ดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นไทยไว้ได้อย่างงดงามอีกด้วย

5.2 ผู้กระทำการ ระบบโครงสร้าง และชุดความคิดในการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

การประกอบสร้างความหมายต่อ “การศึกษา” (Education) ในสังคมไทยที่ผ่านมา มีหลายมุมมองที่ แตกต่างกัน โดยแต่ละมุมมองล้วนคาดหวังให้การศึกษาทำหน้าที่ใน “การพัฒนาคน” (แม้แต่นิยามและมุมมองที่มี ต่อการพัฒนาคนก็แตกต่างกันไปเช่นกัน) เพื่อให้เป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) (Babalola, 2015 อ้างอิงใน ชื่น ชนก โควินท์, 2565) เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่มีความมั่นคง (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2546) ตลอดจนเพื่อให้เป็นคน ที่มีความพร้อมและสามารถใช้ชีวิตในโลกปัจจุบันและอนาคต (ฉิชา พิทยาพงศกร, 2566) ซึ่งมุมมองที่ว่านี้ได้ก่อรูป เป็นวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และ ประวัติศาสตร์ ทั้งยังสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับอำนาจ/ความรู้ ซึ่งกำกับการสืบทอด การถ่ายทอดและการเรียนรู้ ของผู้คนในสังคม (Hoskin, 1990)

การปฏิรูปการศึกษาไทยที่ผ่านมาพบว่า วาทกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ได้สร้างกรอบคิดที่มีผลต่อการตั้ง ประเด็นปัญหาในการผลิตและกระจายความรู้ ทั้งในด้านการออกแบบเชิงนโยบาย การเรียนการสอน การวัดและ ประเมินผล การใช้สื่อหรือทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ตลอดจนการสร้างข้อควรตระหนักและคำนึงถึงคุณภาพ ตลอดจนศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งนี้ ภาพจำและความรู้ในการปฏิรูปการศึกษาก่อนหน้านั้นได้เน้นย้ำว่า “หัวใจสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาคือ การปฏิรูปการเรียนรู้” (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2545 : 18-19) ที่เน้นให้ ความสำคัญต่อ “เทคนิควิธีการ” ที่มีความเชื่อว่าจะนำไปสู่ทางออกจากวังวนของปัญหาทางการศึกษาและสามารถ พัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีความก้าวหน้า ทั้งนี้ บทบาทและสถานะให้ผู้ปฏิบัติทางการศึกษา จึงไม่ต่างไป จากนักเทคนิคที่ผลิตรูปแบบ เทคนิค กลยุทธ์ต่างๆ โดยออกแบบและพัฒนา ตลอดจนเผยแพร่นวัตกรรมทาง การศึกษาที่มีแนวโน้มให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาเฉพาะระดับปรากฏการณ์ที่ให้ความสนใจต่อความรู้เชิง เทคนิคและเชิงปฏิบัติในพื้นที่ความรู้ทางการศึกษา ขณะที่ปัญหาการศึกษาในมิติเนื้อหาสาระและความคิดที่กำกับ อยู่เบื้องหลังกลับเป็นสิ่งที่ถูกละเลยและมองข้ามโดยปราศจากการตั้งคำถาม (นงเยาว์ เนาวรัตน์ และคณะ, 2565)

เนื้อหาในบทนี้จะมุ่งชี้ให้เห็นว่า “เนื้อหาสาระ” โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า “เทคนิควิธีการ” ตลอดจนการความเข้าใจประเด็นการศึกษาผ่านข้อถกเถียงดังกล่าวภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ผ่านการวิเคราะห์ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” (Actor-Network) ที่สร้างปฏิบัติการทางการศึกษาขึ้นในนิเวศการศึกษาและการเรียนรู้ในสังคมไทยร่วมสมัย พร้อมทั้งนำเสนอประเด็นทางการศึกษาที่มีความสำคัญต่ออนาคตได้อย่างลุ่มลึกและชัดเจน

5.2.1 เครือข่ายผู้กระทำการด้านการศึกษาและการเรียนรู้

การศึกษา คือ วาระและประเด็นสาธารณะภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของความรู้และมีปัญหาอุปสรรคในวิธีการบริหารจัดการ ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างต่างๆ ที่ไม่สามารถสร้างการควบคุมระบบการศึกษาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด จึงทำให้ผู้ขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาจากหลายๆ ภาคส่วน ทั้งรัฐและเอกชนต่างดิ้นรนเพื่อพยายามแสดงออกถึงความเป็นผู้กระทำการ (Agency) ที่สร้างเครือข่ายทางสังคมหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นมาปฏิบัติการของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” หลายกลุ่มหรือองค์กรที่พยายามสานพลังเพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาขึ้นในแต่ละระดับ เช่น ระดับห้องเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้และสถานศึกษา ระดับการทำงานเชิงพื้นที่ ตลอดจนระดับการทำงานเพื่อขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังในการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อการศึกษาให้ก้าวไปสู่ทิศทางที่ตอบโจทย์กับบริบทของโลกและชีวิตทางสังคมของผู้คนจำนวนมาก ในนิเวศทางการศึกษาที่ตนสามารถเข้าไปเกาะเกี่ยว ลักษณะของปฏิบัติการทางการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของความรู้และมีปัญหาอุปสรรคในวิธีการบริหารจัดการนั้น สามารถวิเคราะห์ถึง “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” (Actor-Network) ที่เกาะเกี่ยวกันในนิเวศการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมไทยยุคปัจจุบันได้ดังนี้

(1) ผู้กระทำการ-เครือข่ายที่เกิดจากการสร้างหรือสั่งการด้านนโยบายอย่างเป็นทางการจากภาครัฐ

ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจาก “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ดังกล่าวได้สร้างการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายทางวิชาชีพครูผ่าน PLC (Professional Learning Community) ที่รัฐได้ส่งเสริมให้กับครูและผู้บริหารสถานศึกษาได้ผ่านการอบรม แม้การสั่งการเชิงนโยบายจะเป็นไปรูปแบบจากบนลงล่าง แต่เครือข่ายดังกล่าวก็สามารถพัฒนาต่อยอด และเสริมพลังอำนาจ ให้เกิดครูผู้กระทำการที่สามารถแสดงภาวะการนำที่สร้างการเชื่อมต่อและขยายเครือข่ายทั้งในระดับภายในกลุ่มสาระ ระดับระหว่างกลุ่มสาระ ระดับภายในสถานศึกษาและระดับระหว่างสถานศึกษา (กรณีครูศุภวัจน์ พรหมตัน คือตัวอย่างดังกล่าว) ขณะเดียวกันระเบียบหรือข้อบังคับทางกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา พ.ศ. 2562 ได้เอื้อให้เกิดพื้นที่ทดลอง (Sandbox) ในการจัดการศึกษาแบบใหม่ผ่านกลไกที่มีส่วนร่วมกันระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรม ขณะเดียวกัน นโยบายอย่างเป็นทางการจากภาครัฐยังก่อให้เกิดการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาที่สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับภาคธุรกิจเอกชน เป็นต้น ที่สร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ในชุมชนแห่งการเรียนรู้

(2) ผู้กระทำการ-เครือข่ายที่ขับเคลื่อนงานทางสังคม การศึกษานอกระบบและอัยาศัย

ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นอาศัยต้นทุนความรู้และทุนเครือข่ายที่สั่งสมอยู่ใบบขนานการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายและขยายกลุ่มคนที่ทำงานทางการศึกษาซึ่งสามารถพิจารณาที่มาได้เป็นสองส่วนด้วยกันคือ (1) ส่วนที่ขยายออกมาจากภาคการทำงานของนักวิชาการหรือการบริการวิชาการจากนักวิชาการในมหาวิทยาลัย เช่น กลุ่มก่อการครู โครงการเพาะพันธุ์ปัญญา ครูรัก(ษ์)ถิ่น เป็นต้น ขณะเดียวกัน และ (2) ส่วนที่ขยายออกมาจากภาคการทำงานของหน่วยงาน/องค์กร

ขับเคลื่อนทางสังคมในระดับพื้นที่ เช่น กลุ่มกึ่งกำนันใบ, สวนศิลป์บดินดี, บ้านไร่อุทัยยิ้ม, เครือข่ายพื้นที่นี้ดีจัง โดย “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ดังกล่าวนี้นี้ มีการใช้ทรัพยากรตัวความรู้และทรัพยากรบุคคลร่วมกัน

(3) ผู้กระทำการ-เครือข่ายเจ้าของพื้นที่แหล่งเรียนรู้/เจ้าของทรัพยากรด้านการเรียนรู้

ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นได้สร้างพื้นที่ในการบริหารจัดการและเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ซึ่งสามารถพิจารณาว่า พื้นที่แหล่งเรียนรู้หรือทรัพยากรด้านการเรียนรู้ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หอศิลป์วัฒนธรรม TK Park พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ท้องฟ้าจำลอง (ข้อดี-อาจเข้าชมฟรี ข้อเสีย-ขาดการปรับปรุงและไม่ทันสมัย) ขณะที่อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้ของเอกชน เช่น พิพิธภัณฑ์เอกชนหลายแห่ง หอศิลป์ต่างๆ นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ มิวเซียมสยาม (ข้อดี-มีความทันสมัย ข้อเสีย-เสียค่าเข้าชม) ขณะที่อปท. ทั้งในระดับ อบจ. (กรณี อบจ. เชียงราย คือตัวอย่างดังกล่าว) เทศบาลในหลายพื้นที่ได้เริ่มขยับมาสร้างและหนุนเสริมให้มีพื้นที่เรียนรู้และสร้างทรัพยากรเรียนรู้เพื่อป้อนเข้าสู่สถานศึกษาในสังกัด อปท. ในพื้นที่มากขึ้น

(4) ผู้กระทำการ-เครือข่ายที่เป็นผู้ประกอบการด้านธุรกิจการศึกษา (Edupreneurs)

ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นนี้ คือคนรุ่นใหม่ที่เชื่อมั่นในการทำธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) ว่าสามารถสร้างการขับเคลื่อนการทำงานด้านการศึกษาได้ ซึ่งการทำงานทางสังคมในประเด็นการศึกษาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงแค่องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการศึกษาที่อาศัยแหล่งทุนมาขับเคลื่อนการทำงานเท่านั้น หากแต่การทำงานทางสังคมสามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้โดยตัวของมันเองโดยสามารถสร้างรายได้เพื่อประกอบผู้ปฏิบัติงานและองค์กรการทำงานควบคู่กันไป เช่น Deschooling Game, InsKru, Blackbox, Learn Education เป็นต้น

(5) ผู้กระทำการ-เครือข่ายด้านเทคโนโลยีการเรียนรู้ที่สร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารสิ่งใหม่

ปฏิบัติการของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งถือเป็นพื้นที่สำหรับประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจกรรม การแข่งขันไอเดียความคิดสร้างสรรค์ อย่างเช่น The KOMMON, The Active, StartDee, Page อะไรอะไรก็ครู เป็นต้น

นอกจากนี้ ปฏิบัติการของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในสังคมไทยยังได้สะท้อนความพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในนิเวศวิทยาการศึกษาและการเรียนรู้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครูกับนโยบายรัฐของกลุ่มก่อการครู ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กฎหมายของรัฐไทยและครูที่มีต่อเด็กชายขอบ (พิสิษฐ นาสี, 2566) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับวัฒนธรรมชุมชน และพ่อแม่ผู้ปกครอง (ธนากร คมกฤต, 2566) ตลอดจน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่การเรียนรู้และเมืองแห่งการเรียนรู้ (สันต์ สุวจฉกรานันท์, 2566) โดยปฏิบัติการที่ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” เหล่านี้ ก่อให้เกิดต้นทุนระดับปรากฏการณ์ที่สะท้อนความพยายามที่คนทำงานด้านการศึกษาที่มีความปรารถนาจะเคลื่อนตัวเองไปสู่การแสวงหาระบบการศึกษาใหม่ๆ นำไปสู่การพบเจอหนทางและมองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการตีโจทย์ระบบการศึกษาในแบบเดิม ตลอดจน สร้างแนวปฏิบัติที่ดี ซึ่งการค้นพบและเชื่อมโยง “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ทางการศึกษา นอกจากจะรับรู้ถึงการมีอยู่ของปฏิบัติการใหม่ๆ ซึ่งต่างคนต่างมี ทั้งนี้ การสังเคราะห์ผลปฏิบัติงานด้วยยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ (KM) เพื่อทำให้เห็นถึงระบบการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ถือได้ว่าเป็นการต่อยอดประเด็นการทำงานจากผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ และการเสริมพลังอำนาจให้กับเครือข่ายหรือชุมชนการเรียนรู้ได้ขยายตัวเพื่อโอบรับและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความปลอดภัยของผู้กระทำหน้าใหม่ๆ โดยอาจยกระดับไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ และการสร้างการสื่อสารสาธารณะต่อไป

5.2.2 ระบบโครงสร้างและชุดความคิดทางการศึกษาและการเรียนรู้

ปฏิบัติการทางการศึกษาของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ที่กล่าวมาข้างต้นเกิดขึ้นในพื้นที่การเล่าเรียน (Schooling) และพื้นที่การเรียนรู้แห่งอนาคต (Future Learning) การทำความเข้าใจนิเวศการเรียนรู้ (Ecological Learning) ดังกล่าวโดยภาพรวมจึงต้องพิจารณาผ่านมิติความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนต้องวิเคราะห์ถึงความคิดและปฏิบัติการทางการศึกษาในโครงข่ายความสัมพันธ์ที่สามารถสร้างการยกระดับไปสู่การนำเสนอประเด็นสำคัญในอนาคตในบทสังเคราะห์นี้จะมองผ่านโมเดลภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ดังนี้

(1) มุมมองเชิงปรากฏการณ์ต่อประเด็นการศึกษาและการเรียนรู้

ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อการศึกษา คือการศึกษาจะทำหน้าที่เป็นคานงัดที่ดีหรือนำพาประเทศให้ก้าวพ้นจากวิกฤตด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันอุปสรรคสำคัญที่มีส่งผลต่อคานงัดดังกล่าวคือ ความด้อยคุณภาพของโรงเรียนในระบบราชการที่ขัดแย้งกับงบประมาณด้านการศึกษาจำนวนมากที่รัฐหว่านลงไป แต่คุณภาพการศึกษาของไทยทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามมาตรฐานสากล คุณภาพความเป็นพลเมืองของเยาวชนและปัญหาด้านสุขภาพของผู้เรียน ถูกจัดอยู่ในระดับที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก (อดิศร จันทร์สุข, 2566)

ทว่าสิ่งปรากฏในพื้นที่การศึกษาไทยกลับไม่สามารถให้การโอบอุ้มเด็กและเยาวชนที่เปราะบางให้อยู่ในระบบการศึกษาได้ตลอดรอดฝั่ง ทั้งนี้ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม เป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เด็กและเยาวชนจำต้องหลุดออกจากการศึกษาที่มีคุณภาพ (มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ, 2566) ประกอบหลังการแพร่ระบาดของ Covid-19 ที่ผ่านมาก็นับว่าเป็นสิ่งตอกย้ำและถ่างช่วงชั้นความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้ห่างจากกันมากขึ้น โดยก่อให้เกิดภาวะการเรียนรู้ถดถอยขึ้นในกลุ่มเด็กและเยาวชนในวัยเรียน มีความเสี่ยงทางสุขภาพจิต บางครอบครัวกลายเป็นพื้นที่บั่นทอนความสัมพันธ์ ตลอดจน เกิดการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กและเยาวชน (นงเยาว์ เนาวรัตน์ และพิสิษฐ์ นาสี, 2564) นอกจากนี้ มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2566) ยังเสนอบทวิเคราะห์อีกว่าความรุนแรงในสถานศึกษาที่เกิดขึ้นหลากหลายมิติเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาพร้อมทั้งนำเสนอให้ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ในพื้นที่ทางการศึกษาร่วมสร้างให้โรงเรียนเป็นพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัย ตอบโจทย์ชีวิตจริงของเด็กและเยาวชน ซึ่งครูและผู้บริหารนั้นมีบทบาทสำคัญต้องอำนวยความสะดวกขึ้น ตลอดจน ดึงเอาชุมชนและผู้ปกครองต้องเข้ามามีส่วนร่วม

ขณะเดียวกัน เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความรุนแรงที่เกิดขึ้นในนิเวศการเรียนรู้ก็ส่งผลต่อปรากฏการณ์การสร้างความปลอดภัยและภาวะเสี่ยงให้เด็กและเยาวชนต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาแล้วสถานะความเป็นคนชายขอบ/เด็กชายขอบทั้งในทางภูมิศาสตร์และการรับรู้ถึงการมีอยู่ของพวกเขาในทางสังคมที่มีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม ภาวะคนข้ามชาติและข้ามถิ่นฐาน ตลอดจนสถานะทางทะเบียนราษฎร์มีความจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดและปฏิบัติการทางการศึกษาพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) เพื่อสร้างความเข้าใจ ประคับประคองและค้ำยันให้เด็กและเยาวชนชายขอบไม่หลุดออกไปจากระบบ (พิสิษฐ์ นาสี, 2566) ผ่านปฏิบัติการของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ในหลากหลายพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือและภาคตะวันตกได้มีการสร้างความรู้และการพัฒนาแนวทางส่งเสริมระบบการเรียนรู้สำหรับเด็กชายขอบ และพหุวัฒนธรรมที่สามารถเป็นต้นทุนในการออกแบบนโยบายสาธารณะในอนาคตทั้งการเพิ่มพื้นที่ที่สาม (Third Space) เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น การปฏิรูปโรงเรียนตามข้อเสนอของ Banks (2007) โดยอาจปฏิบัติการจากการปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน และกระบวนการสอนในโรงเรียน การสร้างข้อต่อการทำงานด้านการศึกษา

ระหว่างโรงเรียนและชุมชน การปฏิรูปหลักสูตรเชิงพื้นที่ การสร้างและขยายเครือข่ายชุมชนการเรียนรู้ด้านเด็กชาย ขอบพหุวัฒนธรรม ตลอดจน การผลิตครูและการออกแบบแนวทางการอบรมพัฒนาครูเพื่อให้ตอบโจทย์ของพื้นที่ที่มีผู้เรียนเป็นเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม (Sandbox พหุวัฒนธรรม) การขยับจากแนวคิดพหุวัฒนธรรมแบบเสรีนิยม สู่ พหุวัฒนธรรมแบบวิพากษ์ ที่มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อระบบและโครงสร้างกฎหมาย ฐานข้อมูล และปลดล๊อคกฎระเบียบต่างๆ ที่ขัดขวางกลไกเชิงระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม (พิสิษฐ์ นาสี, 2566)

การสร้างพื้นที่การศึกษาใหม่สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ตลอดจนเด็กชายขอบพหุวัฒนธรรม จึงไม่ควรผูกขาดการเรียนรู้ไว้ในเฉพาะพื้นที่ปฏิบัติการอย่างโรงเรียนเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนสามารถที่จะพัฒนาและบ่มเพาะอัตลักษณ์แห่งตัวตนได้ทั้งในและนอกระบบ ข้ามวัฒนธรรม และระหว่างวัฒนธรรม ตลอดจน ตอบโจทย์กับชีวิตจริงของพวกเขาได้ในทุกช่วงวัย การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างยืดหยุ่นนี้ต้องสร้างความกล้าคิด กล้าออกแบบ กล้าเปลี่ยน อันเป็นสิ่งสะท้อนถึงความฉลาดรู้ทางการศึกษาที่ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ต้องสร้างให้เกิดขึ้นในพื้นที่ปฏิบัติการ

ขณะที่พันธกิจในการประคับคองให้เด็กและเยาวชนไม่หลุดออกไปจากระบบการศึกษาแล้ว การศึกษายังควรต้องแสดงบทบาทและทำให้เด็กและเยาวชนที่มีในระบบต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่เตรียมพร้อมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับอนาคตที่มากพร้อมกับความท้าทายใหม่ๆ ที่ไม่แน่นอนและไม่อาจคาดเดา ทักษะด้านการพัฒนาตนเองเป็นทักษะในอนาคตที่จำเป็นสำหรับคนรุ่นใหม่ แต่การพัฒนาตนเองยังครอบคลุมไปถึงความรอบรู้ทางสุขภาพ โดยภาครัฐจำเป็นต้องออกแบบนโยบายที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาทักษะเดิม (Upskill) และเพิ่มเติมทักษะใหม่ (Reskill) เพื่อยกระดับชุดทักษะปัจจุบันขั้นสูงสุดทักษะแห่งอนาคต ซึ่งปรากฏการณ์สำคัญในปัจจุบันของการศึกษาไทยพบว่ามีช่องว่างทางความรู้ (Knowledge Gap) ในการเตรียมการรับมืออนาคตทั้งการแยกตัวของทักษะและวุฒิการศึกษา ซึ่งเดิมที วุฒิกการศึกษาที่ได้รับการรับรองจากสถาบันการศึกษาของรัฐ เป็นเครื่องรับประกันว่าผู้เรียนที่ถือวุฒินั้น มีความรู้และทักษะเพียงพอเหมาะสมตามระดับการศึกษาที่จบมา แต่หลักฐานใหม่ๆ แสดงให้เห็นว่า การเข้าเรียนในโรงเรียนและการได้รับวุฒิกการศึกษาไม่ได้หมายความว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้เสมอไป ขณะเดียวกันระยะเวลาที่อยู่ในระบบการศึกษา ไม่สามารถสะท้อนคุณภาพการศึกษาที่ผู้เรียนได้รับอย่างเหมาะสม ประกอบกับการศึกษานอกระบบที่จัดโดยรัฐมีบทบาทหลักในการให้วุฒิ แต่วุฒิไม่สะท้อนทักษะจริง ทำให้การเข้าถึงอุดมศึกษาอย่างกว้างขวางนำมาสู่ภาวะการศึกษามาก แต่ไม่สอดคล้องกับทักษะที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งนี้ พบว่าบริษัทจำนวนมากเริ่มลดข้อจำกัดเรื่องวุฒิกการศึกษาและเลือกจ้างงานจากทักษะ หลายบริษัทผันตัวเป็นผู้ให้คุณวุฒิวิชาชีพ (สหวิชาชีพ พลหาญ, 2566; ณิชชา พิทยาพงศกร, 2566)

อีกด้านหนึ่งก็พบว่า การเติบโตของทางเลือกการเรียนรู้ใหม่นอกภาครัฐขยายตัวมากขึ้น โดยโรงเรียนเอกชนยังเป็นทางเลือกที่สำคัญของการศึกษาในระบบ พอๆ กับโรงเรียนเอกชนนานาชาติได้รับความนิยมนมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้บริการการเรียนรู้หลากหลายขึ้นและตอบโจทย์เฉพาะกลุ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมถอยของการศึกษาในระบบ ซึ่งประเด็นดังกล่าว มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของประชากรในสังคมไทยที่มีอัตราการเกิดลดลง ทำให้จำนวนนักเรียนลดในทุกระดับและจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้น ดังนั้น ผู้กำหนดนโยบายการศึกษาจะปรับเปลี่ยนการจัดสรรทรัพยากรอย่างไรให้มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงความเสมอภาคของนักเรียน (ณิชชา พิทยาพงศกร, 2566)

อย่างไรก็ตาม มุมมองเชิงปรากฏการณ์เผยให้เห็นถึงปัญหาที่มีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากผู้รับผิดชอบในภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐและผู้กำหนดนโยบาย ตลอดจน ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่

ปฏิบัติการทางการศึกษา ขณะเดียวกันมุมมองเชิงปรากฏการณ์ได้เผยให้เห็นถึงข้อเท็จจริงบางประการที่ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ได้มีปฏิบัติการสร้างเครือข่ายที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการทางการศึกษาในระดับพื้นที่ที่บรรลุผลสำเร็จ เพื่อยกระดับเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางในการปฏิรูปการศึกษาซึ่งการสังเคราะห์องค์ความรู้ในฐานะปฏิบัติการดังกล่าวจะทำให้เห็นถึงข้อเสนอเชิงประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาต่อไปในอนาคต

(2) มุมมองเชิงระบบโครงสร้างต่อประเด็นการศึกษาและการเรียนรู้

ปฏิบัติการทางการศึกษาของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ด้านการขยายเครือข่ายเพื่อสร้างการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาขึ้นในระดับพื้นที่ เนื้อหาส่วนนี้ จึงเป็นการมุ่งค้นหาและการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้กระทำการและปฏิบัติการให้เห็นอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกลไกการดำเนินงานจากระดับพื้นที่ปฏิบัติการที่สามารถยกระดับไปสู่ปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลง (Transformative Action) (สามารถ ศรีจันทร์, 2544) นอกจากนี้ การสังเคราะห์เพื่อสร้างความรู้ที่เป็นผลจากการขับเคลื่อนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ที่มีปฏิบัติการจริงบนฐานความรู้ นั้นจะนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีพลังอีกด้วย

การมองเห็นผลสำเร็จของปฏิบัติการ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ที่ขับเคลื่อนการทำงานในระดับพื้นที่ยังเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างร่วมมือหรือสานพลังในการทำงานร่วมกัน ตลอดจน ช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อทุนความรู้และทุนเครือข่ายในการทำงาน ในหน่วยงานเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันนั้น สิ่งใดบ้างที่สามารถนำมาซึ่งโอกาสเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับการศึกษาไทย ขณะเดียวกันการสานและสร้างพลัง (Synergy) ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ให้การขับเคลื่อนกลไกทางการศึกษาเพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดให้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ทั้งนี้ การทำความเข้าใจการศึกษาไทยในเชิงระบบนั้น จะต้องมองให้เห็นภาพรวมและหน่วยย่อยจนนำไปสู่การเข้าใจระบบที่มีความเป็นพลวัตและมีนัยยะทางประวัติศาสตร์ที่คลี่คลายให้เห็นพัฒนาการของระบบการศึกษาในอดีต ตลอดจน สามารถสร้างความเข้าใจต่อระบบ ทฤษฎีและสถาบันที่มีความเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การดำเนินการในเรื่องต่างๆ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรมย่อมเป็นการช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิรูปการศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ต้องอาศัยครูหรือนักการศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันการเข้าใจประเด็นคุณภาพการศึกษาในปัจจุบันนั้นย่อมเป็นผลจากบทเรียนในอดีต การทำความเข้าใจในประเด็นการศึกษาในมิติประวัติศาสตร์เพิ่มโอกาสให้ได้เรียนรู้ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวที่ผู้ปฏิรูปการศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นบทเรียนที่สามารถหลีกเลี่ยงได้โดยไม่ต้องเผชิญด้วยตัวเองหรือสังคมของตัวเองซึ่งหาไม่แล้วทุกเรื่องที่จะเป็นเรื่องใหม่อาจต้องอาศัยการลองผิดลองถูกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งยังเป็นการตรวจสอบและประเมินการจัดการศึกษาในอดีตที่ผ่านมาซึ่งนำไปสู่การตรวจสอบและตั้งคำถามต่อทฤษฎีและปฏิบัติการทางการศึกษาในบริบทปัจจุบัน (ชื่นชนก โควินท์, 2565; อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2566) ตลอดจน ทำให้เข้าใจว่าการศึกษาไทยในเชิงระบบนั้นมีองค์ประกอบเงื่อนไข โครงสร้าง และความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการผลิตและพัฒนาครูอย่างไร ทั้งจากยุคก่อนการผลิตและพัฒนาครู ยุคการผลิตและพัฒนาครูที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการฝึกอบรมครู (Teacher Training) มาสู่การฝึกหัดครู (Teacher Education) อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ทั้งนี้ พัฒนาการเชิงระบบเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับบริบทเชิงนโยบายในแต่ละยุคสมัย (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2566) จากการผลิตและพัฒนาครูที่ดำเนินอยู่ภายใต้ระบบราชการที่เน้นการฝึกหัดครูที่มุ่งเน้นเพื่อการสร้างเอกภาพของความเป็นชาติมาสู่การก้าว

พลาดครั้งสำคัญของระบบครู คือเรื่องวิทยฐานะซึ่งทำให้ครูขาดระบบหลักที่เข้ามาช่วยดูแล ขาดเอกภาพ และอยู่ภายใต้การกำหนดทิศทางจากระบบรัฐเป็นหลัก ผลที่ตามมาอาจเป็นการหลงลืมชีวิต คนตัวเล็กตัวน้อย ความรู้สึกชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง ขณะที่สถาบันการผลิตครูก็ขาดเอกภาพ ระบบการฝึกหัดครูที่เดิมที่เป็นแบบไม่ทางการ กลายเป็นระบบของวิชาชีพชั้นสูง (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2566; ธนวรรณ สุวรรณपाल) ปัญหาเชิงระบบที่สำคัญในการพัฒนาครูการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ยังคงพบอยู่คือ การพัฒนาครูที่เน้นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ เพื่อให้ครูเกิดสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

นอกจากนี้ ยังพบว่าวัฒนธรรมองค์กรสถานศึกษานั้นได้เกิดช่องว่างในการทำงานระหว่างครูรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ที่ยังต้องการการส่งเสริมให้เกิดการเปิดใจและเปิดรับความหลากหลายทางความคิดในการทำงานให้มากขึ้น รวมถึงการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการศึกษาและการกำกับติดตามการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อให้เกิดระบบการเรียนรู้แบบเครือข่ายพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2566) ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ บ่งชี้ชัดว่าการผลิตกับการพัฒนาครูต้องเป็นกระบวนการที่ไปด้วยกัน เชื่อมโยงเชิงระบบ ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงผู้ปฏิบัติ ดังนั้น การออกแบบระบบการศึกษาและการเรียนรู้เพื่ออนาคต จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงฉากทัศน์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่อีกแง่มุมพบว่า “ระบบ” อาจทำให้เราติดกับดักความคิดว่าเป็นผลรวมขององค์ประกอบย่อยๆ ข้างในที่ถูกกำกับโดยวิถีคิดของรัฐราชการซึ่งวิถีคิดที่ว่านี้มีผลต่อการแบ่งโครงสร้างการบริหารงานทางการศึกษาที่สร้างเป็นกล่องๆ แยกขาดออกจากกันอย่างไม่มีความต่อเนื่อง ทั้งที่ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ควรเป็นพื้นที่ปฏิบัติการที่มีความเป็นพลวัต การทำความเข้าใจต่อระบบอาจนำมาสู่ความจะพยายามสร้างรูปธรรมหรือแนวปฏิบัติให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและการทลายเส้นแบ่งระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษานอก โดยอาศัย “ระบบธนาคารหน่วยกิต” เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อยกระดับและสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับระบบซึ่ง กัมปนาท บริบูรณ์ (2566) ได้ระบุถึงการสร้างระบบคลังหน่วยกิตในฐานะเครื่องมือการประเมินและวัดผลที่มีความยืดหยุ่นอย่างเป็นระบบไว้ซึ่งสามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษาสำหรับกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง อันจะนำไปสู่การสร้างโอกาสให้กว้างขวางและลดปัญหาคนหลุดออกจากระบบการศึกษา ขณะเดียวกัน ก็ต้องมีการปรับปรุงระบบการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อทุกระดับให้เอื้อต่อการกระจายโอกาสขณะเดียวกันต้องผลักดันให้สถานศึกษานอกกระบบให้มีความเป็นมาตรฐานและต้องหาคนที่สามารถทำงานเชื่อมโยงระบบการเรียนรู้จากนอกระบบกลับเข้าสู่ในระบบให้ได้ ตลอดจนสร้างระบบอื่นๆ ที่สามารถรับรองว่าหน่วยงานการศึกษานอกกระบบสามารถให้หน่วยกิตได้ (เพื่ออรุณ ปรีดีติติก และดวงกมล บางชวด, 2563; กัมปนาท บริบูรณ์, 2566)

ภายใต้ความไม่ชัดเจนและความไม่ต่อเนื่องของนโยบายการศึกษาในสังคมไทยที่เป็นระบบรวมศูนย์นี้ จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องพิจารณามิติทางการเมืองที่มีบทบาทอย่างเข้มข้นไปด้วย งานของภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัฒน์ (2563) เผยถึงแผนงานด้านศึกษาเพื่อขับเคลื่อนประเทศ โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างฉันทามติทางการศึกษาร่วมกัน ทั้งยังเพิ่มอำนาจในการควบคุมพลเมืองในระบบการศึกษาแม้รัฐธรรมนูญ 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 การปรับเปลี่ยนต่างๆ เกิดขึ้นภายใต้ฉันทามติร่วมกัน การตั้งคำถามกับระบบดังกล่าวมากขึ้น แม้กระบวนการปฏิรูปมีความพยายามอยู่เรื่อยๆ แต่ภายใต้บริบทของระบบรวมศูนย์ การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปก็ยิ่งน้อยลงไปด้วย ระบบรวมศูนย์ดังกล่าวยังสร้างความหลากหลายซับซ้อนเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานด้านการผลิตครูเกิดขึ้นมาอย่างหลากหลาย ซึ่งมีจุดเน้นและวิธีการที่แตกต่างกัน ความท้าทายเชิงระบบในการผลิตและพัฒนาครูคือการออกแบบระบบอย่างไรให้ครูได้เป็นองค์ประธานในการพัฒนาตัวเองให้มีลักษณะ

เป็น Active Teacher โดยสร้างความรู้ขึ้นมาจากบริบทพื้นที่ปฏิบัติการของตนหรือข้อท้าทายที่พบเจอ ขณะเดียวกันข้ออ้างเรื่องมาตรฐานวิชาชีพเป็นสิ่งที่สะท้อนได้เป็นอย่างดีถึงการมีอยู่ของระบบรวมศูนย์ การผลิต และการพัฒนาวิชาชีพที่ผ่านมานั้นจึงขาดภาคส่วนท้องถิ่นอยู่ในสมการสำคัญดังกล่าว ขณะเดียวกัน Sandbox ก็ควรทำหน้าที่เป็นต้นทุนเชิงนโยบายในการพัฒนาการเรียนรู้ให้ตอบสนองและมีความเหมาะสมกับตัวของผู้เรียน ในพื้นที่ ซึ่งหากเรากระจายอำนาจหน้าที่ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมร่วมกับสถาบันฝึกหัดครูและการออกแบบการสร้างครูที่ ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น มีการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องก็สะท้อนออกมาว่าจะทำ ยังไรให้ Sandbox ดีขึ้นกว่านี้สร้างการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการกับพื้นที่ ที่ผ่านมามีโครงการ “ครูรัก(ษ์) ถิ่น” เป็นความคาดหวังว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมทำให้การพัฒนาครูให้สามารถตอบสนองกับท้องถิ่นได้ โดยเฉพาะ พื้นที่ห่างไกลโดยนำครูจากพื้นที่ห่างไกล หรือเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ให้กลับไปทำงานเป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชน ในขณะที่ช่วงปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา การพัฒนาครูมีแนวคิดในการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการ ของครูเป็นรายบุคคลและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นมากขึ้น

นับตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสร้างโอกาส ทางการศึกษา รัฐบาลได้มีการปรับหลักเกณฑ์การกั๊ยมิโดยไม่จำเป็นต้องยื่นกั๊ยเฉพาะปี 1 เท่านั้น จะช่วยลดปัญหา เด็กออกกลางคันได้ ส่วนการกั๊ยมิต้องเป็นกลไกทางการศึกษาที่จะจูงใจให้ผู้เรียนเรียนตามความต้องการของ ตลาดแรงงานหรือตลาดเศรษฐกิจ แทนที่จะกั๊ยเรียนตามความต้องการของสถานศึกษา ซึ่งเรียนจบไปก็อาจตกงาน ไม่มีเงินกั๊ยมาคืนรัฐ นับว่าเป็นจังหวะก้าวสำคัญในการออกแบบระบบงบประมาณในนิเวศการเรียนรู้ของผู้เรียน และสะท้อนถึงความรับผิดชอบของรัฐที่มีต่อผู้เรียนเฉพาะในประเด็นการกั๊ยเงินทางการศึกษา ขณะเดียวกัน งบประมาณรัฐเพื่อการศึกษาลดลงและสัดส่วนที่ถึงตัวผู้เรียนยังน้อย แม้งบประมาณกระทรวงศึกษาธิการจะเป็น อันดับต้นๆ โดย งบประมาณมากเป็นงบประมาณด้านบุคลากร ส่วนงบประมาณที่ลงไปที่พัฒนานักเรียนโดยตรงคิดเป็น สัดส่วนน้อย และไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับ (ณิชา พิทยาพงศกร, 2566; สหราชัญ พลหาญ, 2566)

ข้อค้นพบที่สะท้อนถึงปัญหาในเชิงระบบการศึกษาและนิเวศการเรียนรู้ที่ยังครอบคลุมไปถึงประเด็นความ พึงพอใจในงานของข้าราชการครูที่ลดน้อยถอยลงความนิยมในการเรียนนานๆ น้อยลง หลักสูตรแกนกลางขาด ความทันสมัย ความพยายามปรับปรุงหลักสูตรเกิดความล้มเหลว ตลอดจนความเป็นราชการในระบบโรงเรียนรัฐ ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ ขณะที่ศักยภาพในการคิดค้นและน่านโยบายไปปฏิบัติของ กระทรวงศึกษาธิการถูกจำกัดโดยโครงสร้างการบริหารจัดการของภาครัฐเอง (ณิชา พิทยาพงศกร, 2566) ซึ่งสิ่ง เหล่านี้ที่คู่ขนานมาพร้อมกับพลวัตของสังคมโลกและสังคมไทยที่เคลื่อนตัวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล ส่งผลต่ออาชีพ การประกอบอาชีพ และความต้องการทักษะใหม่ๆ ใน อนาคตอย่างมากมาย นอกจากนี้ ความคาดหวังและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ก็เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้น การออกแบบระบบการศึกษาและการเรียนรู้เพื่ออนาคต จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงฉากทัศน์ต่างๆ ที่กำลัง เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ระบบการศึกษาและนิเวศการเรียนรู้ในสังคมไทย จึงต้องการอาศัยพื้นที่อันชุ่มชุ่มและยืดหยุ่นมากพอที่จะ ก่อให้เกิดการเขย่าและท้าทาย “ความรู้ที่เป็นทางการ” (Official Knowledge) ในพื้นที่การศึกษาระแสหลักผ่าน การต่อรอง ยื้อแย่ง ปะทะ ประสาน รวมทั้งกำหนดตำแหน่งแห่งที่ใหม่ (Re-localized) ของความรู้ ความคิดอย่าง สอดคล้องและสัมพันธ์กับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ ของผู้เรียนในโลกยุคใหม่ ขณะที่สร้างความเชื่อมโยง ของเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเชิงระบบจะต้องร้อยรัดชุมชนนักปฏิบัติทางการศึกษาเข้ามาไว้ด้วยกันโดย

คำนึงถึงมิติการเข้าร่วม และการสร้างรูปธรรมของการเข้าร่วมด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามองค์กร และเสริมพลังอำนาจเครือข่ายให้เกิดการประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุนเพิ่มศักยภาพของกลไกสร้างสรรค์องค์ความรู้ร่วมกัน (กนกภรณ์ ชูเจ็ด, 2547; ศุภวิทย์ ปลายน้อย, 2547; Senge and Scharmer, 2008)

อย่างไรก็ตาม ระบบการผลิตและกระจายความรู้ต้องสร้างพื้นที่เสวนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคมนระหว่าง “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ตลอดจนมีการเสริมพลังอำนาจให้ผู้คนในชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้สามารถร่วมรังสรรค์ (Co-creation) ความรู้ ตลอดจนสามารถบริหารจัดการและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้ นอกจากนี้ ระบบการผลิตและกระจายความรู้ยังต้องผสมผสานผลประโยชน์ร่วมกับความต้องการของพลเมืองที่มีลักษณะยืดหยุ่น ซับซ้อนและหลากหลาย เพื่อให้เครือข่ายชุมชนการเรียนรู้ได้มองเห็นศักยภาพในการจัดการความรู้ร่วมกันและสังเคราะห์ความรู้ ไปสู่การสร้างจินตนาการใหม่ให้สามารถออกแบบระบบการเรียนรู้ (Learning System) แบบใหม่ได้

(3) มุมมองเชิงชุดความคิดต่อการศึกษและการเรียนรู้

ความคิดทางการศึกษา การเรียนรู้และการออกแบบเชิงนโยบายการศึกษาของสังคมไทย มักเกิดขึ้นจากการหยิบยืมหลักการแนวคิดจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้การจัดการเรียนการสอนทั้งแนวคิดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นโยบายการสอน coding ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การเรียนรู้โดยใช้โครงงาน/ปัญหาเป็นฐาน นโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ หลักสูตรฐานสมรรถนะ เป็นต้น ซึ่งดูเหมือนว่าความรุ่มรวยของความรู้ในเทคนิคและปฏิบัติการเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยไม่ได้ขาดแคลนความรู้หรือนวัตกรรมที่จะช่วยขับเคลื่อนระบบการศึกษาแต่อย่างใด ขณะเดียวกันการพัฒนางานวิชาชีพครูที่เน้นให้เกิดการสร้างความรู้จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ปฏิบัติการของตนอย่าง PLC กลับไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2566) เช่นเดียวกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงวิพากษ์หรือการสอนเชิงวิพากษ์ (Critical Pedagogy) กลับกลายเป็นสิ่งที่มีความแปลกแยก ถูกลดทอดทิ้ง ฆายขอบของพื้นที่ความรู้ทางการศึกษา (ธนวรรณ สุวรรณपाल, 2566)

ขณะที่ความรู้ในฐานะปฏิบัติการจาก “การศึกษาเชิงพื้นที่” (Area-Based Education: ABE) ได้มีการก่อตัวและสร้างการขับเคลื่อนปฏิบัติการผ่านความรู้เชิงปฏิบัติ (Practical Knowledge) และความรู้เชิงตำแหน่งแห่งที่เฉพาะ (Situating Knowledge) ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่ปฏิบัติการทางการศึกษาอย่างมีพลวัต เปิดโอกาสให้การเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบที่นำไปสู่การสร้างความรากฐานทางความคิดที่สำคัญในการกำหนดแนวทางเพื่อผลิตและพัฒนาความรู้ด้านการศึกษาให้เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคหรือข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของความรู้ที่ส่งผลให้กลไกของระบบความรู้นั้นไม่สามารถขับเคลื่อนการทำงานได้โดยปกติคือ มายาคติทางการศึกษาที่เกี่ยวกับนักเรียน ครู โรงเรียน และการเรียนรู้ โดยประเด็นดังกล่าว อติศร จันทรสุข (2566) พบว่ามายาคติในสังคมไทย มักสะท้อนคุณค่าความรักและความปรารถนาดีของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กพร้อมกับสะท้อนถึงความไม่ไว้วางใจ ตลอดจน ส่งผลต่อการควบคุมกำกับความคิดทัศนคติ พฤติกรรม การตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตและอนาคตของเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกันอำนาจหรืออิทธิพลของมายาคติในสังคมมีลักษณะที่เป็นพลวัตอันซับซ้อนซึ่งมายาคติที่เกี่ยวข้องกับครู นักเรียน โรงเรียน และการเรียนรู้ทั้ง ไม่ได้ดำรงอยู่โดยแยกขาดจากกัน แต่ล้วนทำงานในลักษณะสอดประสานร่วมกัน (ทั้งในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกของบุคคล) ที่มีลักษณะเป็นรูปแบบทางความคิดของผู้คนในนิเวศการเรียนรู้

ข้อเสนอที่มีต่อครูและนักการศึกษาเพื่อสร้างปฏิบัติการให้เกิดการก้าวข้ามมายาคติทางการศึกษาในสังคมไทยคือ ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทบทวนและสร้างการรู้เท่าทันต่ออิทธิพลและการทำงานของมายาคติที่แผ่อิทธิพลในสังคม ตลอดจนสร้างข้อท้าทาย ตั้งคำถาม ต่อสิ่งที่ครอบงำวิธีคิดเกี่ยวกับการศึกษา “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ชุมชนการเรียนรู้จึงเป็นส่วนสำคัญข้ามพรมแดนมายาคติดังกล่าว ผ่านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามองค์กร และสร้างการเสริมพลังอำนาจเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพของกลไกสร้างสรรค์องค์ความรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนวิธีคิดและวิถีปฏิบัติแบบเดิมไปสู่การจินตนาการใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลที่สามารถเข้าถึงและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ไปพร้อมๆ กับการเป็นพลเมืองของประเทศไทยและของโลกที่มีความตื่นรู้ต่อปัญหาและความเป็นไปของสังคม

อีกประเด็นสำคัญคือ วาทกรรมการศึกษาเพื่อความมั่นคงนั้น ยังคงเป็นวิธีคิดและเป็นสิ่งที่บดบังความเข้าใจต่อระบบคุณค่าทางสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ตลอดจนความเข้าใจที่มีต่อสิทธิทางกฎหมายและสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้เรียน การศึกษาเพื่อความมั่นคงจึงถูกผู้มีอำนาจใช้ในการผนวกเด็กและเยาวชนปรับตัวเข้าสู่สังคมไทยผ่านชุดความคิด ความเชื่อเรื่องค่านิยมแบบไทย ความจงรักภักดี มีผลทำให้เด็กเชื่อง สบายยอม ตั้งใจเรียน เพราะอยากมีความรู้เพื่ออนาคต การใช้ชีวิตที่ดีขึ้นในไทย ผลพวงของการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจึงอาจนำมาสู่กตัญญู ถูกอคติ ตีตรา ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมไทย ส่งผลต่อการขาดความเข้าใจ ไม่มั่นใจและไม่กล้าแสดงออกในชั้นเรียน มองเห็นคุณค่าในตัวเองน้อยลงและไม่มั่นคงในอัตลักษณ์ (พิสิษฐ์ นาสี, 2566) ปฏิบัติการทางการศึกษาที่กล่าวมานี้ จึงควรได้รับการตั้งคำถามเพื่อก้าวข้ามไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการตีความและให้ความหมายต่อ “ความมั่นคง” โดยครูผู้กระทำการ (Agency Teacher) ที่จะกล่าวถึงพร้อมข้อเสนอในการปฏิบัติการในหัวข้อถัดไป

ขณะเดียวกัน จุดเปลี่ยนการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนในโลกการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน มีอาจเป็นการเรียนรู้ที่ถูกจำกัดแค่เพียงความรู้และการเรียนรู้ตามตำราเรียน ชั้นเรียน หรือโรงเรียน แต่เพียงเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในทุกสถานที่ภายในพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ขั้นสูงและทักษะชีวิตที่จำเป็น รูปลักษณะของพื้นที่การเรียนรู้ อาจจะเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่จับต้องได้ หรืออาจจะเป็นพื้นที่จินตนาการ พื้นที่เสมือน (สันต์ สุวัจนารักษ์, 2566) ที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและเต็มตามศักยภาพของผู้เรียนความเหลื่อมล้ำและยากจนข้ามรุ่นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนนักคิด นักปฏิบัติ หรือนวัตกรรมในสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการก้าวออกจากประเทศกับดักรายได้ปานกลาง สู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในสังคมศตวรรษที่ 21

5.2.3 จินตนาการใหม่สู่การออกแบบระบบการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ยุคใหม่

การมองเห็นและเข้าใจต่อ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” ในการสร้างปฏิบัติการใหม่ๆ ขึ้นในพื้นที่การศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาแต่ละระดับทั้งในเชิงเครือข่ายเชิงพื้นที่หรือเชิงนโยบาย ตลอดจนการสืบค้นและเชื่อมโยงผลลัพธ์ของปฏิบัติการต่างๆ เข้าไปด้วยกันผ่านยุทธศาสตร์การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้เป็นการได้มาซึ่งต้นทุนความรู้และเครือข่าย อันจะนำไปสู่การขยายให้เกิดขึ้นจินตนาการใหม่ๆ ที่สามารถมองเห็นความเป็นไปได้ในการออกแบบระบบการศึกษาและการเรียนรู้ใหม่ๆ ทั้งนี้ การสืบค้นและการเชื่อมโยงปฏิบัติการใหม่ๆ ที่มองเห็นจากปรากฏการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางการศึกษานั้น อาจไม่เพียงพอต่อการนำไปสู่ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง (Transformative Action) ระบบการศึกษาได้โดยสมบูรณ์

ในระดับปรากฏการณ์พบว่า การทบทวนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของ “ผู้กระทำการ-เครือข่าย” นั้น มีความจำเป็นต่อการสร้างความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยความรู้ที่ว่านี้คือ ความรู้ในฐานะปฏิบัติการที่สร้างการขับเคลื่อนการทำงานด้านการศึกษาให้เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ อีกทั้งยังมีศักยภาพในการยกระดับเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางการปฏิรูปการศึกษาของสังคมไทยในภาพรวมได้อีกด้วย การสร้างสรรค์องค์ความรู้และปฏิบัติการร่วมกันจึงเป็นการเปิดโอกาสที่จะนำไปสู่การสร้างนโยบายเชิงรุกขึ้นมาจากพื้นที่ปฏิบัติการอันชุมชนทางความรู้และการเรียนรู้ที่หลอมรวมผู้คนจากภาคส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นหน่วยปฏิบัติการ ภายใต้หน่วยปฏิบัติการของความรู้ดังกล่าวย่อมสร้างการเรียนรู้ทางสังคมให้เกิดขึ้นและพัฒนาอัตลักษณ์ส่วนบุคคลไปสู่การเป็นผู้กระทำการ (Agency) ที่มีภาวะการนำ (Leadership) ที่สามารถแสดงศักยภาพในการเชื่อมโยงเครือข่ายและสร้างความสัมพันธ์เพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีส่วนร่วมและมีสถานะที่เท่าเทียมในการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการเสริมพลังอำนาจของเครือข่าย บนหลักการความเป็นประชาธิปไตย หลักการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และหลักการสนับสนุนการสร้างความรู้ของชุมชนการเรียนรู้ให้สามารถใช้ “ทรัพยากรมนุษย์” ซึ่งมีฐานะเป็นทรัพยากรร่วมในด้านเศรษฐกิจในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ที่พร้อมจะโอบอุ้มผู้เรียนไว้ทั้งในฐานะพลเมืองทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการศึกษา โดยถ้าหากปล่อยให้กลุ่มคนเหล่านี้หลุดออกไปจากระบบการศึกษาหรือกลายเป็น “คนอื่น” (the other) ไม่ได้ได้รับความสนใจหรือมีการเลือกปฏิบัติอันเป็นผลมาจากวิธีคิดเรื่องการศึกษาทางเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นฐานความเป็นชาติก็อาจจะส่งผลกระทบในทางลบต่อการพัฒนาสังคมในภาพรวม

ด้านข้อเสนอจากภาคการเมืองว่าด้วยเรื่องการกระจายอำนาจทางการศึกษานั้น ก็เป็นสิ่งที่ครูหรือผู้ปฏิบัติการทางการศึกษาควรต้องตระหนักรู้และแสดงออกถึงบทบาทความเป็นผู้กระทำการในการจะร่วมเคลื่อนไหวและให้การสนับสนุนต่อข้อเสนอดังกล่าวที่มาจากภาคการเมืองด้วยเช่นกัน สำหรับปฏิบัติการที่สามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ปฏิบัติการของครูคือ ผู้บริหารโรงเรียนควรสร้างวัฒนธรรมองค์กรทางการศึกษาที่มีรูปแบบการกระจายอำนาจให้ครูมีความเป็นเจ้าของ สามารถปฏิบัติงานภายในห้องเรียน ตลอดจน ใช้พื้นที่ของห้องเรียนสร้างปฏิบัติการเพื่อพัฒนา Hard Skills และ Soft Skills ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้

ทั้งนี้ นัยยะและประเด็นการกระจายอำนาจอาจรวมไปถึง การกระจายการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบหรือให้การดูแลผู้เรียนไปสู่พื้นที่ชุมชน พื้นที่เมืองและพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ ที่มีศักยภาพหรือสามารถแสดงบทบาทในการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ ซึ่งอาณาบริเวณของเมืองจึงเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ได้ในหลายๆ ภาคส่วน (สันต์ สุวัจนราภินันท์, 2566) ขณะเดียวกันแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมก็สามารถเข้ามาแสดงบทบาทมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อให้การดูแลในมิติการเรียนรู้ของผู้เรียนในสังคมได้ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมยังสามารถตีความได้ว่าเป็นการเพิ่มทรัพยากรการเรียนรู้จากพื้นที่นอกโรงเรียน มาสู่พื้นที่โรงเรียนและพื้นที่ห้องเรียน สามารถอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการสืบเสาะแสวงหาสื่อและทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ หรือร่วมเป็นวิทยากร กับครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

ขณะเดียวกัน ปฏิบัติการเพื่อตีความหรือสร้างควมใหม่ ต่อวาทกรรมทางการศึกษาเพื่อความมั่นคงก็เป็นอีกแนวทางในการลดทอนวงจรของอคติและมายาคติที่อาจจะมีขึ้นในระบบการศึกษาและนิเวศการเรียนรู้ ปฏิบัติการดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้โดยการอาศัยครูผู้กระทำการ (Agency Teacher) ที่มีความก้าวหน้าพาตัวเองข้ามพ้นวัฒนธรรมแห่งความกลัวและการปิดปากเงียบมาสู่การรื้อสร้างเพื่อบริบทใหม่ (Recontextualizing) และรวมทั้งกำหนดตำแหน่งแห่งที่ใหม่ (Re-localized) และการจัดวางความหมายใหม่ (Re-meaning) (Apple, 2001:

88) ให้แก่คำและความคิด เช่นการเปลี่ยนผ่านจากความมั่นคงของชาติไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ ขณะเดียวกัน ปฏิบัติการการเรียนรู้ในโรงเรียนยังสามารถทำหน้าที่เป็นตาข่ายนิรภัยทางสังคมผ่านหลักสูตร การเรียนการสอน และการวัดประเมินผลเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการอุดช่องว่างความเหลื่อมล้ำและความยากจน

สิ่งที่กล่าวไปข้างต้นนี้ เป็นตัวอย่างที่บอกเล่าถึงจินตนาการใหม่ๆ ซึ่งจินตนาการดังกล่าวนี้สามารถสังเคราะห์ ให้เป็นชุดความคิดทางการศึกษาที่จะแสดงให้เห็นว่าสังคมนี้มีความต้องการความรู้ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ใน หลากหลายมุมมองโดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมมองเชิงวิพากษ์ทางการศึกษาและการสอนเชิงวิพากษ์ซึ่งมีความจำเป็นต่อ การสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนและสังคมผ่านการยกระดับความเป็นผู้กระทำการที่สามารถสร้าง นิเวศการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่จินตนาการถึงการศึกษ การเรียนรู้และการสร้างสรรค์ สังคมใหม่ที่ก้าวหน้าและเป็นธรรม

กล่าวโดยสรุปคือ การสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางการศึกษาที่เปรียบเสมือนการมองเห็นยอดของ ภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำแบบเฉพาะหน้าแต่เพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยง ระหว่างปรากฏการณ์ในแต่ละบริบทเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งการเชื่อมโยงดังกล่าวทำให้มองเห็นปฏิสัมพันธ์เชิงระบบของ ความรู้ที่สามารถเป็นต้นทุนในการจินตนาการถึงระบบการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ ขณะเดียวกัน รูปแบบทางความคิดที่กำกับและทำงานอย่างสัมพันธ์แนบแน่นกับอุดมการณ์และวาทกรรมที่มีผลต่อการสถาปนา อำนาจ/ความรู้ นั้น ควรต้องได้รับการตั้งคำถาม เปิดประเด็นและทำให้ความรู้ทางการศึกษาและการเรียนรู้มีความ เป็นสาธารณะมากยิ่งขึ้น ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวนี้ มีนัยยะสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เป็นไปใน แนวระนาบ ตลอดจน เอื้อให้เกิดการขยายขอบเขตการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานทางการศึกษาใน สังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างยั่งยืน

5.3 แนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

แนวทางการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และขับเคลื่อนเพื่อจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงประเด็นสาธารณะทางด้านการศึกษาและการเรียนรู้ที่สามารถ ขับเคลื่อนในฐานะการวิจัย เรื่องต่อไปนี้ประกอบด้วย

5.3.1 ร่วมสร้างชุดความคิด (Mindset) และเป้าหมายการศึกษาใหม่

มีหลักฐานจากงานวิจัยและข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มุ่งไปในทิศทางเดียวกันว่า การร่วมสร้างชุดความคิด และเป้าหมายการศึกษาที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นต่อการเปลี่ยนแปลงทาง การศึกษา ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ อติศร จันทรสขุ (2566) มุ่งไปที่การทำความเข้าใจแนวคิด ความเชื่อ เบื้องหลังการปฏิบัติที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า ภายใต้ธรรมเนียมปฏิบัติที่สร้างปัญหาในปัจจุบันมี แนวโน้มที่มีมายาคติซ่อนอยู่ เช่น มายาคติเกี่ยวกับครู นักเรียน โรงเรียน ความสำเร็จในการเรียน ผู้ปกครอง การตั้ง คำถามถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบันโดยย้อนไปถึงมายาคติเบื้องหลังจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ปัญหาทาง การศึกษา นอกจากนี้ จากความพยายามในการปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นแล้วว่ามีช่องว่างระหว่าง แนวคิดเชิงนโยบายและกระบวนการปฏิบัติ เนื่องจาก การมุ่งสื่อสารไปที่วิธีปฏิบัติโดยไม่ได้ตั้งคำถามกับแนวคิด และมายาคติที่มีอยู่เดิม ทำให้แม้จะมีการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติในรูปแบบใหม่ แต่การปฏิบัติวางอยู่บนแนวคิดและ ความเชื่อที่แตกต่างกัน จึงยากที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง

การมุ่งเปลี่ยนแปลงวิธีการปฏิบัติโดยปราศจากการร่วมสร้างเป้าหมายใหม่ทางการศึกษาและทำความเข้าใจ ชุดความคิดและมายาคติที่ฝังอยู่ในสังคมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาไม่ประสบ

ความสำเร็จ ยังนำมาสู่ปัญหาเรื้อรังของการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่ว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถทำหน้าที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีสมรรถนะอย่างเพียงพอในการดำรงชีวิตในโลกอนาคต โดยฉินา พิทยาพงศกร (2566) แสดงให้เห็นว่ามีความไม่สอดคล้องกันระหว่างคุณวุฒิ กับความสามารถที่แท้จริง รวมถึงการที่ สหวัชรชัย พลหาญ (2566) สังเคราะห์เป้าหมายทักษะที่จำเป็นในอนาคต นำไปสู่ข้อสรุปว่าสถาบันการศึกษายังไม่สามารถส่งเสริมทักษะที่จำเป็นให้กับผู้เรียนได้ ตัวอย่างเช่น ในวิสัยทัศน์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ (Vision) กล่าวว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” ถ้าผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายไม่ได้มีภาพเป้าหมายทางการศึกษาที่สอดคล้องกันจะทำให้เกิดการตีความนโยบายที่แตกต่างกัน เช่น การตีความว่าอะไรคือการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อะไรคือการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 หรือแม้แต่การเฝ้าจับตามนโยบายที่เกิดขึ้นใหม่เนื่องจากไม่สอดคล้องกับแนวคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของตนเอง

นอกจากนั้น งานวิจัยของมณฑลมา พิพัฒน์เพ็ญ (2566) และ พิสิษฐ์ นาสี (2566) ได้ชี้ให้เห็นถึงความต้องการการเรียนรู้ของเยาวชน รวมถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับชีวิตและการเรียนรู้ของผู้เรียน การตกอยู่ภายใต้ชุดความคิดและการปฏิบัติทางการศึกษาที่จำกัดศักยภาพของผู้เรียนรายบุคคล รวมถึงความไม่ยืดหยุ่นและเปิดรับการจัดการศึกษากับความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ และการจำกัดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา ในมุมมองนี้เป็นข้อโต้แย้งให้เห็นว่าการกำหนดเป้าหมายร่วมที่ชัดเจนและแข็งแกร่งเกินไปจะทำให้เกิดปัญหาการไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

ดังนั้น การปรับชุดความคิดและเป้าหมายร่วมทางการศึกษาจึงอยู่บนกึ่งกลางระหว่างการหาภาพใหญ่ร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับการศึกษา กับการมองภาพเล็กในรายละเอียดของความต้องการในพื้นที่ ความต้องการเฉพาะของผู้คนเฉพาะกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ทั้งภาพใหญ่และในรายละเอียดเล็ก ต้องมีจุดร่วมในเชิงความคิด ที่ต้องตอบคำถามให้ได้ว่า “เรา” จัดการศึกษาและการเรียนรู้ไปเพื่ออะไร

โจทย์ที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษาในส่วนแรกนี้คือการร่วมสร้างชุดความคิดและเป้าหมายการศึกษาใหม่ โดยกลับมามองถึงสภาพสังคมและเศรษฐกิจ จำนวนประชากรและงบประมาณ รวมไปถึงความต้องการที่ต่างต่างกันตามบริบทพื้นที่และบริบทผู้เรียนการหาสมดุลระหว่างการศึกษาเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Harmony) ของประชาชนในประเทศ กับการศึกษาที่ตอบโจทย์ของผู้เรียนรายบุคคล

5.3.2 เปลี่ยนการปฏิบัติ (Process/Practice) สร้างการมีส่วนร่วมและให้คุณค่ากับความหลากหลาย

ข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิบัติ มุ่งไปที่ประเด็นสำคัญคือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาที่นำไปให้ถึงเป้าหมายการศึกษาที่ได้มาจากการกำหนดร่วมกัน และหนุนเสริมและให้คุณค่ากับความหลากหลายของการจัดการศึกษาและพื้นที่การเรียนรู้

จากข้อมูลในการประชุม Education Journey Forum ที่ผ่านมา รวมไปถึงรายงานวิจัยของนักวิจัยรับเชิญ ได้ให้ข้อเสนอที่สอดคล้องกันว่า ในปัจจุบันเรามีรูปแบบ วิธีการและแพลตฟอร์มที่หลากหลายในการจัดการศึกษา โดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในระบบโรงเรียน รูปแบบ วิธีการ และแพลตฟอร์ม ดังกล่าว ตอบโจทย์ความต้องการที่แตกต่างกันของนักเรียนและผู้ปกครอง แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเป็นไปได้ในการร่วมสร้างการศึกษาของภาคส่วนต่างๆ ดังเช่น การจัดการกิจกรรม Education Journey Forum ครั้งที่ 4 ในหัวข้อ Storytelling from the ground ซึ่งมีผู้เข้าร่วมเป็นผู้ปฏิบัติงาน (Actor) ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งกลุ่ม Edupreneurs

(Deschooling Game, InsKru, Blackbox) กลุ่ม Learning Technology & Media (The KOMMON, The Active, StartDee, Page อะโรอะโรโก้) กลุ่ม หน่วยงาน/องค์กรขับเคลื่อนระดับพื้นที่ (กิ้งก้านใบ, สวนศิลป์บดินสี, บ้านไร่อุทัยยิ้ม, เครือข่ายพื้นที่นี้ดีจัง) และกลุ่ม Organization & Learning Space TK Park, หอภาพยนตร์, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร) พบว่า มีผู้จัดการศึกษาอยู่นอกกระบบโรงเรียนเป็นจำนวนมาก แต่มีลักษณะต่างคนต่างทำ มีการเชื่อมโยงกันค่อนข้างน้อย ดังนั้น เพื่อให้เกิดการทำงานแบบรวมพลัง ข้อเสนอสำคัญคือ การมีกลไกเชื่อมประสานการทำงานของแต่ละภาคส่วน รวมไปถึงการพัฒนาแนวทางส่งเสริมระบบการเรียนรู้สำหรับเด็กชายขอบ และพหุวัฒนธรรม การสร้างและพัฒนาระบบกลไกส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง และการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายความร่วมมือหน่วยจัดการศึกษา เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนนานาชาติ โรงเรียนทหาร/โรงเรียนเหล่า สถาบันการอาชีวศึกษา เป็นต้น

นอกจากนั้น การขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น เมืองแห่งการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้แสดงศักยภาพในการเป็นพื้นที่การเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย จากงานของ สันต์ สุวัจฉราภินันท์ (2566) พื้นที่การเรียนรู้มีลักษณะซ้อนทับกันในมิติสำคัญ 5 มิติคือ (1) พื้นที่ทางข้อมูลและนโยบาย (2) พื้นที่ธรรมชาติ (3) พื้นที่เศรษฐกิจ (4) พื้นที่วัฒนธรรม และ (5) พื้นที่ทางสังคม ดังนั้น จึงสามารถสร้างการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายทั้งในบริบทการศึกษาในโรงเรียน หรือ การศึกษาตามอัธยาศัย สิ่งสำคัญคือ จำเป็นต้องมีผู้อำนวยการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Local Learning Facilitators) ที่สามารถดึงข้อมูล องค์ความรู้ หรือศักยภาพของพื้นที่ออกมาสร้างการเรียนรู้ให้ผู้คนได้ โดยผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวสามารถเป็นได้ทั้ง ครู ผู้ปกครอง ปราชญ์ชุมชน หรือ แม้แต่คนในชุมชนเอง โจทย์สำคัญคือ ทำอย่างไรให้มีการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้และผู้อำนวยการเรียนรู้เชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

เห็นได้ว่า ณ ปัจจุบัน ผู้เรียนไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหนมีทางเลือกในการเรียนรู้และการศึกษาที่หลากหลายจากหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ที่อาจไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน รวมไปถึงพื้นที่การเรียนรู้ที่อยู่รอบตัวทั้งที่ก่อตั้งอย่างเป็นทางการและแหล่งเรียนรู้ที่มีความไม่เป็นทางการ โจทย์ที่สำคัญคือ ทำอย่างไรผู้เรียนจึงจะสามารถเข้าถึงการเรียนรู้เหล่านี้และได้รับการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตต่อไปทั้งในด้านการงานและความสนใจส่วนตัว

เมื่อการศึกษากำลังปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ ระบบผลิตและพัฒนาครู รวมไปถึง นักสร้างการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีการปรับตัวตามให้ทันการเปลี่ยนแปลง อมลวรรณ วีระธรรมโม (2566) ชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันของระบบผลิตและพัฒนาครู สถาบันผลิตครู ต้องกลับมาตั้งคำถามถึง องค์ความรู้ ทักษะ หรือสมรรถนะที่จำเป็นของครูที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนในบริบทที่หลากหลาย นอกจากนี้ธนวรรณ สุวรรณपाल (2566) ได้ฉายภาพให้เห็นถึง บทบาทที่เปลี่ยนไปของครูนักสร้างการเปลี่ยนแปลงที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้

การเพิ่มขึ้นของความหลากหลายในการจัดการศึกษา จึงก่อให้เกิดจำเป็นต้องมีการผลิตและพัฒนา นักสร้างการเรียนรู้ที่อาจไม่ได้มีบริบททำงานอยู่ในเฉพาะโรงเรียน แต่สามารถสร้างสรรคการเรียนรู้ที่มีคุณภาพในบริบทต่างๆ ได้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือ Edupreneurs ดังนั้น หลักสูตรการผลิตครู และการพัฒนาครูและนักสร้างการเรียนรู้ จึงกลายเป็นความจำเป็นในการศึกษาวิจัยและการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง โจทย์สำคัญคือ เนื้อหาและกระบวนการส่งเสริมศักยภาพครูในการจัดการศึกษาและสร้างการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงบริบทโรงเรียน บริบทพื้นที่ และบริบทผู้เรียน ควรเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ โจทย์สำคัญคือการเตรียมรับมือกับความท้าทายรอบด้านที่กำลังทำงานกับระบบการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(1) การรับมือกับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

จำเป็นต้องมีองค์ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากนโยบาย กฎระเบียบ กฎหมาย หลักเกณฑ์ ข้อบังคับและบรรทัดฐาน อันส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โจทย์ที่มีความสำคัญคือวิธีการสร้างกลไก และระบบการรับรองความรู้และทักษะของการจัดการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนรัฐ และการเทียบโอนความรู้/วุฒิ การศึกษาระหว่างประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่จำเป็นเร่งด่วน ได้แก่ พื้นที่ชายแดน พื้นที่เขตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนแรงงานข้ามชาติ ต่อมาคือการสร้างความยืดหยุ่นลดความเป็นราชการและส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานระหว่างหน่วยงานในและนอกภาครัฐ รวมทั้งการสนับสนุนให้พลเมืองเข้าถึงความรู้นอกรัฐได้อย่างเสมอหน้า ไม่จำกัดเพียงแค่นักกลุ่มหนึ่งในสังคม อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มสูงขึ้น

(2) การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและสังคมในอนาคต

เทคโนโลยีได้ส่งผลกับชีวิตของผู้คน แต่ระบบการศึกษาส่วนใหญ่มีศักยภาพและความสามารถปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงได้ไม่ทัน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาโจทย์วิจัยที่มุ่งเตรียมพลเมืองให้มีทักษะ/สมรรถนะรับมือกับโลกในปัจจุบันและเตรียมคนให้มีทักษะเผชิญกับข้อท้าทายของสังคมในอนาคต

(3) การรับมือกับการแยกตัวของทักษะและวุฒิการศึกษา

ทำให้วุฒิการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ครอบคลุมทักษะที่เป็นที่ต้องการของโลกในอนาคตและสะท้อนสมรรถนะที่แท้จริงของผู้เรียนได้อย่างไร จะรู้ได้อย่างไรว่าทักษะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่มีอะไรบ้าง จะมีกลไกนำทักษะเหล่านั้นเข้ามาในหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอได้อย่างไร และจะสร้างทักษะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างไร และปรับระบบการประเมินให้สะท้อนถึงทักษะเหล่านั้นได้อย่างไร นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าของทักษะที่ระบบการศึกษายังไม่ให้ความสำคัญ จะออกแบบระบบให้เครดิต (Accreditation) แบบใหม่ๆ ได้อย่างไร รัฐจะให้การยอมรับ (Endorse) วุฒิการศึกษาที่เกิดจากหน่วยงานนอกรัฐได้อย่างไร จะประเมินทักษะและให้เครื่องหมายแสดงคุณวุฒิแก่ผู้เรียนนอกระบบเพื่อเพิ่มโอกาสเข้าถึงการศึกษาต่อและอาชีพอย่างมีคุณภาพได้อย่างไร

(4) การรับมือกับความเสื่อมถอยของการศึกษาในระบบ

จะลดความเป็นราชการในระบบการศึกษาและสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างไร จะเพิ่มปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้บริหารโรงเรียนได้อย่างไร จะลดความรุนแรงในโรงเรียน เพิ่มสุขภาวะของนักเรียน และความเชื่อมั่นของผู้ปกครอง ได้อย่างไร รวมทั้งรูปแบบใหม่ของโรงเรียนในอนาคตจะเป็นอย่างไรได้บ้าง เช่น โรงเรียนลูกผสม (Hybrid Schooling) ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนผสมผสานการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบ หรือ โรงเรียนเสมือนจริง (Virtual School) ที่ผู้เรียนเข้าเรียนได้จากทุกที่ แต่ยังได้รับวุฒิการศึกษาในระบบ เป็นต้น

(5) การรับมือกับการเติบโตของทางเลือกการศึกษานอกรัฐ

ทำอย่างไรคนทุกคนจะเข้าถึงและได้ประโยชน์จากทางเลือกการเรียนรู้นอกรัฐ รัฐจะสนับสนุนและกำกับดูแลกิจการด้านการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยภาคประชาสังคมและเอกชนอย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน รวมทั้งหน่วยงานนโยบายการศึกษาของรัฐจะมีแนวทางในการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ เช่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและภาควิชาการ เพื่อช่วยกันจัดการเรียนรู้ให้คนทุกกลุ่มได้อย่างไร

5.3.3 ขยับระบบโครงสร้าง (System/Structure) สร้างความยืดหยุ่นและบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์

จัดโครงสร้างการบริหารงานที่ลดความเป็นราชการเพื่อสร้างความยืดหยุ่น บ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ และลดปัญหาการละเมิดสิทธิอันเกิดมาจากระบบอำนาจ งานวิจัยของ มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2566) ธนวรรณ สุวรรณपाल (2566) และ ณิชยา พิทยาพงศกร (2566) สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างการบริหารงานของราชการที่ส่งผลกระทบต่อมาสู่การจำกัดความคิดสร้างสรรค์ การละเมิดสิทธิของนักเรียน

การสร้างการศึกษาที่ตอบโจทย์พื้นที่และผู้เรียนที่มีความต้องการเฉพาะ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจผู้เรียนเข้าใจพื้นที่ และสำคัญคือความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างความเป็นไปได้ใหม่ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้ในระบบราชการที่เน้นการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ เพิ่มความเชื่อใจและความยืดหยุ่น ลดขั้นตอนการบังคับ ติดตามและควบคุม โจทย์สำคัญคือ จะทำอย่างไรให้มีการออกแบบระบบราชการที่มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการศึกษาของประเทศ เป็นระบบราชการที่มีกฎ กติกาชัดเจน เป็นธรรม ในขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะเปิดรับความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ใหม่ และให้อำนาจในการตัดสินใจตกอยู่ที่พื้นที่และโรงเรียน

ตัวอย่างความเป็นไปได้ที่เริ่มเห็นผลชัดเจนจากการมีความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการปลดล๊อคระเบียบราชการคือ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นการทดลองให้โรงเรียนและหน่วยงานในพื้นที่มีอิสระมากขึ้นในการจัดการศึกษา สามารถออกแบบหลักสูตร การเรียนการสอน ระบบงบประมาณ ระบบบุคลากร หรือในโครงการโรงเรียนพัฒนาตนเอง ที่โรงเรียนมีอิสระและโอกาสเพิ่มมากขึ้นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ตอบโจทย์พื้นที่

นอกจากการกระจายอำนาจและสร้างความยืดหยุ่นในตัวระบบโครงสร้างของรัฐเองแล้วนั้น การสร้างความสัมพันธ์กับผู้จัดการศึกษาที่ไม่ได้เป็นของรัฐนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเติบโตของการศึกษาภาคเอกชน การศึกษาทางเลือก และโรงเรียนนานาชาติ ซึ่งให้เห็นถึงความต้องการที่หลากหลายด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน ซึ่งท้ายที่สุดจะถูกจำกัดด้วยสถานะทางเศรษฐกิจสังคมของผู้เรียน การขยายขอบเขตความเป็นไปได้ และการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับทุกคนจำเป็นต้องอาศัยรัฐผ่านกลไกการสร้างร่วมมือ หรือการกำหนดนโยบายที่เอื้อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการศึกษาคุณภาพสูงซึ่งอาจไม่ได้เป็นของรัฐ ซึ่งที่ผ่านมาจากนโยบายโรงเรียนประชารัฐ หรือโรงเรียนร่วมพัฒนา แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการร่วมมือกับภาคเอกชน โจทย์สำคัญคือ ทำอย่างไรที่รัฐจะสามารถสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน และผู้จัดการศึกษาภายนอก รัฐ ในการส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาคุณภาพสูงสำหรับทุกคน

5.4 สรุปประเด็นข้อเสนอแนะกลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้

(1) การสร้างเป้าหมายร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเยาวชนไทย

แม้ว่าในเอกสารทางการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาของประเทศ เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 จะระบุเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนว่า “มุ่งพัฒนาคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” ซึ่งประกอบด้วยทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ การอ่านออก การเขียนได้ การคิดเลขเป็น ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ และความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม อย่างไรก็ตามมีหลักฐานจากการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนปัจจุบันยังไม่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาผู้เรียนใน

เป้าหมายดังกล่าวได้มากนัก รวมถึงยังไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการเป็นรายบุคคลของผู้เรียนด้วย แสดงให้เห็นว่าเป้าหมายการจัดการศึกษาในทางปฏิบัติจริงอาจไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาที่เป็นตัวหนังสือในเอกสาร ข้อเสนอแนะที่สำคัญในประเด็นนี้คือ การทำให้เป้าหมายการศึกษาไม่ได้้อยู่แค่ในตัวหนังสือ แต่อยู่ในค่านิยมของสังคมไทย โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดเป้าหมายร่วมทางการศึกษา โดยควรกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ทั้งในเชิง คุณค่า (Value) เจตคติ (Attitude) ทักษะ (Skills) และ ความรู้ (Knowledge)

(2) การแก้ปัญหาการศึกษาที่ไม่ติดอยู่กับระดับปรากฏการณ์ แต่ไปให้ถึงโครงสร้างและชุดความคิดเบื้องหลัง

ปัญหาการศึกษาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เปรียบเหมือนปรากฏการณ์ที่อยู่บนยอดภูเขาน้ำแข็ง แสดงออกให้เห็นถึงความไม่ปกติของโครงสร้างทางสังคม และชุดความคิดความเชื่อ และมายาคติที่อยู่ด้านล่างผิวน้ำ การแก้ปัญหาจึงไม่สามารถกระทำเฉพาะในระดับปรากฏการณ์ได้ เนื่องจากสุดท้ายปัญหาอาจไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องมีการทำงานในระดับโครงสร้างทางสังคมและในระดับชุดความคิดควบคู่ไปด้วย จึงจะสามารถแก้ปัญหาได้ ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาความรุนแรงและการละเมิดสิทธิในโรงเรียนเป็นปัญหาในระดับปรากฏการณ์ที่สะท้อนโครงสร้างเชิงอำนาจ และมายาคติที่มีสังคมมีต่อ โรงเรียน ครู และนักเรียน

(3) การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาโดยสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ผูกขาดอยู่กับการทำงานของรัฐเพียงอย่างเดียว

ในปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าผู้จัดการศึกษานอกรัฐเกิดขึ้นอย่างมากมาย และสร้างเครือข่ายการศึกษาที่ยืดโยงอยู่กับพื้นที่ ทั้งพื้นที่เชิงกายภาพและพื้นที่ออนไลน์ และเป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ตอบโจทย์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และทักษะจำเป็นแห่งอนาคต การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจึงไม่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของเครือข่ายการศึกษาเหล่านั้นและประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการศึกษา

(4) การแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาในลักษณะของการเคลื่อนไหวทางสังคมจากฐานราก และการขับเคลื่อนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจทางการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาภาพใหญ่ที่ตอบโจทย์ความต้องการของประเทศและภาพเล็กที่ตอบโจทย์การเรียนรู้รายบุคคล ในกรณีนี้ เสียงของผู้ปฏิบัติ และการเคลื่อนไหวทางสังคมจากฐานรากจึงเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้ตอบโจทย์สังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต การเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวต้องการ การปฏิบัติให้เห็นจริงในพื้นที่และการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการวิจัย เพื่อให้ได้หลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือ และข้อเสนอเชิงนโยบายที่อยู่บนพื้นฐานของการวิจัยที่เข้มแข็ง

บทที่ 6 : ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับการจัดทำแผน ววน.

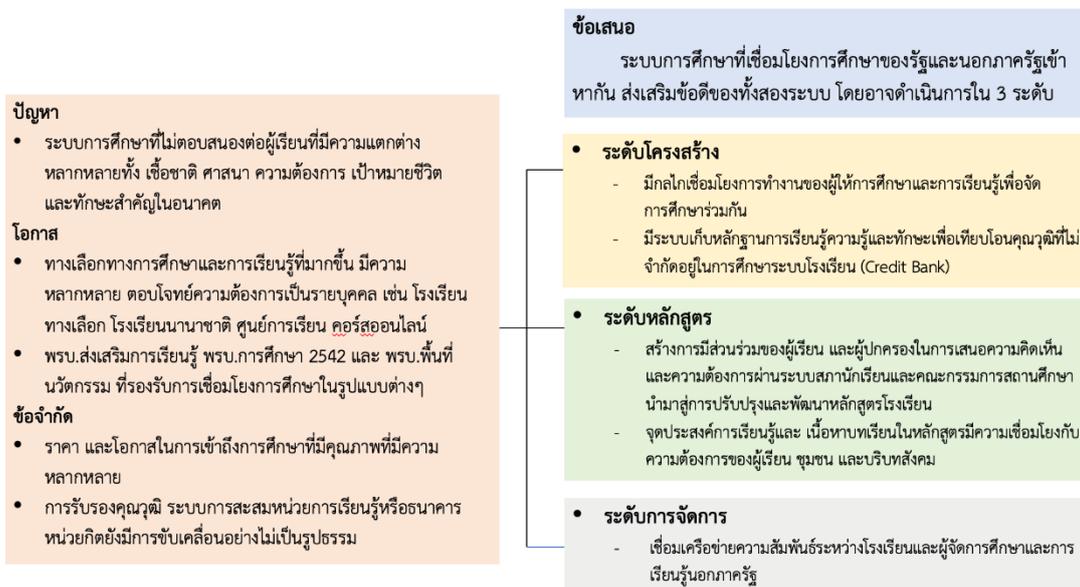
เป้าหมายการทำงานของคณะทำงานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การศึกษาคือ การศึกษาเชิงระบบแล้วตั้งโจทย์ที่นำไปสู่แนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาในอนาคต ในบทนี้จึงขอเสนอผลการวิเคราะห์ตามเป้าหมายการทำงานปีที่ 1 ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ระบบการศึกษา ระบบการผลิตและพัฒนาครู นิเวศการเรียนรู้และเครือข่ายผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมี กรอบการวิจัยเชิงระบบ ทิศทางเชิงกลยุทธ์ และ โจทย์สำคัญสำหรับ ววน. เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ โดยแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการทำงานมาจากบทสังเคราะห์จากนักวิจัยรับเชิญ และความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในงานเสวนาeducational forum ทั้ง 8 ครั้ง รายละเอียดของข้อเสนอ มีดังต่อไปนี้

6.1 ข้อเสนอแนะด้านระบบการศึกษา

การจัดระบบการศึกษาแยกเป็นระดับ แต่ละระดับมีหลักสูตรและโครงสร้างที่เฉพาะเจาะจงโดยให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิชาและเวลาเรียน เป็นระบบที่ง่ายในการบริหารจัดการ เนื่องจากสามารถบริหารผู้เรียนเป็นจำนวนมากไปพร้อมๆ กันได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระบบที่มีโครงสร้างเข้มงวดดังกล่าว รวมถึงวัฒนธรรมเชิงอำนาจที่หล่อหลอมอยู่ในวิถีชีวิตในโรงเรียน จะไม่สามารถตอบโจทย์ความแตกต่างหลายของผู้เรียนได้ดั่งนัก รวมไปถึงการปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการเรียกร้องให้มีการพัฒนาทักษะสำคัญแห่งอนาคตของผู้เรียน

ในขณะเดียวกัน การเติบโตของการศึกษาทางเลือกที่มีความหลากหลาย เช่น โรงเรียนทางเลือก โรงเรียนนานาชาติ ศูนย์การเรียนรู้ คอร์สเรียนออนไลน์ช่วยให้ผู้เรียนมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิตได้มากขึ้น แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องราคา และการเข้าถึงการศึกษาคุณภาพที่มีความหลากหลายนั้น เช่นเดียวกับการมี พรบ. ส่งเสริมการเรียนรู้ และ พรบ. พื้นที่นวัตกรรมที่รองรับการเชื่อมโยงการศึกษาในรูปแบบต่างๆ แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องการรับรองคุณวุฒิและระบบสะสมหน่วยกิต

ข้อเสนอแนะด้านระบบการศึกษา คือ พัฒนาระบบการศึกษาที่เชื่อมโยงการศึกษาของรัฐและนอกภาครัฐเข้าหากันโดยส่งเสริมข้อดีของทั้งสองระบบโดยมีการดำเนินการใน 3 ระดับ คือ ระดับโครงสร้าง ระดับหลักสูตร และระดับการจัดการตามแผนภาพ

ภาพที่ 31 ข้อเสนอแนะด้านระบบการศึกษา

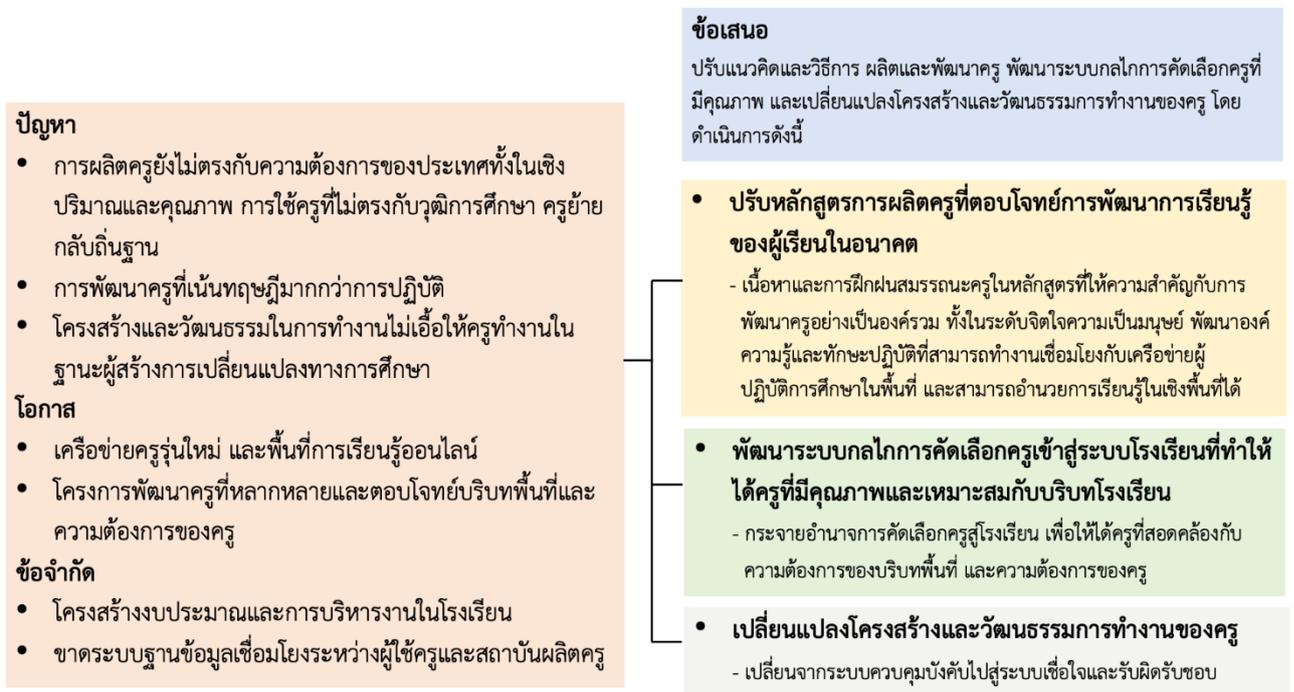
6.2 ข้อเสนอแนะด้านระบบการผลิตและพัฒนาครู

ปัญหาที่ถูกยกขึ้นมาในประเด็นของการผลิตและพัฒนาครูคือการผลิตครูไม่ตรงกับความต้องการของประเทศทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เมื่อมีการบรรจุครูประจำการแล้วกลับได้ครูที่มีวุฒิการศึกษาและความสามารถไม่ตรงกับตำแหน่งครูในรายวิชาที่โรงเรียนต้องการ รวมไปถึงการที่ครูต้องย้ายโรงเรียนกลับถิ่นฐานภูมิลำเนา เนื่องจากการบรรจุครั้งแรกเป็นการนำตัวเองเข้าไปในระบบราชการไว้ก่อน ซึ่งอาจไม่ได้เป็นโรงเรียนในภูมิลำเนา นอกจากนี้เมื่อเข้าไปทำงานแล้ว วัฒนธรรมในองค์กรบางประการอาจไม่เอื้อให้คุณครูมีพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม การก่อตัวของเครือข่ายครูรุ่นใหม่และชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพทั้งในพื้นที่การเรียนรู้ออนไลน์ และพื้นที่ในภูมิภาค เป็นโอกาสสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางวิชาชีพทั้งด้านองค์ความรู้และแรงบันดาลใจในการทำงานในฐานะครูผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังมีโครงการพัฒนาการศึกษาที่หลากหลายและตอบโจทย์บริบทพื้นที่และความต้องการของครู

ข้อจำกัดที่ทำให้การพัฒนาทั้งระบบการผลิตและพัฒนาครูส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างการบริหารงบประมาณและกิจการในโรงเรียนที่ดึงเอาเวลาในการทำงานของครูไปใช้กับงานที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานสอน เช่น งานเอกสาร การเงิน การจัดซื้อจัดจ้าง และการขาดระบบฐานข้อมูลเชื่อมโยงระหว่างความต้องการของผู้ใช้ครู และปริมาณการผลิตของสถาบันผลิตครู

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบการผลิตและพัฒนาครูจึงมุ่งไปที่การปรับแนวคิดและวิธีการในการผลิต และพัฒนาครู การพัฒนาระบบกลไกการคัดเลือกครูที่มีคุณภาพ และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทำงานของครู โดยมีข้อเสนอดังแผนภาพต่อไปนี้

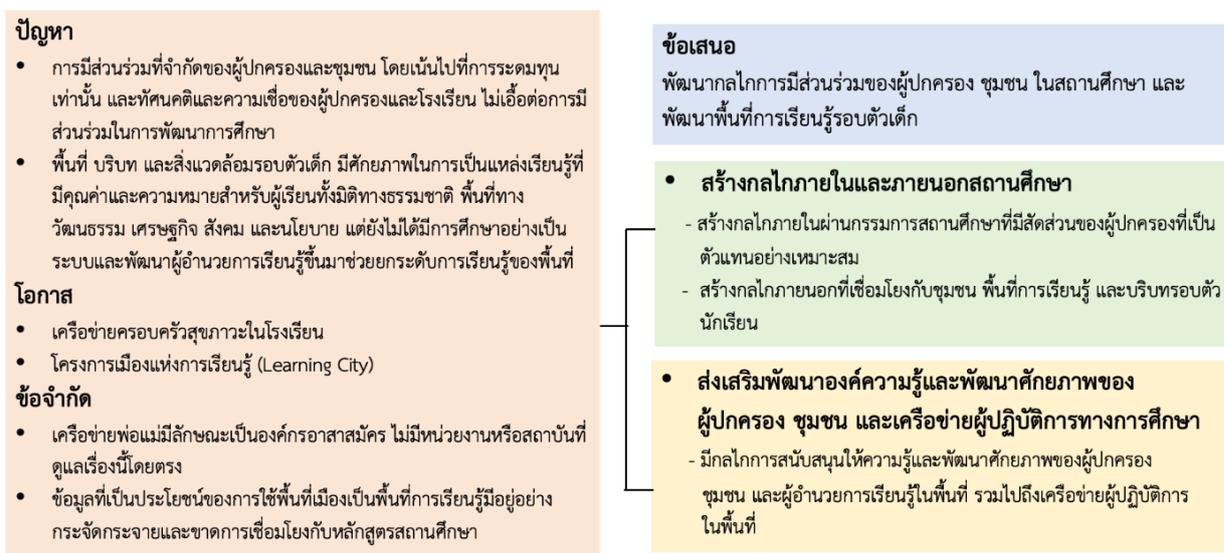
ภาพที่ 32 ข้อเสนอแนะด้านระบบการผลิตและพัฒนาครู

6.3 ข้อเสนอแนะด้านนิเวศการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็กคือการขาดการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน โดยสาเหตุสำคัญมาจากทัศนคติและความเชื่อของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน หรือ ที่โรงเรียนมีต่อผู้ปกครอง และชุมชน ซึ่งบางครั้งเป็นมายาคติที่ทำให้การร่วมมือกันพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทางปฏิบัติเกิดขึ้นได้น้อย นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์พื้นที่การเรียนรู้รอบตัวเด็กยังคงมีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบและพัฒนาผู้อำนวยการเรียนรู้มาช่วยยกระดับการเรียนรู้ของพื้นที่

โอกาสที่จะช่วยให้ผู้ปกครอง ชุมชน และพื้นที่การเรียนรู้เป็นระบบนิเวศที่เอื้อให้ในเด็กได้พัฒนาการเรียนรู้ อย่างมีความหมาย คือ การมีอยู่ของเครือข่ายครอบครัวสุขภาพในโรงเรียน และโครงการเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) แต่อย่างไรก็ตาม เครือข่ายพ่อแม่มีลักษณะเป็นองค์กรอาสาสมัคร ไม่มีหน่วยงานหรือสถาบันที่ดูแลเรื่องนี้โดยตรง และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของการใช้พื้นที่เมืองเป็นพื้นที่การเรียนรู้มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย และขาดการเชื่อมโยงกับหลักสูตรสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะด้านนิเวศการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้จึงมุ่งไปที่การพัฒนาโลกการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และชุมชน และการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้รอบตัวเด็ก ดังรายละเอียดในภาพ

ภาพที่ 33 ข้อเสนอแนะด้านนิเวศการเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้

6.4 ข้อเสนอแนะด้านการขับเคลื่อนงานวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้

(1) การขับเคลื่อนเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้ระดับพื้นที่

จุดเน้นสำคัญการเพิ่มความสามารถของเครือข่ายผู้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ระดับพื้นที่ การสร้างโจทย์วิจัยโดยให้นักวิจัยร่วมงาน เช่นกับนักวิชาการของสถาบันวิชาชีพ ตัวแทนหน่วยงานรัฐ และเอกชน ครู ผู้เรียน อย่างเป็นรูปธรรมโดยให้เข้าร่วมปรึกษาหารือแสดงความคิดเห็นตั้งแต่ต้น เพื่อให้มีแนวทางตั้งโจทย์ ตอบโจทย์ของสังคมได้กว้างขวางชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนและหน่วยจัดการศึกษาแต่ละแห่ง ผู้เรียนแต่ละคน มีความความหลากหลาย มีปรัชญาและแนวทางการเรียนรู้ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เฉพาะแตกต่างกัน การสร้างโจทย์วิจัยเพื่อทำความเข้าใจความเฉพาะเจาะจงนี้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการส่งเสริมการเรียนรู้ การ

กำหนดอนาคตทางการศึกษาให้กับโรงเรียนและผู้เรียน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผล เป้าหมาย หรือเจตนาดีจากคนภายนอก หากไม่ทำบนพื้นฐานของการทำความเข้าใจ มุมมองของคนภายใน ไม่เข้าใจเงื่อนไขทางสังคมที่แวดล้อมโรงเรียน นักเรียน ครู นอกจากจะไม่ส่งเสริมแล้วยังส่งผลเสียกับการศึกษาด้วย

(2) การสนับสนุนให้เกิดการวิจัยทางครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ในเชิงสหวิทยาการ

องค์ความรู้ว่าด้วยการจัดการศึกษาและการเรียนรู้อย่างมีช่องว่าง การทำงานของครูและนักการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่การทำวิจัยเพื่อทบทวน ค้นหาอุปสรรคและแสวงหาแนวทางการสนับสนุนเพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างการศึกษาไทยยังคงไม่ทันความเปลี่ยนแปลงและไม่มากพอที่จะหนุนเสริมให้เกิดการปัญหาที่สลับซับซ้อนมากขึ้น พร้อมกับความท้าทายใหม่ๆ ในอนาคต การสนับสนุนให้เกิดการทำงานวิชาการพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนให้ครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์เกิดการพัฒนางค์ความรู้ในมิติอื่น โดยเฉพาะกระบวนทัศน์ใหม่ที่เกี่ยวกับวิธีการคิดแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Paradigm) จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น

รวมทั้งการสร้างเวทีวิจัยสาธารณะที่ทำให้เกิดพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิจัยทางด้าน ครุศาสตร์ และศึกษาศาสตร์กับนักวิจัยจากศาสตร์อื่นๆ ในปัจจุบันนี้วิธีวิทยาเชิงปฏิฐานนิยมและตรรกะแบบวิทยาศาสตร์กำลังถูกท้าทาย ความซับซ้อนของการศึกษาและความหลากหลายของผู้เรียนไม่อาจถูกลดทอนให้อยู่ในรูปของ “ปัจจัย” หรือ “ตัวแปร” และวิธีวิทยาแบบใดบ้างที่สำคัญและจำเป็นต่อการสร้างความรู้ทางครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ และโดยเฉพาะการสร้างโจทย์วิจัยเพื่อการออกแบบนโยบายทางการศึกษาไม่อาจเกิดขึ้นได้ มุมมองความรู้และความจริงที่ตั้งมั่นอยู่บนพรมแดนของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเพียงลำพัง การนิยามความรู้และความจริงในสังคมสมัยใหม่ที่แยกโลกเป็นส่วนๆ กำลังนำมาสู่สัญญาณวิกฤตทางการศึกษา เสียงและการขับเคลื่อนของผู้คนที่แสวงหาการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและความหมายกับชีวิตกลายเป็นโจทย์สำคัญของการแสวงหาวิธีวิทยาใหม่ๆ ที่เพื่อพาเราไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ และจินตนาการใหม่ของการศึกษาที่เกื้อกูลใส่ใจกันมากขึ้น

6.5 กรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework)

เนื่องจากประเด็นปัญหาด้านการศึกษา เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย มีผู้กระทำการที่แตกต่างหลาย ปรัชญาการณที่เกิดขึ้นจึงมีสาเหตุที่ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับระบบโครงสร้างที่ยึดโยงผู้คนเหล่านี้เอาไว้ด้วยกัน รวมถึงชุดความคิด ความเชื่อ มายาคติ และเป้าหมายทางการศึกษา การวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจึงไม่อาจตัดขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงขององค์ประกอบเหล่านี้ได้ จึงเสนอให้พิจารณากรอบการวิจัย ที่มีลักษณะเป็นระบบความสัมพันธ์ จากชั้นปรากฏการณ์ ระบบโครงสร้าง และชุดความคิดตามแผนภาพนี้

ภาพที่ 34 การวิเคราะห์กรอบการวิจัยเชิงระบบ

นอกจากนั้น กรอบการวิจัยเชิงระบบที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาควรพิจารณาถึงนิเวศการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียน เริ่มตั้งแต่ผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด คือ ผู้ปกครอง เพื่อน ครู ไปจนถึงผู้กระทำการทางการศึกษาทั้งของภาครัฐ และเอกชน และผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางการศึกษา เช่น กรรมการธิการด้านการศึกษา อย่างไรก็ตาม เส้นแบ่งความใกล้ชิด หรือระดับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเนื่องจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กมากที่สุดอาจไม่ใช่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดผู้เรียนที่สุด (ในทางกายภาพ)

สิ่งสำคัญของการมองกรอบการวิจัยในเชิงนิเวศการเรียนรู้จึงอยู่ที่จะทำอย่างไรให้เกิดกลไกการสานพลังของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ให้สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันโดยยังสามารถรักษาจุดแข็งของตัวเองเอาไว้ได้

ภาพที่ 35 การวิเคราะห์กรอบการวิจัยเชิงนิเวศการเรียนรู้

แผนภาพกรอบการวิจัยเชิงนิเวศการเรียนรู้แสดงให้เห็นการขับเคลื่อนการวิจัยจากฐานรากซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ยึดโยงกับผู้ปฏิบัติ หรือ ผู้กระทำการทางการศึกษา (Education Agency) โดยมีศูนย์กลางความสำคัญอยู่ที่นักเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ภาพพื้นเพื่อสื่อถึงกลไกขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและสานพลังเครือข่ายผู้กระทำการเพื่อการขับเคลื่อนทางการศึกษา ได้แก่ ระบบการศึกษาที่จัดโดยรัฐ เครือข่ายการศึกษาทางเลือก สถาบันผลิตและพัฒนาครู เครือข่ายการศึกษาทางเลือก หน่วยงานการเรียนรู้ในพื้นที่ โครงการขับเคลื่อนทางการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ ผู้ประกอบการทางการศึกษา พื้นที่การเรียนรู้ เครือข่ายผู้ปกครอง กลุ่มสื่อและเทคโนโลยี การเรียนรู้ องค์ประกอบส่วนท้องถิ่น และกรรมวิธีการการศึกษา องค์ประกอบในนิเวศการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องมีกลไกการเชื่อมประสานทั้งในส่วนของการปฏิบัติ และในส่วนของชุดความคิด/มายาคติ เช่น ชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็นครู ความเป็นเด็ก ความเป็นโรงเรียน การผลิตและพัฒนาครู และชุดความคิดเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ จากกรอบวิจัยทั้งสองนำไปสู่ทิศทางเชิงกลยุทธ์ในหัวข้อถัดไป

6.6 ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction)

จากข้อมูลบทสังเคราะห์และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบทั้งหมด 10 บทความ และข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวที Education Journey Forum นำมาสู่การพัฒนากรอบการวิจัยเชิงระบบ ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการศึกษา และนำไปสู่

ทิศทางการศึกษายุคใหม่ในการขับเคลื่อนงานวิจัยไปสู่จินตนาการใหม่ทางการศึกษาต่อไป ทิศทางการศึกษายุคใหม่ จึงควรให้เส้นทางในอนาคตขององค์การฯ ที่ทำงานขับเคลื่อนด้านการศึกษา โดยกำหนด เป้าหมายและการลงมือปฏิบัติที่จำเป็นต่อการประสบความสำเร็จ

เป้าหมายในการขับเคลื่อนการศึกษา

- (1) ร่วมสร้างชุดความคิดและเป้าหมายการศึกษาใหม่
- (2) สร้างกลไกการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาและให้คุณค่ากับความหลากหลาย
- (3) ออกแบบโครงสร้างการบริหารงานการศึกษาที่สร้างความยืดหยุ่น บ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ และลดปัญหาการละเมิดสิทธิอันเกิดมาจากระบบอำนาจ

การลงมือปฏิบัติ

(1) ส่งเสริมให้เกิดการทำความเข้าใจผู้เรียนที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเชิงบริบทพื้นที่ และบริบทสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เพื่อการออกแบบเป้าหมายการศึกษาใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียน (Individualization) และการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ (Harmony)

(2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพผ่านทางช่องทางต่างๆ อย่างหลากหลาย และไม่ได้จำกัดอยู่ในขอบรั้วโรงเรียน

(3) ส่งเสริมให้เกิดพื้นที่ หรือ แพลตฟอร์มในการเชื่อมโยงผู้กระทำการด้านการศึกษา (Education Agency) ได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ทั้งในระดับของการปรับชุดความคิด สร้างเป้าหมายการศึกษาใหม่ ระดับการทำงานเชิงระบบโครงสร้างและระดับปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม

(4) ส่งเสริมให้มีกลไกที่รักษาความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายผู้กระทำการด้านการศึกษา ให้มีความยั่งยืน

(5) ส่งเสริมให้มีการทำงานของนักวิจัยร่วมกับเครือข่ายผู้กระทำการและผู้ได้รับส่วนได้ส่วนเสียจากระบบการศึกษา อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อให้มีแนวทางตั้งโจทย์ ตอบโจทย์ของสังคมได้กว้างขวางชัดเจนขึ้น

(6) ส่งเสริมให้มีการทำงานข้ามศาสตร์ สาขาวิชา เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาทางการศึกษาที่มีความสลับซับซ้อน และเสนอทางออก แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา หรือ ออกแบบระบบการศึกษาใหม่ที่ตอบโจทย์สถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

(7) ส่งเสริมให้มีการทบทวนระบบบริหารจัดการและวัฒนธรรมการทำงานในระบบราชการ เพื่อการออกแบบระบบที่มีความยืดหยุ่น ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และสร้างอำนาจร่วมในการบริหารจัดการ

ทั้งเป้าหมายและการลงมือปฏิบัติดังกล่าว เป็นทิศทางการศึกษายุคใหม่ที่นำไปสู่ จินตนาการใหม่ทางการศึกษา ที่ขอบเขตการศึกษาและการเรียนรู้ถูกขยายออกไปทั้งในเชิงพื้นที่ (Space) และเวลา (Time) ให้การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดชีวิตตามความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล และเกิดขึ้นได้ในสถานที่ต่างๆ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงขอบรั้วโรงเรียน

6.7 โจทย์สำคัญสำหรับ ววน. เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

ทิศทางการศึกษายุคใหม่ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ให้มีความสำคัญกับการทำงานทั้งในระดับ ชุดความคิดความเชื่อ ระดับโครงสร้าง และระดับแบบแผนการทำงานของผู้ปฏิบัติ โดยการทำงานเพื่อให้เป้าหมายดังกล่าวประสบความสำเร็จควรทำงานบนโจทย์สำคัญต่อไปนี้

(1) ทำอย่างไรจึงจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการสร้างชุดความคิดและเป้าหมายการศึกษาใหม่ โดยพิจารณาสภาพสังคมและเศรษฐกิจ จำนวนประชากร และงบประมาณ รวมถึงความต้องการที่แตกต่างกันตามบริบทพื้นที่และบริบทผู้เรียนการหาสมดุระหว่างการศึกษาเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Harmony) ของประชาชนในประเทศ กับการศึกษาที่ตอบโจทย์ของผู้เรียนรายบุคคล (Individualization)

(2) ทำอย่างไรให้มีกลไกเพื่อประสานผู้ปฏิบัติการและเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายให้สามารถรวมพลังในการสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพให้กับประชาชน

(3) ทำอย่างไรให้มีการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ และผู้อำนวยการเรียนรู้เชิงพื้นที่

(4) ทำอย่างไรผู้เรียนจึงจะสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ที่หลากหลายและได้รับการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตต่อไปทั้งในด้านการงานและความสนใจส่วนตัว

(5) เนื้อหาและกระบวนการส่งเสริมศักยภาพครูในการจัดการศึกษาและสร้างการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงบริบทโรงเรียน บริบทพื้นที่ และบริบทผู้เรียน ควรเป็นอย่างไร

(6) ทำอย่างไรให้มีการออกแบบระบบราชการที่มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการศึกษาของประเทศ เป็นระบบราชการที่มีกฎ กติกาชัดเจน เป็นธรรม ในขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะเปิดรับความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ใหม่ และให้อำนาจในการตัดสินใจที่พื้นที่และโรงเรียน

(7) ทำอย่างไรที่รัฐจะสามารถสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและผู้จัดการศึกษาภายนอก รัฐ ในการส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาคุณภาพสูงสำหรับทุกคน

การทำงานเพื่อตอบโจทย์ที่นำเสนอข้างต้น เรียกร้องการนิยามตัวตนขึ้นมาใหม่ ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษา เริ่มตั้งแต่ นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้บริหาร ชุมชน สังคม และที่สำคัญคือการนิยามตัวตนใหม่ของรัฐ ต้องมองเห็นบทบาทใหม่ของตนเองและยอมเปลี่ยนแปลงบทบาทเพื่ออนุญาตให้การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเกิดขึ้นได้

6.8 ขอบเขตของการสังเคราะห์องค์ความรู้และข้อเสนอแนะในการทำงานในระยะถัดไป

การทำงานในเชิงการจัดการองค์ความรู้และจัดทำข้อเสนอในครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาจากแหล่งข้อมูลสำคัญ 3 ประการคือ บทสังเคราะห์ความรู้เชิงระบบของนักวิจัยและนักวิชาการรับเชิญ ข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิในงานเสวนา Education Forum และการเก็บข้อมูลจากเครือข่ายผู้ปฏิบัติทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษามองค์ประกอบที่ซับซ้อนและยังมีโครงสร้าง หน่วยงาน และระบบย่อยที่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการทำงานสังเคราะห์องค์ความรู้ในครั้งนี้มากนัก เช่น การศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรม โรงเรียนเอกชนส่งเสริมศาสนาอิสลาม การศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรอาชีวศึกษา ระบบการจัดการงบประมาณที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน เป็นต้น ดังนั้น ข้อเสนอในการทำงานระยะถัดไปคือ การขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่องค์ประกอบอื่นๆ ที่กำลังดำเนินการจัดการศึกษา หรือมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาทางการศึกษาทั้งในระดับปรากฏการณ์ โครงสร้าง และชุดความคิด รวมถึงการเชิญผู้คนในภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และร่วมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกภรณ์ ชูเชิด. (2547). *Community Action Research: การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กมล รอดคล้าย. (2565). “พรบ. ส่งเสริมการเรียนรู้” ทางเลือก-ทางรอดของการศึกษาไทย. *สยามรัฐออนไลน์*. 26 พฤษภาคม 2565.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, เทวินภูฏ์ อัครศิลาชัย, ธรรมพร คชรัตน์ สบายใจ, วรวิศ สบายใจ, นิติศักดิ์ โตนิตติ, อินทิรา วิทสมบุญ, อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, ธีรดา นามไ, วิณาพัทธ์ ธรรมวิมลบุตร และ กรณ์พงษ์ ดอกบัว. (2563). *รายงานวิจัย เรื่อง องค์ความรู้การศึกษาทางเลือกของสังคมไทยกับแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ชื่นชนก โควินท์. (2565). *ฐานทัศน์ทางสังคมวิทยาสำหรับนักการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สุนทรฟิล์ม.
- นงเยาว์ เนาวรัตน์ และ พิสิษฐ์ นาสี. (2564). *รายงานสำรวจทุนทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ ท่ามกลางวิกฤติ COVID-19 ในเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : ศูนย์พัฒนาวัฒนธรรมและนโยบายการศึกษา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงเยาว์ เนาวรัตน์ และคณะ. (2565). *รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง เครือข่ายผู้ปฏิบัติกรหน้าใหม่ในพื้นที่ความรู้ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาในสังคมไทยสมัยใหม่*. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนา กำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรม (บพค.) : สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.).
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2546). *ความมั่นคงของมนุษย์ : แนวทางการสร้างตัวชี้วัดสำหรับประเทศไทย*. [ระบบออนไลน์]: แหล่งที่มา http://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/07/YE2003_2_01.pdf (25 มีนาคม 2566)
- ประหยัด พิมพา. (2561). การศึกษาไทยในปัจจุบัน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน 2561. หน้า 242- 249.
- บุญฉัฐมา มาเชค. (2565). *การบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เฟื่องอรุณ ปรีดีติติก และดวงกมล บางชวด. (2563). *การศึกษาระบบการเทียบโอนและระบบธนาคารหน่วยกิต : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัฒน์. (2563). *ประวัติศาสตร์การศึกษาไทยภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ (พ.ศ. 2490-2562)*. รายงานการวิจัย. ลำปาง: สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ลักขณา ไชยฤทธิ์. (2564). การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของประเทศไทยในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารการบริหาร นิตบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น* ปีที่ 8 ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม 2565 หน้า 423 – 434.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2560-2579*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์. (2566). *การวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในการทำงาน การศึกษา หรือการฝึกอบรม ในประเทศไทย*. องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย.
- วีไล ตั้งจิตสมคิด. (2539). *การศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2564). *การศึกษาทางเลือก*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวัลย์ พลายน้อย. (2547). *จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการสู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สามารถ ศรีจันทน์. (2544). *ชุมชนการปฏิบัติกับการวิจัยทางวัฒนธรรม*. *วารสารการวิจัยทางการศึกษา*, 1(1), 32-43.
- สิปพนนท์ เกตุทัต. (2545). *จากอดีตและปัจจุบัน สู่อนาคตของการปฏิรูปการศึกษาไทย : สู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้*. คำบรรยายเนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ 5 ทศวรรษ สกศ. กกับการพัฒนาการศึกษาไทย. ห้องประชุมเอสแคป ฮอลล์ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพฯ.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2561). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (2560). *เทรนด์การเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัล*. [ระบบออนไลน์] : แหล่งที่มา https://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/FutureLearningPlatform/899/Digilearn_Infographic (2 มิถุนายน 2566)
- อมลวรรณ วีระธรรมโม. (2566). สกศ. จัดถก “เส้นทางสร้างครู ครูสร้างเด็ก สร้างสังคม”. เดลินิวส์ออนไลน์ 26 กุมภาพันธ์ 2566.
- Apple, M. W. (2001). *Educating the right Way: Markets, standards, god, and inequality*. New York: Routledge.
- Banks, J. A., & Banks, C. M. (2007). *Multicultural education: Issues and perspectives*. John Wiley & Sons.
- Harris, K. (2016). *Education and knowledge: The structured misrepresentation of reality*. New York: Routledge.
- Hoskin, K. (1990). Foucault under examination. The crypto-educationalist unmasked. *Foucault and Education: Disciplines and Knowledge*. New York: Routledge.
- Senge, P. M., & Scharmer, C. O. (2008). *Community action research: Learning as a community of practitioners, consultants and researchers*. Sage Publications.
-